MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

Girmantas Michniovas

SMURTĄ PATYRUSIŲ VAIKŲ ATVEJŲ NARATYVO FORMACIJOS YPATUMAI LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE

FORMATION OF MEDIA NARRATIVE: CASES OF CHILD ABUSE

Magistro baigiamasis darbas

Vaiko teisių apsaugos studijų programa, valstybinis kodas 621L52001

Socialinio darbo studijų kryptis

Vadovė:

Docentė dr. Jolita Dudaitė

Vilnius, 2019

Turinys

SANTRAUKA 5
SUMMARY 6
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS 7
ĮVADAS 8
1. SMURTAS PRIEŠ VAIKUS 13
1.1. Smurto prieš vaikus samprata 13
1.2. Smurto prieš vaikus formos 15
1.2.1. Fizinis smurtas 15
1.2.2. Psichologinis smurtas 17
1.2.3. Seksualinis smurtas 19
1.2.4. Nepriežiūra 21
1.3. Smurto prieš vaikus rizikos veiksniai 22
1.3.1. Visuomeninės sąlygos 23
1.3.1.1. Socialinės normos 24
1.3.1.2. Žiniasklaidos įtaka 24
1.3.1.3. Alkoholio vartojimas 25
1.3.2. Asmeninės vaikų savybės 25
1.3.3. Šeimyniniai santykiai 27
1.4. Smurto padariniai vaiko asmenybei 28
1.4.1. Pagrindiniai smurto padarinių aspektai 28
1.4.2. Smurto padariniai individualiame lygmenyje 29
1.4.3. Smurto padariniai socialiame lygmenyje 31
1.5. Apibendrinimas 33
2. ŽINIASKLAIDA IR VIEŠOSIOS NUOMONĖS FORMAVIMAS 34
2.1. Žurnalistinė etika ir teisiniai įsipareigojimai 34
2.2. Žiniasklaidos poveikio teorijos 38
2.2.1. Rėminimo teorija 38
2.2.2. Dienotvarkės nustatymo teorija 40
2.3. Žiniasklaidos komunikacijos pažeidimai ir trūkumai 42
2.4. Apibendrinimas 45
3.SMURTĄ PAYRUSIŲ VAIKŲ ATVEJŲ NARATYVO FORMACIJOS YPATUMŲ LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE TYRIMAS 46
3.1. Tyrimo metodologija 46

3.1.1. Tyrimo metodų apžvalga ... 46
3.1.2. Tyrimo imtis ... 48
3.1.3. Tyrimo ribotumai ... 49
3.2. Straipsnių antraščių analizė ... 50
3.2.1. Antraščių tipai ... 50
3.2.2. Antraščių ypatybės ... 53
3.3. Kontekstas ... 57
3.4. Straipsnio pasakojimo tonas ... 60
3.5. Argumentacijos forma ... 64
3.6. Kaltės atribucija ... 68
3.7. VTAT reprezentacija ... 73
3.8 Konfidencialumo principo laikymasis ... 78
3.9. Naudojamos sąvokos ... 81
4.0.Turinio struktūra ir problematika ... 86
4.1. Apeliavimas į baimę ... 88
4.2. Tyrimo rezultatų aptarimas ... 90
IŠVADOS ... 94
REKOMENDACIJOS ... 97
LITERATŪRA ... 98
INTERNETINIAI ŠALTINIAI ... 105
PRIEDAI ... 107

SANTRAUKA

Mykolo Romerio universitetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Socialinio darbo studijų kryptis
Vilnius, 2019

Antrosios pakopos studijų **Vaiko teisių apsaugos** programos magistro baigiamasis darbas
Pavadinimas **Smurtą patyrusių vaikų atvejų naratyvo formacijos ypatumai Lietuvos žiniasklaidoje**
Autorius **Girmantas Michniovas**
Vadovė **Jolita Dudaitė**

Kalba: **lietuvių**

Baigiamajame darbe nagrinėjami smurtą patyrusių vaikų naratyvo formacijos ypatumai Lietuvos žiniasklaidoje. Šiuo darbu yra siekiama prisidėti prie ankstesnių tyrimų, analizuojančių žiniasklaidos veikimo mechanizmus smurto prieš vaikus atvejais. Dabartiniu vaiko teisių apsaugos permainų Lietuvoje metu, labiau nei bet kada anksčiau svarbu analizuoti žiniasklaidoje pateikiamą informacijos turinį apie vaiko teisių įgyvendinimą, pažeidimus ir apsaugą, siekiant identifikuoti žiniasklaidos klaidas ir trūkumus, atskleisti žiniasklaidos potencialą ir prisidėti prie tinkamo visuomenės požiūrio į vaiką ir vaiko teises formavimo.

Teorinėje dalyje nagrinėjama smurto prieš vaikus samprata ir skirtingos smurto prieš vaikus formos, rizikos veiksniai, prisidedantys prie smurtinio elgesio atsiradimo, ir smurto padariniai vaiko asmenybei. Taip pat nagrinėjami žiniasklaidos etiniai ir teisiniai įsipareigojimai, skirtingos žiniasklaidos poveikio teorijos bei žiniasklaidos komunikacijos pažeidimai ir trūkumai.

Tiriamojoje darbo dalyje naudojamas klasikinis duomenų turinio analizės metodas ir kiekybinis turinio analizės metodas su QDA Miner, skirtas pagrindinių tiriamo reiškinio kategorijų sudarymui ir duomenų vizualizacijai. Tiriami populiariausių Lietuvos internetinių svetainių straipsniai ir įvairiais lygmenimis analizuojami žiniasklaidos naratyvo ypatumai smurto prieš vaikus atvejais.

Darbą sudaro 10 dalių: santrauka, sąvokų žodynėlis, įvadas, smurtas prieš vaikus, žiniasklaida ir viešosios nuomonės formavimas, smurtą patyrusių vaikų atvejų naratyvo formacijos ypatumų Lietuvos žiniasklaidoje tyrimas, išvados, rekomendacijos, literatūra ir internetiniai šaltiniai.

Darbo apimtis – 106 psl. teksto be priedų, 9 grafikai, 198 literatūros šaltiniai. Atskirai pridedami darbo priedai.

Pagrindinės sąvokos: vaikai, smurtas prieš vaikus, žiniasklaida, naratyvo formacija, rėminimas

SUMMARY

Mykolas Romeris University
Institute of Educational Sciences and Social Work
Field of study – Social Work
Vilnius, 2019

Master‘s degree Final Thesis under the postgraduate study programme of **Protection of Children‘s Rights**
Title **Formation of Media Narrative: Cases of Child Abuse**
Author **Girmantas Michniovas**
Thesis supervisor **Jolita Dudaitė**

Language: **Lithuanian**

The thesis deals with the peculiarities of narrative formation regarding children who experienced violence in the Lithuanian media. The objective of this paper is to contribute to previous research that analyzes the mechanisms of media effects in cases of violence against children. During the current change that children‘s rights are undergoing in Lithuania, more than ever, it is important to analyze the content in the information provided by the media on the implementation of children‘s rights, as well as the violations and protection, seeking to identify the faults and shortcomings of the media, revealing its potential and contributing to the formation of an adequate view concerning the child and children‘s rights.

The theoretical part of the paper analyzes the concept of violence against children, as well as the different forms of violence against children; risk factors, contributing to the development of violent behaviour, and the consequences of violence towards the personality of a child. Ethical and legal obligations in the media, different media effects theories, violations and shortcomings in media communication are also analyzed.

The research part of the paper employs the classical data content analysis method together with the quantitative content analysis method with QDA Miner, intended for the formation of the main categories of the analyzed phenomenon and data visualization. Articles of popular Lithuanian websites are researched and a multi-level analysis of the peculiarities of media narrative in cases of violence against children is carried out.

The thesis consists of 10 parts: summary, glossary, introduction, violence against children, the media and formation of public opinion, analysis of the peculiarities of narrative formation regarding children who experienced violence in the Lithuanian media, conclusions, recommendations, references and online sources.

Scope of thesis – 106 pages of text without appendices, 9 graphs, 198 literature sources. Appendices to the thesis are provided separately.

Main concepts: children, violence against children, the media, narrative formation, framing

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Smurtas prieš vaikus – visos seksualinės prievartos, apleistumo ar aplaidžios vaiko priežiūros, kitokio jo išnaudojimo fizinio ir/ar emocinio blogo elgesio, sukeliančio faktinę ar potencialią žalą vaiko sveikatai, išlikimui, raidai ar orumui, formos.

Žiniasklaida – priemonės, skirtos pateikti informaciją plačiajai visuomenei. Tradiciškai žiniasklaidai priskiriama spauda, radijas, televizija ir internetas.

Žiniasklaidos teorija – sistema socialinių, politinių, filosofinių principų, kuriais vadovaujantis organizuojamos idėjos apie ryšį tarp žiniasklaidos ir visuomenės.

Naratyvas – tai sakytinis ar rašytinis tekstas, kuriame pateikiamas pasakojimas, istorija apie chronologiškai susijusius įvykius ar veiklą.

Viešoji nuomonė – visuomenėje vyraujanti labiausiai paplitusi nuomonė tam tikros problematikos atžvilgiu.

ĮVADAS

Viena esminių bendro gyvenimo sąlygų visuomenėje yra minimalus smurto ir prievartos mastas, kurio raiška priklauso nuo pasirinktų socialinių, ekonominių, teisinių ir kitų priemonių taikymo. 2017 metai laikytini didelių pokyčių metais vaiko teisių užtikrinimo srityje. Smurtiniai įvykiai prieš vaikus išprovokavo didelės visuomenės dalies aktyvumą, žiniasklaidos dėmesį ir aktyvias visuomenės grupių, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios diskusijas. Šiais metais taip pat priimta nauja Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija ir visa eilė lydinčiųjų įstatymų, kuriomis buvo uždraustos fizinės bausmės vaikams ir visų rūšių smurtas, įskaitant psichologinį (Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2017).

Lietuvoje keičiasi teisinis požiūris į vaiką. Neseniai vaikas, kuris buvo traktuojamas kaip teisės objektas, tapo teisės subjektu ir įgijo naujų teisių. Apie tokią besikeičiančią valstybės nuostatą, kai vaiką pradedama vertinti kaip žmogų, liudija gausa priimtų nacionalinių ir teisinių dokumentų, skirtų vaiko teisių užtikrinimui (Kairienė, 2015). Tačiau smurto nesustabdys jokie įstatymai, kol nepasikeis visuomenės požiūris į patį vaiką, remiantis pagarbos gyvybei principo pagrindu (Kairienė, 2002). Modernus vaiko teisių apsaugos judėjams kyla remdamasis dvejomis įkvepiančiomis įėdėjomis – jog vaikai yra žmogaus teisių subjektai, o ne apsaugos objektai; taip pat, kad vaikai yra psichologinės būtybės (Scott, 2009).

Temos aktualumas pirmiausiai yra pagrindžiamas teigiant, jog smurtas prieš vaikus yra viena iš jautriausių problemų Lietuvoje ir visame pasaulyje. Tai sudėtingas socialinis reiškinys, dažniausiai pasireiškiantis fiziniu ir psichologiniu vaiko žalojimu, seksualiniu išnaudojimu, nepriežiūra, darantis ilgalaikę žalą asmenybės vystymuisi, psichinei ir fizinei sveikatai (Kiršienė, 2010). Vaikai yra labiau linkę patirti smurtą ir nusikaltimus nei suaugusieji, o smurto patirtis gali turėti ilgalaikę fizinę, protinę ir emocinę žalą (Finkelhor, 2015). Taip pat yra gerai dokumentuota, jog vaikystėje patirtas smurtas turi ryšį su psichinės ir fizinės sveikatos pablogėjimu vyresniame amžiuje ir gali pagrįstai būti laikomas visuotine sveikatos problema (Mossige & Stefansen, 2016). Mergaitės ir berniukai turintys neįgalumą yra labiau linkę patirti įvairių formų smurtą nei jų bendraamžiai namų aplinkoje ir institucijose; jie susiduria su smurtu, susijusiu su negalia (Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU, 2015). Smurtas prieš vaikus yra žmogaus teisių, sveikatos apsaugos ir socialinė problema, dažnai turinti neatitaisomus ir brangius padarinius. Ištisas kartas destruktyvūs smurto padariniai žaloja vaikus kiekvienoje pasaulio šalyje, veikia šeimas, bendruomenes ir tautas. Beveik visos pasaulio šalys pripažįsta žalingą, visa apimančią smurto prigimtį (World Health Organization, 2014).

Tyrimai atlikti pusėje pasaulio valstybių rodo, jog per paskutinius metus virš milijardo vaikų nuo 2 iki 17 metų patyrė smurtą (Consultative Group on Early Childhood Care and Development, 2012).

Menkas visuomenės įtraukimas į smurto prieš vaikus prevenciją, siauras įstaigų teikiančių pagalbą tinklas, kvalifikuotų specialistų stygius, skurdi smurtaujančių šeimų socioekonominė bazė yra keletas iš gerai akademinei bendruomenei žinomų priežasčių, kurios trukdo tinkamai organizuoti smurto prieš vaikus prevenciją ir postvenciją, teikti pagalbą, dėl ko Lietuvoje ženkliai padaugėjo žiaurumo ir smurto atvejų skaičius. Kas šeštas (1,4 tūkst., arba 16,7 proc.) nukentėjęs nuo dėl smurto artimoje aplinkoje užregistruotų nusikaltimų yra vaikas iki 18 metų amžiaus, 90,3 proc. jų nukentėjo nuo tėvų ar įtėvių (Lietuvos statistikos departamentas, 2018).

Bendras pranešimų skaičius dėl patirto fizinio smurto Lietuvoje 2017 metais išaugo iki 1541, o dėl psichologinio 2719. Apie seksualinį smurtą prieš vaikus buvo pranešta 141 kartą (1 lentelė). Vaiko teisių apsaugos skyrių duomenimis 2016 m. užfiksuotas 2681 atvejis, kada iš viso galimai nukentėjo 2474 vaikai, kas sudaro 0,5 % visų Lietuvoje gyvenančių vaikų (Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika, 2016) (1 pav.). Tai galimai byloja apie grėsmingą tendenciją, nors pasak socialinės apsaugos ir darbo ministro Lino Kukuraičio, didėjantis pranešimų apie smurtą prieš vaikus skaičius atskleidžia didėjantį visuomenės sąmoningumą, netolerancją panašiems atvejams (Delfi, 2017).

Nepaisant aukšto paplitimo, smurtas prieš vaikus yra dažnai paslėptas, nematomas ar pranešimų skaičius yra sumenkinamas (Hillis et al. 2016). Pavyzdžiui, plataus masto metaanalizė apie smurto pranešimus rodo, jog seksualinis priekabiavimas prie vaikų yra 30 kartų aukštesnis, o fizinis smurtas 75 kartus aukštesnis nei rodo oficiali statistika (Stoltenborgh et al., 2013). Taigi galime teigti, jog šie oficialiai užfiksuoti duomenys neatspindi realios padėties, susijusios su dažnais smurto atvejais, kadangi čia nėra įskaitytas latentinis smurtinių nusižengimų skaičius, kuris galimai yra reikšmingai didesnis. Taigi, galima sakyti, jog iš tikrųjų tiek bendras seksualinio priekabiavimo prie vaikų skaičius, tiek skaičiaus augimo tempas yra gerokai didesni, negu liudija oficiali statistika. Šie duomenys demonstruoja neatidėliotiną poreikį plačiai taikyti tyrimais paremtas intervencijas, kuriomis būtų siekiama sumažinti smurto prieš vaikus mastą. Todėl anot B. Kairienės (2015) kiekvienas specialistas, savo darbe susiduriantis su smurtą patyrusiu ar stebėjusiu vaiku, turi išmanyti rizikos veiksnius, tėvų, vaiko ir aplinkos, darančios įtaką smurtinio elgesio pasireiškimui, ypatumus bei įvertinti ir tinkamai reaguoti į nusikalstamos veikos padarinius, pasireiškiančius vaiko elgesyje. Jos teigimu, darbas, su smurtą patyrusiais vaikais, iki šiol Lietuvoje yra nespecializuotas.

Žiniasklaidos vaidmuo ir netobula informacijos apie nukentėjusius nuo smurto vaikus rinkimo ir teikimo sistema yra viena iš rečiau adresuojamų priežasčių, potencialiai prisidedanti prie nepakankamai efektyvios vaiko teisių apsaugos. Kyla klausimas, ar žiniasklaidos dėmesys smurto prieš vaikus atvejais yra tinkamas, kaip jis veikia ir kokį vaidmenį atlieka žiniasklaida, informuodama visuomenę apie smurtą patyrusius vaikus.

Anot Irinos Kučinskienės (2005) Pastaraisiais dešimtmečiais labai padidėjo žiniasklaidos

priemonių galia formuoti žmonių santykius ir veikti politiką ir socialinį gyvenimą. Žiniasklaidos misija yra tiksliai informuoti apie įvykius, supažindinti su problemomis ir nešališkai pateikti skirtingus požiūrius. Tačiau visuomet yra rizika, kad žiniasklaida gali tapti ne tik institucija, kurioje yra formuojamos ir įtvirtinamos visuomenės vertybės, tačiau esant nepakankamam išoriniam kontrolės mechanizmui, autoritariška nuomonės formuotoja, perteikianti ne pirminio šaltinio, tačiau leidinio ar televizijos kanalo vadovų nuomonę.

Kovoje dėl skaitytojo paprastai rungiasi daug konkurentų, kurių pagrindinis tikslas yra būti pirmam. Todėl vis labiau įsigali paviršutiniškas informacijos pateikimas, o tai akceleruoja atitinkamą nuomonės formavimą politiniais ir socialiniais klausimais. Skubus informacijos pateikimas dažniausiai neapsieina be klaidų, faktų iškraipymo ar netiesos (Žiobienė, 2006). Vakarų žiniasklaidos specialistai įspėja, kad besivystančiose demokratiškose šalyse, žurnalistikos laisvė gali tapti sunkia našta, pasižyminčia didele atsakomybe, kuri dar nėra gerai įsisąmoninta žiniasklaidos darbuotojų. Neišvengiama tai, kad žurnalistai neatsakingai kalbės ir reikš idėjas, galinčias paaštrinti socialines ir politines problemas (Dahlgren, 2001). Pasak J. Dudaitės ir B. Kairienės (2017) labai svarbus veiksnys, kartais net nulemiantis vaiko likimą, yra visuomenės dėmesingumas ir aktyvumas reaguojant į galimus vaiko teisių pažeidimus. Žiniasklaidoje pateikiamos informacijos išsamumas, principų ir nuostatų sklaida taip pat turi didelę įtaką ne tik visuomenės sąmoningumo šioje srityje didinimui, bet ir vaiko teisių užtikrinimui valstybėje. Žiniasklaida turi galimybę pasiekti didelę auditoriją, be to, yra labai svarbi priemonė, prisidedanti prie visos visuomenės ir žmonių, atsakingų už vaiko teisių apsaugos politiką, sąmoningo požiūrio šia tema ugdymą.

Temos ištirtumas. Žiniasklaidos naratyvo formacijos tema vaiko teisių apsaugos kontekste, ar konkrečiai smurtą patyrusių vaikų atvejais, nėra dažnai nagrinėjama Lietuvos ar užsienio mokslinėse publikacijose. J. Dudaitė ir B. Kairienė (2017) nagrinėjo, kaip žiniasklaida formuoja visuomenės požiūrį į vaiko teises ir jų įgyvendinimą, kokiems vaiko teisių įgyvendinimo aspektams žiniasklaida skiria daugiausiai dėmesio; E. Šumskienė ir J. Mataitytė-Diržienė (2009) daug dėmesio skyrė žiniasklaidos vaidmens analizei – kuo ji prisideda stigmatizuojant sutrikusios psichikos asmenis; N. Jurčiukonytė (2007) parengė patarimus su psichikos sveikatos temomis susiduriantiems žurnalistams; E. Žiobienė (2006) nagrinėjo nepilnamečių interesų apsaugą nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio; S. Stetneckytė nagrinėjo mediatizacijos įtaką politinės komunikacijos kultūrai; J. L. Weathered (2013) nagrinėjo žiniasklaidos vaidmenį seksualinio piktnaudžiavimo prieš vaikus atvejais; A. Winsvold (2015) analizavo, kaip darželiai tvarkosi su žiniasklaidoje pasitaikančiais vaiko teisių pažeidimais; B. J. Saunders ir Chris Goddard (2002), nagrinėjo žiniasklaidos vaidmenį prisidedant prie bendruomenės lavinimo ir vaiko teisių apsaugos prevencijos strategijų įgyvendinimo. Žiniasklaidos veikimo principus ir poveikį visuomenei nagrinėjo daugelis mokslininkų (Nevinskaitė, 2011; Rogan, 2006; Scheufele, 2006; Shoemaker, 1996; Taylor, 2007; Van Aelst, 2014; Besova, 2009).

Nepaisant šioje srityje atliktų tyrimų, trūksta informacijos ne tik apie pačius vaikus patyrusius smurtą, bet ir apie žiniasklaidos, kaip vieno iš daugelio vaiko teisių įgyvendinimą įtakojančių veiksnių, vaidmenį, pasireiškiantį per jos pateikiamą informaciją (Winsvold, 2015). Žiniasklaidos vaidmuo formuojant požiūrį į smurtą prieš vaikus yra labai reikšmingas, todėl aktualu analizuoti žiniasklaidos pateikiamą informaciją susijusią su vaikų patiriamu smurtu ir vaiko teisių įgyvendinimu apskritai (Van Aelst et al., 2014). Nagrinėjant Lietuvos internetinės žiniasklaidos straipsnius pasirinkta tematika kyla šie **probleminiai klausimai**: kaip pasirenkami žiniasklaidos naratyvo formacijos būdai keičia smurtą patyrusių vaikų atvejų suvokimą? Ar, vertinant iš vaiko teisių įgyvendinimo perspektyvos, žiniasklaidos naudojami naratyvai tinkamai atlieka savo funkcijas? Ar netiesioginiai komunikavimo aspektai, sąvokų parinkimas, praleidimai ar atskirų detalių perdėtas išryškinimas informacijos gavėjams nesiunčia iškreiptos ir prieštaringos žinutės?

Atsižvelgiant į nagrinėjamos temos gylį ir specifiką bei smurto prieš vaikus kontekstą, šiuo darbu yra siekiama prisidėti prie ankstesnių tyrimų, analizuojančių žiniasklaidos veikimo mechanizmus ir poveikį smurto prieš vaikus atvejais. Šiuo vaiko teisių apsaugos permainų Lietuvoje metu, yra labiau nei bet kada anksčiau svarbu analizuoti žiniasklaidoje pateikiamą informacijos apie vaiko teisių įgyvendinimą, pažeidimus ir apsaugą turinį, siekiant identifikuoti žiniasklaidos klaidas ir trūkumus, bei ieškant galimybių išnaudoti žiniasklaidos potencialą ir prisidedant prie tinkamo visuomenės požiūrio į vaiką ir vaiko teises formavimo.

Tyrimo objektas - žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumai.

Tikslas - atskleisti smurtą patyrusių vaikų atvejų naratyvo formacijos ypatumus Lietuvos žiniasklaidoje.

Uždaviniai:

1. Apibrėžti smurto prieš vaikus sampratą ir ypatumus.
2. Apibūdinti žiniasklaidos vaidmenį vaiko teisių užtikrinimo kontekste.
3. Išanalizuoti žiniasklaidos naudojamų skirtingų antraščių tipų veikimo mechanizmus ir jų pasiskirstymą pagal dažnumą.
4. Išanalizuoti svarbiausius žiniasklaidos straipsnių turinio aspektus, prisidedančius prie bendro smurtą patyrusių vaikų naratyvo sudarymo.
5. Išnagrinėti straipsnių turinio struktūros sudarymo ypatumus ir problematiką.

Tyrimo metodai:

Teoriniai metodai

Mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, lyginimo, indukcinis-dedukcinis ir apibendrinimo metodai naudojami darbo teorinės dalies duomenų apdorojimui.

Empiriniai metodai

Kiekybinis duomenų turinio analizės metodas su QDA Miner naudojamas pagrindinių tiriamo reiškinio kategorijų ir jų komponentų sudarymui bei duomenų vizualizacijai.
Klasikinis duomenų turinio analizės metodas naudojamas tyrimo objekto, žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumų, nagrinėjimui pasirinktuose straipsniuose. Taikant šį metodą, duomenys yra analizuojami, cituojamos ar perfrazuojamos nagrinėjamo teksto dalys, kurios yra interpretuojamos siekiant visapusiško nagrinėjamo reiškinio paaiškinimo.

1. SMURTAS PRIEŠ VAIKUS

1.1. Smurto prieš vaikus samprata

Mokslinėje literatūroje yra daug skirtingų smurto apibrėžimų, kurie skiriasi priklausomai nuo pasirinktos paradigmos ir dėmesio centro. Pavyzdžiui, ar apibrėžimas bus naudojamas siekiant teisinių, medicinos ar sociologijos tikslų (Save the Children, 2018). Nors smurtas prieš vaikus – tai veikla, santykinai griežtai apibrėžta didelės svarbos tarptautiniuose teisės aktuose ir kituose dokumentuose, tačiau skirtingi autoriai, rašydami apie smurtą, vartoja ne tik nevienodus terminus, bet ir suteikia jiems skirtingas reikšmes, tuo galimai apsunkindami reiškinio supratimą. Skirtingai vartojami terminai tam pačiam reiškiniui apibūdinti gali neigiamai paveikti jo supratimą.

Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas smurtą apibrėžia taip: "Smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą" (Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 1 straipsnio 1dalis). Iš apibrėžimo matyti, jog įstatyme smurto artimoje aplinkoje samprata yra siejama su smurtautojo ir aukos šeimyniniais ar kitais artimais ryšiais, bendra gyvenamąja vieta, todėl tas pats įstatymas yra taikytinas tiek smurto prieš suaugusiuosius, tiek prieš vaikus atvejais.

Nuo tada, kai 1962 metais Henris Kempe aprašė mušamo vaiko sindromą, medicinos specialistai ir didelė visuomenės dalis pripažino smurto blogo elgesio su vaikais svarbą (Kempe CH, 1962). Norint vartoti smurto apibrėžimą smurtiniams veiksmams registruoti ar jų prevencijai, reikia nuspręsti, kokie konkretūs veiksmai gali būti vadinami smurtu (Šorienė, 2005). Netiesiogiai yra aišku, kas yra smurtas, tačiau skirtingoms grupėms priklausantys asmenys į šį žodį sudeda dalinai skirtingas prasmes (Karmaza, 2007). Smurtas prieš vaikus yra sudėtingas socialinis reiškinys, reikšmingai susijęs su visuomenės vertybėmis ir jos atsparumu neigiamiems socialiniams reiškiniams, tokiems kaip skurdas, nedarbas ir kiti (Šerkšnienė, 2008). A. Dapšys (2005) smurtą prieš vaikus apibūdina kaip šiurkščią, grubią prievartą, kuomet tiesiogiai pasikėsinama į vaiko fizinę, psichinę ir lytinę neliečiamybę, sutrikdant jo sveikatą, arba grasinant tai padaryti, kitaip traumuojant, jį bauginant, iš jo pasityčiojant, pažeminant vaiko asmenybę, garbę ir orumą. Karmaza (2007) apibendrindamas pabrėžia, kad smurtą galima apibūdinti kaip sunkių nusikaltimų padarymą fizinei sveikatai (kūno žalojimui), tačiau priduria, kad tokiu atveju lieka neadreasuota psichinei sveikatai daroma žala.

Smurtas prieš vaikus, tai rimta visuomenės problema, pasižyminti didele žala jį patyrusiems vaikams ir šeimoms bei visai visuomenei (Butchart et al., 2006). Smurtas prieš vaikus gali būti apibrėžtas taip: suaugusio asmens sukeltas fizinis, psichologinis skausmas ar seksualinis priekabiavimas ar vengimas padengti pamatinius vaiko poreikis (SOU, 2001). Šį apibrėžimą nuo kitų nagrinėtų išskiria

tai, jog yra nurodyta, kad smurtą gali atlikti tik suaugęs asmuo. Kiti autoriai kaip papildomą smurto prieš vaikus aspektą išskiria artimuose santykiuose stebimą smurtą (Gilbert et al., 2009).

Smurtas prieš vaikus apima visų rūšių žalą daromą jaunesniems nei 18 metų amžiaus asmenis, kuris gali būti vykdomas tėvų ar kitų globėjų, bendraamžių, intymių partnerių ar nepažįstamųjų (WHO, 2018). 2006 metų JTO studijoje Smurtas Prieš Vaikus yra pateiktas Vaiko Teisių konvencijos 19 straipsnyje nurodytas smurto prieš vaikus apibrėžimas: "įvairiausio pobūdžio fizinis ar psichologinis smurtas, įžeidimai ar piktnaudžiavimas, priežiūros nebuvimas ar nerūpestingas elgesys, grubus elgesys ar išnaudojimas, įskaitant seksualinį priekabiavimą". Pasaulio sveikatos organizacijos (toliau - PSO*,* angl. WHO – World Health Organization*)* pateikiamas apibrėžimas įtraukia naujų elementų ir yra platesnis, tačiau esminiai punktai reikšmingai nesiskiria: "sąmoningas individo ar grupės fizinės jėgos ar galios naudojimas prieš vaiką tiesiogiai ar gąsdinant, kuomet yra aukšta tikimybė sukelti realią ar potencialią žalą vaiko sveikatai, gyvybei, vystymuisi ar orumui" (Krug, 2002).

Priešingai nei anksčiau minėtuose apibrėžimuose, kiti autoriai šalia jėgos naudojimo pabrėžia skirtingus smurto šaltinius ir kitų esminių žmogaus teisių pažeidimus. Pasak organizacijos "Gelbėkit vaikus", smurtas gali būti vykdomas atskirų individų, valstybės ar grupių ir organizacijų, per juose dirbančius darbuotojus ir jų vykdomą politiką. Smurtas pasireiškia ne tik sužeidimo baime ar realiu sužeidimu, tačiau ir per asmeninių laisvių suvaržymus (Save the Children, 2018).

PSO išskiria kelias skirtingas smurto formas. Didžioji dalis smurto apima bent jau vieną iš šešių pagrindinių tarpasmeninio smurto formų, kurios yra linkusios pasireikšti skirtingose vaiko vystymosi stadijose (WHO, 2018). 2014 metais 73 pasaulio šalyse atliktas tyrimas parodė, kad daugiau nei 90% respondentų prie smurto taip pat priskiria šiuos veiksmus: nesugebėjimas suteikti pakankamai maisto, drabužių ar pastogės, tėvų ar globėjų nepriežiūra, komercinė seksualinė eksploatacija, pornografijos vaikams rodymas, vaikų pornografija, vaikai gyvenantys gatvėje, fizinis mušimas, vertimas vaiką melstis, vaikų darbas jaunesniems nei 12 metų vaikams ar piktnaudžiavimas bei nepriežiūra auklėjant namuose, švietimo ar sulaikymo įstaigose (ISPCAN, 2014).

Visų pirma, smurtas apima fizinį, seksualinį ir psichologinį/emocinį skausmo sukėlimą bei kūdikių, vaikų ar paauglių nepriežiūrą ne tik namų aplinkoje, bet ir tokiose aplinkose kaip mokykla ar našlių namai (INSPIRE, 2016). Kita smurto forma yra patyčios, kuri yra apibrėžiama kaip agresyvus vaiko ar vaikų grupės elgesys, kurie nėra šeimos nariai ar turi intymių santykių. Jaunimo smurtas dominuoja tarp vaikų ir jaunų suaugusiųjų (10-29 metai), kuris dažniausiai įvyksta viešosiose vietose tarp pažįstamų ir nepažįstamų. Intymių partnerių smurtas apima fizinį, seksualinį ir psichologinį smurtą, kurį atlieka esamas ar buvęs partneris. Seksualinis smurtas apima veiksmus, kurie buvo atlikti be sutarimo ar nesant tiesioginio kontakto (seksualiniai įžeidimai ar vojerizmas); taip pat seksualinės prekybos veiksmai, atlikti prieš asmenis, kurie negali sutarti ar atisakyti; bei virtuali eksploatacija. Emocinis ar psichologinis smurtas apima vaiko judėjimo apribojimą, šmeižtą, išjuokimą, grasinimus ir

gąsdinimus, diskriminaciją, atmetimą ir kitas nefizines priešiškumo formas (WHO, 2018; (Margolin, 2004).

Kita tipologija dalina smurtą į atskiras kategorijas atsižvelgiant į kontekstą, kuriame jis yra atliktas. Viena iš jų apima į save nukreiptą smurtą (savęs žalojimas, savižudybė), tarpasmeninį ar kolektyvinį smurtą (Butchart et al., 2006). Tačiau Galtung (1985) teigia, jog jokia diskusija apie skirtingas smurto tipologijas negali prilygti struktūrinio smurto svarbai. Struktūrinis smurtas, apibūdintas Galtung ir kolegų, nurodo į "nuodėmingų"socialinių struktūrų sąlygojamą skurdą ir aukštą socialinę nelygybę, kuri kartu apima rasizmą ir nelygybę pagal lytį. Struktūrinis smurtas skiriasi nuo tiesioginio tuo, kad jis yra vykdomas netiesiogiai ir sistemiškai, tai reiškia, kiekvieno, kuris priklauso tam tikrai socialinei tvarkai (Farmer, 2004).

Analizuoti apibrėžimai skiriasi pagal savo žalos pobūdį, juos atlikusių asmenų amžių ir statusą, aukos santykius su skriaudėju ar motyvus. Svarbu tai, jog didelė dalis šiuolaikinių apibrėžimų šalia fizinės ir seksualinės prievartos, kartu pripažįsta nepriežiūrą ir nederamą psichologinį elgesį kaip tolygiai svarbius smurto elementus.

Tradiciškai yra išskiriamos keturios smurto prieš vaikus formos: fizinis, seksualinis, emocinis ar psichologinis ir nepriežiūra (Cicchetti, 2005). Šiame darbe, siekiant adresuoti vaiko teisių apsaugos specialistų dažniausiai sutinkamas smurto formas, bus analizuojamos tik šios keturios smurto prieš vaikus formos.

1.2. Smurto prieš vaikus formos

1.2.1. Fizinis smurtas

Ne vienerius metus atkreipiamas dėmesys, kad prieš vaikus daugiausiai smurtauja artimi suaugę asmenys. 2016 m. fizinį smurtą prieš vaikus daugiausia vartojo artimi suaugę žmonės – 483 atvejais (iš visų 897 fizinio smurto atvejų) (Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika, 2016). Moderniose Vakarų šalyse vidutiniškai 60-80% vaikų nuo pat kūdikystės susiduria su smurtu (Martin, 1999). Lietuvos visuomenę beveik kasdien šokiruoja žiniasklaidos garsinami smurto atvejai, kuomet aukomis tampa vaikai, kuriems yra sudėtinga apsiginti prieš bendraamžius, o pasipriešinti suaugusiesiems gali būti visai neįmanoma. Vis dažnesni smurtinio elgesio aktai tampa žiauresni ir įsitvirtina žmonių sąmonėje kaip kasdienis reiškinys, kuris palaipsniui tampa toleruotinas.

Buvusiame skyriuje buvo analizuojama, kas, vertinant bendruoju požiūriu yra smurtas prieš vaikus ir kokios yra pagrindinės smurto prieš vaikus formos. Šiame poskyryje yra susikoncentruojama ties dažniausiai pasitaikančios smurto formos, – fizinio smurto nagrinėjimu.

Fizinis smurtas prieš vaikus – faktinę ar potencialią fizinę žalą vaiko sveikatai sukeliantys veiksmai, sąveikos (ar jos nebuvimo) su vaiku metu. Fizinio smurto veiksmų pobūdis gali būti įvairus:

smūgiai, mušimas, žalojimas ir kitoks poveikis vaiko kūno išoriniam paviršiui ir vidaus organams, naudojant fizinę jėgą, šaltąjį ar šaunamąjį ginklą arba kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir pan. Nusikalstami smurtiniai veiksmai skiriasi aukai padarytos žalos dydžiu. (WHO, 2018).

Anot Kristin Elve Glad (2010), fizinis smurtas prieš vaikus, yra sąmoningas fizinės jėgos naudojimas prieš vaiką, kuomet siekiama sukelti ar potencialiai galima sukelti fizinę žalą. Tokie veiksmai gali įgauti skirtingas formas: trenkimą su tam tikru daiktu ar be jo, pastūmimą, metimą, smaugimą, žnybimą, kandimą, deginimą, apnuodijimą ar nužudymą. Kiti autoriai apibrėždami fizinį smurtą, ypatingą reikšmę suteikia jį atliekančio asmens statusui ir ketinimams. Pasak jų, tai asmuo, esantis galios pozicijoje, kuris piktnaudžiauja savo pozicija atlikdamas tyčinius ir piktus veiksmus (de Klerk, V. C., 2009). Tačiau PSO dokumentuose yra pateikiama priešinga pozicija dėl žalingus veiksmus atlikusio asmens ketinimų. Fizinis smurtas ar piktnaudžiavimas nukreiptas prieš vaiką yra apibrėžiamas kaip tyčinis jėgos naudojimas, kuriuo siekiama sukelti, ar potencialiai galima sukelti žalą vaiko sveikatai, gyvybei, vystymuisi ar orumui. Svarbiausi šio apibrėžimo principai apima elgesio, susijusio su fiziniu sužeidimu, ne atsitiktinumą; kuomet globėjas yra atsakingas už sukeltą sužeidimą, jo veiksmai yra laikomi smurtu, nepaisant turėtų ketinimų (WHO, 2002). Lietuvių autoriai fizinį smurtą prieš vaikus apibrėžia kaip besitęsiantį patologinį vaiko fizinį ir emocinį žalojimą (Morkevičienė, 2000), kuris apima visus lygius, - nuo pliaukštelėjimo ranka iki nužudymo (Valickas, 1997) ar pasireiškia prievartiniu asmens laisvių suvaržymu, stipriai veikiant vaiko egzistenciją (Blažys, 2001).

Grigutytės ir kolegų (2008) atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad dauguma respondentų, vaikų, tėvų ir mokytojų – smurtu laiko tyčinį pargriovimą, norint sužeisti, ir mušimą – tiek kai vaiką muša vienas, tiek kai muša grupė vaikų. Tuo tarpu kitos fizinės smurto apraiškos vertinamos nuosaikiau, ir ties jomis tėvų ir mokytojų nuomonės reikšmingai išsiskiria.

Šio tipo smurtui didelę reikšmę turi lytis: kuomet fizinis smurtas dažniausiai yra nukreiptas prieš berniukus, mergaitės patiria nepalyginamai daugiau psichologinio smurto, kadangi yra verčiamos prisitaikyti prie tradicinių lyties stereotipų. Manymas, jog berniukai yra fiziškai stipresni nei mergaitės ir kad žalingi fiziniai patyrimai padeda jiems tinkamai vystytis, išryškina smurto prieš vaikus pavidalus, įtakotus lyties stereotipų. Dar daugiau, vyrauja diskriminuojantis požiūris, jog vaikai yra pavaldūs suaugusiesiems ir kad tėvai turi teisę naudoti smurtą kaip edukacinę priemonę, kuri yra pateisinama ugdymo tikslais (Children and Gender-based Violence, 2007). Vaikas pirmiausia turėtų būti suvoktas kaip teises turinti asmenybė, o ne “auka” (General comment No. 13, 2011). Rastas vienintelis ryšys tarp mokytojų požiūrio į smurtą ir demografinių rodiklių: kuo jaunesnis mokytojas, tuo dažniau prievartos apraiškas laiko smurtu ($r=-0,14$, $p<0,01$) (Grigutytė et al., 2008).

Kita itin svarbi tendencija pasitaikanti spaudoje ir mokslinėje literatūroje, yra fizinės bausmės kaip “auklėjimo” priemonės įvardijimas. Analizuojant smurto prieš moteris ir vaikus problematiką Lietuvoje buvo konstatuota, kad visuomenėje fizinių bausmių taikymas kaip “auklėjimo” priemonė nėra

laikoma smurtu (Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje, 1997).

Tačiau šios srities specialistai prieštarauja pastarajam požiūriui, teigdami, kad fizinis baudimas nėra pedagoginė priemonė, net jei jis ir duoda trumpalaikį rezultatą. Smūgiai pažemina, jie žaloja auklėtojo ir vaiko orumą. Smurtinės priemonės, taikomos nustatant vaikams ribas, yra desperatiškas veiksmas, kuris gamina "sužalotus žmones" (Rogge, 2004). 1993 metų Švietimo įstatyme įtvirtinta nuostata, jog tėvai ir asmenys yra ginami įstatymo, jei jų vaikui pritaikyta bausmė buvo saikinga ir protinga atitinkamomis sąlygomis. Vertinant, ar ji tokia buvo, gilinamasi į bylos aplinkybes, bausmės skyrimo priežastis, pobūdį, laiką ir pan. (Švietimo įstatymas, 1993 m.).

Išnagrinėjus fizinio smurto prieš vaikus sampratą ir ypatumus matyti, jog daugumos nagrinėtų autorių ir atskirų visuomenės grupių fizinio smurto kaip reiškinio suvokimas yra sąlyginai panašus. Galima įžvelgti neryškius skirtumas tarp šiam smurto tipui priskiriamų veiksmų, sunkumo laipsnio, trukmės ir smurtautojo statuso bei ryšio su aukomis. Svarbi problema yra fizinių bausmių kaip auklėjimo priemonių suvokimas ir kad tokios kūno bausmės "auklėjant" vaikus yra normalizuotos didžiosios visuomenės dalies.

Sekančiame skyriuje bus trumpai gilinamasi į nuo fizinio smurto neatsiejamą ir labiausiai paplitusią, bet rečiau pripažįstamą smurto prieš vaikus formą – psichologinį smurtą.

1.2.2. Psichologinis smurtas

Smurtas, priešingai nei buvo manyta anksčiau, tai ne tik fizinis asmens žalojimas. Psichologinis ar emocinis smurtas dažnai seka išvien su fiziniu smurtu, arba gali būti atsietas nuo fizinių veiksmų. Kaip ir fizinį smurtą, psichologinį smurtą vaikai daugiausiai patiria nuo artimų suaugusiųjų – 1508 atvejais (iš 1710 psichologinio smurto atvejų) (Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika, 2016).

Emocinis ar psichologinis smurtas ar smurto stebėjimas apima vaiko judėjimo apribojimą, šmeižtą, išjuokimą, gąsdinimus ir grasinimus, diskriminaciją, atmetimą ar kitas ne fizines priešiško elgesio formas. Smurto stebėjimas gali apimti įvykius, kuomet vaikas yra verčiamas stebėti smurtinius veiksmus ar atsitiktinį smurto tarp dviejų ar daugiau asmenų stebėjimą (INSPIRE, 2016). De Klerk (2009) apibrėždamas psichologinį smurtą nurodo, jog šios smurto formos skiriamasis bruožas yra pakartotinis vaiko meilės ir prisirišimo jausmų nepaisymas, kuris pasireiškia tokiais pavidalais kaip išjuokimas, erzinimas, rėkimas ant vaiko ar jo menkinimas; nerealistiškų reikalavimų jam ar jai kėlimas taip pat pagrįstai priskiriamas prie psichologinio smurto. Nedaug kuo skiriasi PSO (2002) pateikiamas psichologinio smurto apibrėžimas, į kurį įeina tokie veiksmai kaip nuvertinimas, menkinimas, žeminimas, šmeižtas, melas ar kitokie ne fiziniai priešiški veiksmai, sukeliantys ar sudarantys sąlygas sukelti žalą vaiko fizinei, emocinei, psichinei, dvasinei, moraliniai ar socialinei sveikatai ir vystymuisi.

Taip pat priduriama, kad psichologinė prievarta gali būti tokie įprasti veiksmai kaip nuolatinė kritka šauksmai, patyčios, jausmų nepaisymas ar žeminimas.

R. Pivorienė (2001) kalbėdama apie psichologinį smurtą užima kiek skirtingą pastariesiems autoriams poziciją. Ji psichologinį smurtą įvardija kaip dažną ir nuolatinį vaiko žeminimą, kuris gali sutrikdyti vaiko elgesį ir jo psichikos raidą. Emocinę prievartą autorė įvardiją kaip tyčinį vaiko sugebėjimų ir savęs vertinimo menkinimą, kas sąlygoja prisitaikymo prie aplinkos ir asmeninių santykių disfunkciją. Kyla klausimas, ar retas ir nereguliarus vaiko žeminimas nebėra laikomi psichologine prievarta bei kaip dažnai galima atlikti tokius veiksmus, kad jie nebūtų traktuojami kaip psichologinis smurtas. Kita šiame apibrėžime problemiška vieta yra sąvokos "tyčinis" vartojimas, kuri savo ruožtu veiksmus, kurie yra atliekami nesąmoningai ar atsitiktinai, pateisina kaip neįeinančius į psichologinio smurto apibrėžimą. V. Blažys pabrėžia anksčiau minėtą teiginį, jog psichologinei prievartai priskirtini vaikui keliami reikalavimai, neatitinkantys jo amžiaus galimybių. Pasak jo, ryškiausios šios smurto formos išraiškos yra vaiko atstūmimo demonstravimas, socialinė izoliacija, skatinimas įsitraukti į destruktyvią ir asocialią veiklą ar eksploatavimas tėvų poreikiams tenkinti (Blažys, 1999). Tokia psichologinio smurto samprata nuo prieš tai nagrinėtų skiriasi tuo, nes įtraukia naujų elementų ir suteikia jiems ypatingą reikšmę. Joje yra atsiribojama nuo negatyvių kasdienio gyvenimo veiksmų, kurie yra lengvai pastebimi ir susikoncentruojama ties sunkiau pastebimais, sudėtingais socialiniais reiškiniais, prisidedančiais prie vaiko vystymosi negatyvia linkme.

Kitame apibrėžime teigiama, jog psichologinis smurtas gali pasireikšti nuvertinimu, grasinimais, priekaištais, šmeižtu ir kitais ne fizinio kontakto priešiškais veiksmais, kurie sukelia žalą arba sudaro negatyvias sąlygas vaiko psichikos sveikatai ir psichosocialiniai raidai vystytis ("Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba", 2008). Šioje sampratoje daugiausiai dėmesio skiriama veiksmų padariniams, tačiau nėra detaliau nagrinėjami veiksmų motyvai, aukos santykis su smurtautoju ar smurtinių veiksmų dažnumas ir stiprumo laipsnis. Grigutytė ir kolegos (2008) priduria, kad psichologinės smurto apraiškos yra dažniau vertinamos kaip smurtas, jei smurtas yra praktikuojamas suaugusiojo, nei kai taip pat elgiasi vaikas su vaiku. Daroma išvada, kad netinkamas suaugusiojo elgesys su vaiku vertinamas griežčiau nei toks pats vaikų tarpusavio elgesys. Toks argumentavimo tipas yra pagrįstas, kadangi suaugusieji, pasižymintys didesne patirtimi ir branda, neša didesnę atsakomybę už savo veiksmus nei vaikai. Tačiau tame pačiame leidinyje pažymima, kad mokytojai linkę vertinti elgesį kaip smurtinį neatsižvelgiant į tai, kas taip elgiasi – suaugęs ar vaikas.

Išnagrinėjus skirtingas psichologinio smurto sampratas galima daryti išvadą, jog mokslinė bendruomenė aiškiai skiria psichologinį smurtą nuo fizinio smurto apraiškų ir šalia konkrečių vaiko asmenybei žalingų veiksmų įvardija kitus neigiamus procesus, jų dažnumą, stiprumo laipsnį ir už jų slypinčius motyvus kaip esminius kriterijus, padedančius nustatyti, kas yra psichologinis smurtas.

Sekančiame poskyryje bus detaliau nagrinėjama seksualinio smurto prieš vaikus samprata ir

ypatumai. Tai dar viena smurto prieš vaikus forma, kurios tikrieji mastai ir ypatumai vis dar nėra atskleisti.

1.2.3. Seksualinis smurtas

Seksualinis smurtas yra nevienareikšmė sąvoka, todėl svarbu, kad ne tik aukos, bet ir joms pagalbą teikiantys specialistai vienodai traktuotų šį reiškinį. Anot Hodgkin (2002) tik per pastaruosius keletą dešimtmečių seksualinis smurtas buvo pripažintas plačiai paplitusia smurto prieš vaikus forma, vyraujančia šeimose ir kitose institucijose, prie kurios galima priskirti organizuotą seksualinę prievartą, įskaitant "sekso turizmą".

Priešingai nei fizinio ir psichologinio smurto atvejais, seksualinį smurtą Lietuvos vaikai dažniausiai patiria nuo svetimų suaugusiųjų – 40 atvejų (iš 74 seksualinio smurto atvejų 2016 metais). 2016 m. seksualinį smurtą beveik 5 kartus dažniau patyrė mergaitės (Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika, 2016). Tačiau kiti autoriai teigia, jog idėja, kad priekabiautojai renkasi viešąsias vietas, kuriose sutiktų nepažįstamus vaikus, yra klaidinanti. Pasak jų, ketvirtis vaikų yra nukentėję nuo šeimos narių, o net 60 % nuo asmenų iš jų artimiausio socialinio tinklo. Tik 14 % vaikų yra nukentėję nuo asmenų, kurių jie nepažinojo anksčiau (Howard, 2000). Lyginant su prieš tai nagrinėtomis smurto formomis, šie rodikliai yra žemesni, tačiau verta priminti, jog atlikti tyrimai rodo, jog seksualinis priekabiavimas prie vaikų yra 30 kartų aukštesnis nei rodo oficiali statistika (Stoltenborgh et al., 2013). Seksualinis smurtas yra visa apimanti ir nematoma visuomenės problema (Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge, 2015).

2000 metų sausio 11 d. LR Vyriausybė patvirtino Nacionalinę programą prieš vaiko komercinį seksualinį išnaudojimą (Nutarimas dėl nacionalinės programos prieš vaikų komercinį ir seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, 2000). Nors programa glaudžiai susijusi ir su fizinėmis bausmėmis, jų taikymo klausimas šioje programoje nėra keliamas (Vaikas tarp prievartos ir išnaudojimo, 2000).

Nagrinėti autoriai skirtingai traktuoja, kas turėtų įeiti į seksualinio smurto apibrėžimą. Tarp Lietuvių autorių yra labiau paplitusi seksualinės prievartos sąvoka (Prakapas, 2001; Blažys, 2001; Pivorienė, 2001). Šie autoriai į seksualinės prievartos apibrėžimą įtraukia ne tik suaugusiojo seksualinius ryšius su vaiku, kuriais suaugusysis patenkina savo seksualinį potraukį, tačiau ir tokius veiksmus, iš kurių suaugęs asmuo gauna materialinės naudos, pavyzdžiui, vaikų pornografiją ar prostituciją.

Gilmore ir kolegos (2010) seksualinę prievartą apibrėžia kaip seksualinį kontaktą, nesant abiejų šalių sutarimo. Tačiau toks apibrėžimas yra nepakankamai informatyvus. PSO (2018) pateikia kur kas išsamesnį seksualinio smurto apibrėžimą – tai bet koks nenorimas (kai viena iš pusių nesutinka) lytinis aktas ar seksualinis priekabiavimas verbaliai ir/arba veiksmais, stengiantis pasiekti nenorimą lytinį aktą, nepriklausomai nuo esamų nusikaltėlio ir aukos santykių, apimant formalias ir neformalias aplinkas.

“INSPIRE” (2016) siūloma apibrėžime, be to kas jau buvo paminėta PSO apibrėžime, papildomai įtraukiami seksualinės prekybos veiksmai ir internetinė eksploatacija. De Klerk (2009) teigia, jog tai yra bet koks seksualinis kontaktas ar netinkamas intymus lietimas tarp vaiko ir suaugusiojo, ar tarp vaiko ir bet kokio kito vyresnio vaiko, kuomet yra naudojami grasinimai ar manipuliacijos; arba psichoaktyviųjų medžiagų pagalba (Clum et al., 2002).

Kiti autoriai pabrėžia skirtingą priekabiavimo lygį, kuris gali svyruoti nuo stebėjimo iš toli, iki kintančio kontakto laipsnio, – nuo lietimo iki sueities. Kitas kintamasis – dažnumas, kuris gali svyruoti nuo pavienių atvejų iki chroniško išnaudojimo (Kristin Elve Glad, 2010). Aasland (2009) akcentuoja aukos ypatumus, kuomet ji nėra gebanti sutikti ar nesutikti dėl savo amžiaus, gebėjimų, apsvaigimo, nerimo, baimės ar grasinimų. Finkelhor (2009) apibendrina teigdamas, kad seksualiniai nusikaltėlei gali būti tiek suaugę asmenys, tiek vaikai ir jaunimas; taip pat jie gali priklausyti artimam vaikų socialiniam ratui, arba būti nepažįstami. Neskaitant tiesioginių fizinių veiksmų, jis įtraukia ekshibicionizmą, vaikų naudojimą pornografijos produkcijai bei statutinius sekso nusikaltimus.

Tyrimai rodo, jog 14 % vaikų lytinio akto atlikimą prieš kito valią nelaiko smurtu, tačiau 50 % vaikų suaugusiojo lytinį aktą su vaiku jam sutinkant vertina kaip smurtą (Grigutytė et al., 2008). Žiūrint iš teisinės pusės, seksualinis smurtas yra dalinamas į tris kategorijas. Nepadorus elgesys, į kurį daugiausiai įeina ne fizinio pobūdžio netinkamas seksualinis elgesys. Antra kategorija – tai nepadorūs fizinio pobūdžio veiksmai. Į trečią kategoriją įeina nepadori sueitis, kuri apima visas netinkamas sueities formas (HIH Skriftserien, 2015).

Hubbard (2001) teigia, jog sutarimo dėl lytinio akto amžius mergaitėms ir berniukams yra 14 metų, tačiau netgi tais atvejais, kai nebuvo naudota jėga ir verčiama, išprievartavimas laikomas įvykdytu, jei skundą pateikęs asmuo yra jaunesnis nei 14 metų, o skriaudėjas daugiau nei 3 metais vyresnis.

Priešingai nei yra manoma apie seksualinį priekabiavimą prieš vaikus, netgi vienas trečdalis suaugusiųjų nusikaltimų prieš juos pasižymėjo tuo, kas vadinama “greitai sutinkančiomis aukos” ar “statutiniais sekso nusikaltimais”. Tokie nusikaltimai apima paauglius, kurie turėjo pusiau savanoriškus seksualinius santykius su daug vyresniais suaugusiaisiais, ir kurie svyravo nuo manipuliacijos ir suviliojimų iš suaugusiojo pusės iki agresyvios paauglio iniciatyvos (Kenneth, 2002).

Išnagrinėjus skirtingus smurto prieš vaikus apibrėžimus, galima teigti, kad jie skiriasi savo apimtimi ir akcentais, tačiau yra įtraukiami panašūs elementai. Skirtingi autoriai sutaria dėl bendrų principų, nors priklausomai nuo paradigmos kuria vadovaujamasi ir asmeninės vertybinės orientacijos, yra išryškinamos skirtingos detalės.

Sekančiame poskyryje bus nagrinėjama paskutinė iš tradicinėms smurto formoms prieš vaikus priskiriamų veiklų, jos samprata skirtingų autorių darbuose, pasireiškimo dinamika ir formos.

1.2.4. Nepriežiūra

Nepriežiūra, kitaip nei kitos smurto prieš vaikus formos, gali pasirodyti siauriau apibrėžta ir todėl sunkiau identifikuojama. Todėl yra svarbu išnagrinėti šios smurto formos esminius bruožus ir raiškos ypatumus.

Bendrai kalbant, nepriežiūra gali būti laikoma dėmesio vaikui stoka, nesirūpinimas, apribojimai ar draudimas lavintis, fiziškai vystytis ar net marinimas badu. Vaiko nepriežiūra ar apleistumas gali apimti fizinį, emocinį, medicininį ar pedagoginį lygmenis (Neglect of children, 2004) Šiame apibrėžime yra pateikti keli konkretūs pavyzdžiai, nusakantys nepriežiūros fenomeną, tačiau apibrėžimas nėra pakankamai aiškus ir platus. Daug išsamesnį apibrėžimą pateikia PSO, suskirstydami nepriežiūrą į kelias skirtingas kategorijas. Į nepriežiūros apibrėžimą įeiną tėvų ar globėjų dėmesio stoka ar nesirūpinimas suteikti vaikui tinkamas sveikatos, lavinimosi, emocinio vystymosi, maitinimosi ar pastogės ir sveiko gyvenimo sąlygas; atsižvelgiama į resursus, kurie yra pasiekiami šeimai ar teisėtiems globėjams; veiksmas ar neveikimas, kuris kelia žalą, ar turi didelę tikimybę sukelti žalą vaiko sveikatai ar fiziniam, protiniam, dvasiniam, moraliniam ar socialiniam vystymuisi. Nepriežiūra apima nesėkmę tinkamai prižiūrėti ir apsaugoti vaiką nuo žalos (WHO, 1999). Šis apibrėžimas yra itin platus ir apimantis visas svarbiausias vaiko vystymuisi dalis, tačiau jame nėra pateikta konkrečių tokio elgesio pavyzdžių.

Konkrečiau apie šį reiškinį kalba Lietuvos autoriai, kurie savo apibrėžimuose įtraukia naujų nepriežiūros raiškos sričių ir formų. Šerkšienė (2008) teigia, kad nepriežiūra dažniausiai apima tėvų ar globėjų nepakankamą rūpinimąsi vaiko sveikata, gerove, saugumu bei nerūpestingumu sukeltą žalą. Autorė pabrėžia, kad vaiko apleistumas ir nepriežiūra gali pasireikšti ne vien dėl skurdo ar materialinio nepritekliaus. Visuomenėje vis dar vyrauja požiūris, kad sėkmingai vaiko vystymuisi yra pakankama užtikrinti materialius ir fizinius vaiko poreikius, tačiau ne sveiką socialinę aplinką, kurioje yra patenkinami ir emociniai vaiko poreikiai. Tačiau autorė pripažįsta, kad dažna nepriežiūros priežastis yra prastos darbo sąlygos ir finansinės problemos, dėk kurių tėvai nuolat dirba ar išvyksta uždarbiauti į užsienį, palikdami vaikus giminaičių globai. Tokiose šeimose augančių vaikų emociniai poreikiai nėra užtikrinti, jie jaučiasi vieniši, jiems trūksta meilės ir dvasinio artumo. Artumo ir bendravimo poreikį yra bandoma kompensuoti pinigais ar kitais materialiniais daiktais.

Šiai sampratai neprieštarauja kitas moksliniame leidinyje nurodytas apibrėžimas (“Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba”, 2008), kuriame nurodyta, jog nepriežiūra tai ilgalaikis fizinių ar psichologinių vaiko poreikių netenkinimas, galintis prisidėti prie netinkamų rezultatų skirtingose vaiko raidos stadijose. Rizikos veiksniai pasireiškia nesirūpinimu vaiko maitinimu, rengimu, sveikata, lavinimu, socializacija, fizinio saugumo neužtikrinimu, ar įgauna tokias radikalias formas kaip vaiko pametimas ar išvarymas iš namų. R. Žukauskienė (2006) apibūdindama nepriežiūrą išskiria

šiuos bruožus: dėmesio asmeniui stoka, nesirūpinimas, įvairūs draudimai lavintis ir šviestis, tinkamai vystytis fiziškai ar net marinimas badu.

Užsienio autorių požiūriu, nepriežiūra, tai nesugebėjimas aprūpinti vaiko esminių fizinių ir socialinių poreikių, užtikrinti jo teisių į maistą ir vandenį, higieną ir adekvačią priežiūrą, lavinimąsi, socialinį aktyvumą ir saugią namų aplinką (de Klerk, 2009). Nors šiame apibrėžime yra paminėtas ir vaiko socialinių poreikių užtikrinimas, tačiau yra skiriama nepakankamai psichologiniams vaiko poreikiams ir pernelyg susikoncentruojama ties fiziniais ir materialiais rodikliais. Kitų autorių tyrimai rodo, jog smurto prieš vaikus ir jaunimą formos dažnai pasireiškia vienu metu. Vaikai, kuriais nėra pakankamai rūpinamasi, kartu gali patirti psichologinį ar seksualinį smurtą. Sąvoka poli–aukos (angl. poly-victims) nurodo į vaikus, kurie patiria keletą smurto ir viktimizacijos formų vienu metu; autorius pabrėžia, kad šie jauni žmonės patiria viktimizaciją skirtinguose kontekstuose (Finkelhor, 2007) ir pasižymi aukštu streso lygiu, yra labiau linkę patirti antrinę viktimizaciją ir atitinka vieną rimčiausių viktimizacijos profilių (Finkelhor, 2009). Pasak L. Leoschut (2017) vaikai, patiriantys daugiasluoksnę viktimizaciją dažniausiai yra iš miesto, gyvenantys su vienu iš tėvų, kurie vartoja psichoaktyviąsias medžiagas ir ilgą laiko tarpą buvo išvykę iš namų dėl užsitęsusių ligų.

Apibendrinus galima teigti, jog dauguma autorių nepriežiūrą suvokia kaip veikimą ar neveikimą, kuomet tėvai ar teisėti globojai stokoja dėmesio vaikui, nepasirūpina vaikui tinkamų sveikatos ir lavinimosi sąlygų sudarymu, nesurūpina vaiko fizine ir psichologine gerove, kas savo ruožtu daro žalą vaiko vystymuisi. Skirtingos smurto formos gali pasireikšti vienu metu.

Išanalizavus smurto prieš vaikus formas ir ypatumus, sekančiuose skyriuose bus nagrinėjami smurto prieš vaikus atsiradimo veiksniai ir padariniai vaiko asmenybei.

1.3. Smurto prieš vaikus rizikos veiksniai

Žinios apie galimus rizikos veiksnius, prisidedančius prie smurto, yra labai svarbios norint įgyvendinti prevencines priemones ir idealiu atveju prevencija turėtų būti vykdoma atsižvelgiant į šiuos veiksnius (Klevens, 2007). Nėra lengvo paaiškinimo, kodėl kai kurie žmonės naudoja fizinį ar seksualinį smurtą prieš vaikus (Cicchetti, 2005). Todėl prevencinė veikla yra sutelkta ties rizikos veiksnių mažinimu ir sąlygų, prisidedančių prie vaikų apsaugos, kūrimo (Klevens, 2007). Tyrėjai, kalbėdami apie smurto prieš vaikus rizikos veiksnius išskiria daug skirtingų veiksnių ir tipologijų. Mitchell (2005) analizuodamas smurto raiškos priežastis, pateikia visapusišką rizikos veiksniu grupių kompleksą. Didžiausią dėmesį autorius skiria fiziologiniams, psichologiniams, emociniams smurtautojo asmenybės sutrikimams; visuomenėje nusistovėjusioms kultūrinėms normoms; socialiniam-ekonominiam statusui; žemam savigarbos jausmui (naudojama prievarta pakelti savivertę); socialinei izoliacijai; dideliam streso

lygiui, kuris padidina tikimybę pasireikšti smurtui. Žemam savigarbos jausmui ypatingą reikšmę taip pat skiria J. Gilligan (2002), kuris teigia, kad smurtas kyla dėl gėdos ir pažeminimo. Vaikai ir kiti asmenys naudoja smurtą, kad sumažintų šiuos jausmus.

Mokslininkai išplėtojo daug modelių, padedančių suprasti, kurie veiksniai yra susiję su smurtu prieš vaikus. Šie modeliai apima veiksnius, susijusius su pačiu vaiku, tėvais, šeimos santykiais ir vaiko ryšį su visuomene. Šis skyrius yra padalintas į tris mažesnius poskyrius, siekiant sugrupuoti panašaus tipo rizikos veiksnius į atskiras grupes, bei juos analizuoti atskirai.

1.3.1.Visuomeninės sąlygos

Šiame poskyryje yra nagrinėjami esminiai veiksniai, visos visuomenės mastu prisidedantys prie smurto paplitimo.

Pirmiausia reiktų pažymėti, jog yra atlikta nedaug tyrimų, kurie prisidėtų prie vaikų apsaugos visuomenės lygiu ir sumažintų smurtinių nusikaltimų prieš vaikus mastą. Atliktuose tyrimuose pirmiausia susikoncentruojama ties sąlygomis, kurios gali padėti vaikui jau po smurtinio įvykio (Kristin Elve Glad, 2010). Nėra daug sistemiškų duomenų apie tai, kokio tipo prevencinės priemonės yra veiksmingos kovojant su fiziniu ir seksualiniu smurtu prieš vaikus (Mossige & Stefansen, 2007). Labiau kontekstualizuota samprata gali paaiškinti, kas skatina įvairias smurto prieš vaikus formas, įskaitant ankstyvas santuokas, komercinį seksą ir ekonominę eksploataciją bei padidinti pažeidžiamumą smurtiniams įvykiams (International NGO Council on Violence Against Children, 2012). Tačiau neseniai atliktos studijos prieštarauja vaikų apsaugos naratyvams, kurie susikoncentruoja ties rizikos veiksniais, kurie nepakankamai įvertina socialinės ekologijos įtaką ir daugumą determinantų, atsakingų už vaikų patiriamą smurtą (Maternowska, 2017).

Prie šios kategorijos galima priskirti tokius veiksnius, kaip didelė ekonominė ir socialinė nelygybė, skurdas, socialinės ir kultūrinės normos paremiančios smurto naudojimą, lengvai prieinamas alkoholis, blogai išvystyta sveikatos apsauga, silpna teisinė sistema ir aukštas nedarbo lygis (Butchart et al., 2006). Kiti autoriai įvardija tokius veiksnius, kurie veikia smurto prieš vaikus paplitimą: tai skurdas ir nepakankamas išsivystymas, prisidedantys prie prekybos vaikais, vaikų prostitucijos ir pornografijos. Skurdas atlieka svarbiausią vaidmenį smurte pagal lytį, sukurdamas tokią materialią aplinką, kuri verčia vaikus, priklausančius skurdžioms šeimoms, būti labiau pažeidžiamiems (Children and Gender-based Violence, 2007).

Priklausomai nuo atskirų veiksnių svarbos ir siekiant gilesnio reiškinio supratimo, toliau bus papildomai išnagrinėtos trys veiksnių grupės, atliekančios ypatingai reikšminga vaidmenį smurto prieš vaikus atsiradime: socialinės normos ir žiniasklaidos įtaka.

1.3.1.1. Socialinės normos

J. Klevens (2007) kuriam pritaria Mitchell (2005) teigia, jog socialinės ir kultūrinės normos yra svarbus veiksnys, kuris yra naudojamas pateisinti smurtą prieš vaikus. Pasak J. Klevens, socialinės normos dėl fizinės bausmės naudojimo yra labiausiai paplitęs rizikos veiksnys JAV. Siekiant pakeisti socialines ir kultūrines normas, didelę įtaką turi didėjantis visuomenės sąmoningumas ir žiniasklaidos vaidmuo.

P. Pinheiro (2006) paremia šį teiginį argumentuodamas, jog intervencijos, nukreiptos į sąmoningumo ir supratingumo apie šį fenomeną didinimas visuomenės mastu, sumažins netinkamą elgesį su vaikais tiesiogiai – kai skriaudėjai sužinos, jog jų elgesys yra žalingas ir patys ieškosis pagalbos, arba netiesiogiai – kuomet smurtą patyrusi auka gebės atpažinti ir pranešti apie patirtą smurto atvejį. Šiuo klausimu atlikti tyrimai parodė, kad žiniasklaidos kompanijų rezultatai yra įvairūs, todėl vis dar išlieka tolimesnių tyrimų poreikis (Butchart et al., 2006). R. Jewkes (2003) aptardamas tarptautinių tyrimų duomenis konstatuoja, jog vienas iš dažniausiai smurtą prieš vaikus lemiančių veiksnių yra stereotipai susiję su lytimi ir prievartą palaikanti kultūra.

C. Anderson ir kolegos (2003) teigia, jog dominuojančios normos yra tarp kelių svarbiausių veiksnių, prisidedančių prie seksualinio smurto. Tačiau yra svarbu, kad kiti veiksniai, įskaitant lyčių nelygybę, nacionalinius ir tarptautinius įstatyminius aktus ir ekonomiką, globalizaciją, skurdą, organizuotą nusikalstamumą, žiniasklaidą bei rasinius ir etninius stereotipus, kurie taip pat prisideda prie seksualinio smurto ir prievartavimo rizikos augimo.

Pabrėždamas kitų veiksnių svarbą, autorius primena, jog pasitaiko atvejų, kuomet seksualinis smurtas įgauna labiau patologiškas formas ir peržengia įprastas socialinių įtakų sferą (Anderson et al., 2003).

1.3.1.2. Žiniasklaidos įtaka

M. Furst (2000) teigia, jog smurtas gali būti pakartojamas kaip išmoktas veiksmas. Autoriaus nuomone, agresyviai reaguoti gali būti išmokstama stebint kitų elgesį. Smurtinis elgesys gali būti stebimas šeimoje, mokykloje, tarp pažįstamų, tačiau ir žiniasklaidoje, kur rodoma, jog smurtiniai veiksmai atneša norimą rezultatą. C. Anderson ir kolegos (2003) teigia, jog didelio masto longitudiniai tyrimai rodo aiškų ryšį tarp dažno smurto stebėjimo medijose vaikystėje ir agresyvaus elgesio tolimesniuose raidos etapuose, įskaitant fizinius nusikaltimus ir prievartą prieš sutuoktinius.

Nors yra akivaizdu, jog sumažinus smurtinį žiniasklaidos turinį agresija ir smurtas sumažės, nėra aišku, kokio tipo intervencija galėtų apriboti tokios produkcijos kiekį. Tyrimai rodo, jog tėvų mediacijos ir priešingų pažiūrų intervencijos atneša teigiamus rezultatus, tačiau pačių žiniasklaidos priemonių vykdomos žiniasklaidos raštingumo intervencijos yra nesėkmingos (Anderson et al., 2003).

Kiti mokslininkai pritaria ir kartu paaiškina, kaip žiniasklaida gali prisidėti prie agresyvių elgesio modelių perėmimo. Tam tikri žiūrovų bruožai (tapatinimasis su agresyviu elgesiu), socialinės aplinkos (tėvų įtaka) ir medijų turinys (nusikaltėlio patrauklumas) gali turėti įtakos žiniasklaidos sukeliamam agresijos lygiui, nors tokio tipo atliktuose tyrimuose yra ir nesuderinamumų (Kristin Elve Glad, 2010)).

1.3.1.3. Alkoholio vartojimas

Kaip atskirą veiksnį galima išskirti alkoholio vartojimą. Pasak A. Abbey ir kolegų (2002) vienas iš daugiausiai įtakos seksualinei prievartai turinčių veiksnių, yra alkoholio vartojimas. S. Lawyer pritardamas šiam argumentui, teigia, kad prievartos atvejai yra dažnesni, kai auka ar/ir žagintojas yra apsvaigę nuo alkoholio nei kai abu yra blaivūs (Lawyer, 2010). Tai susiję su dažnesnėmis komunikacijos klaidomis, atsirandančiomis dėl pakitusios sąmonės būsenos (Parks et al., 2008). Kaip pavyzdį, K. Davis (2004) pateikia moteris, kurios būdamos apsvaigusios, dažniau lieka abejingos nepageidaujamam vyrų bandymui pradėti lytinius santykius. Tai susiję su psichologinėmis savybėmis apsvaigus, kuomet sulėtėję sprendimų priėmimo centrai ir tampa sunkiau atpažinti ir reaguoti į grėsmės ženklus (Abbey et al., 2002; Krebs et al., 2009), taip pat su sąmonės susiaurėjimu (Krebs et al., 2009), dėl kurio sumažėja galimybės fiziškai pasipriešinti priekabiautojui.

Išnagrinėjus svarbiausius rizikos veiksnius visuomenės mastu prisidedančius prie smurto paplitimo, sekančiame poskyryje bus gilinamasi į aukų asmenines savybes ir ypatumus, kurie juos daro labiau pažeidžiamus smurtiniams nusikaltimams.

1.3.2. Asmeninės vaikų savybės

Vaikų amžius ir lytis yra svarbūs veiksniai, susiję su įvairiomis smurto formomis. Jaunesni nei 10 metų vaikai, priešingai nei vyresni, turi didesnę riziką patirti rimtą fizinį smurtą nuo šeimos narių ar kitų artimųjų. Patys jauniausi vaikai yra labiausiai linkę patirti tokios formos smurtą (Pinheiro, 2006). Pagal E. Krug ir kolegų (2002), mirčių skaičius tarp 0-4 metų vaikų yra dvigubai aukštesnis nei 5-15 metų vaikų. Seksualinio smurto rizika, priešingai, augą tarp subrendusių vaikų, vėlesniais raidos etapais. Bendrai žiūrint, berniukai turi didesnę riziką patirti fizinį smurtą, tačiau mergaitės pasižymi didesne rizika patirti seksualinį smurtą (Finkelhor, 1994).

Tyrimai rodo, kad nusikaltėliai dažnai nusitaiko į vaikus, kuriuos jie suvokia kaip ypatingai pažeidžiamus, vienišus, dėmesio stokojančius ar tuos, kurie būtų linkę neprasitarti apie patirtą smurtą (Jewkes et al., 2003). De Klerk (2009) praplėsdamas argumentą teigia, jog vaikų prievartautojas yra įprasta savo taikiniais pasirinkti pažeidžiamas aukas. Taip pat gali būti nusitaikyta į pažeidžiamas šeimas, norint gauti priėjimą prie vaiko, arba dėl tos pačios priežasties priekabiautojai gali siekti

įsidarbinti institucijoje, kurioje yra rūpinamasi vaikais (de Klerk, 2009).

Taip pat didesnė rizika patirti smurtą padidėja vaikams, gimusiems anksčiau laiko ir pasižymintiems žemu gimimo svoriu (Spencer et al., 2006). Taip pat vaikai, kurie turi funkcinių ar kitokių sutrikimų patenka į didesnę riziką. Net 31% vaikų turinčių funkcinių sutrikimų patyrė smurtą, lyginant su 9% vaikų, kurie neturėjo tokių sutrikimų. Berniukai su judėjimo negalia, pablogėjusiu rega ar klausa, dažniau patyrė seksualinę prievartą, kuomet mergaičių atveju, tik pablogėjusi klausa buvo esminis veiksnys, teigiamai koreliuojantis su dažnesniu smurto potyriu (Kristin Elve Glad, 2010). Keletas priežasčių sąveikauja tarpusavyje, kurios padidina smurto riziką vaikams su negalia. Dažniausiai tai ne viena priežasties, bet grupė priežasčių (Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU, 2015). A. Carr (2006) papildydamas nagrinėjamus veiksnius, taip pat įvardija dažną sirgimą, sulėtėjusį vystymąsi, sunkų temperamentą ir priešišką elgesį kaip veiksnius, susijusius su padidėjusiu fizinio smurto patyrimu.

Kita daugelio tyrėjų išskiriama esminė priežastis yra smurto patyrimas vaikystėje. Daugybė studijų rodo, jog berniukai, kurie patyrė seksualinį smurtą vaikystėje, patys yra labiau linkę smurtauti vyresniame amžiuje, kaip ir berniukai, kurie patyrė kitas smurto formas (2011; Finkelhor et al., 2015). Tai reiškinys, kurį de Klerk (2009) vadina smurto perdavimu tarp kartų (intergenerational transmission of violence) nurodo, kad vaikai, kurie vaikystėje patyrė ar stebėjo fizinį smurtą savo šeimose, yra labiau linkę piktnaudžiauti smurtu vyresniame amžiuje (de Klerk, V. C., 2009). Gilbert et al. (2009) paremia teiginį, kad tėvai, kurie vaikystėje patys patyrė bent vieną iš smurto formų, yra labiau linkę smurtauti patys. Kuo skaudžiau vaikai buvo baudžiami vaikystėje, tuo agresyvesni jie tampa vėlesniais gyvenimo tarpsniais (Černius, 2006).

Tačiau R. Hampton (1993) šią teoriją suvokią kaip supaprastinimą, kuomet smurtą prieš vaikus bandomą paaiškinti vienintele priežastimi. Pasak autoriaus, smurto prieš vaikus tyrimui yra reikalingas daugiasluoksnis modelis, kuris atsižvelgtų į visą rizikos veiksnių kompleksą.

Smurtinis elgesys galimai yra susijęs su asmens psichiniais procesais. Vienas iš smurtą skatinančių veiksnių yra vienas po kito sekantys nusivylimai. Prievarta sau ir kitiems byloja apie anksčiau patirtas frustracijas, kuomet asmuo buvo atmestas, izoliuotas ar ignoruojamas. Polinkiui smurtauti įtakos turi ir tokios charakterio savybės kaip hiperaktyvumas, impulsyvumas, dėmesio sukoncentravimo problema, menki socialinių problemų sprendimo įgūdžiai (Hurrelmann, 2001).

Galiausiai dar vienas svarbus daugelio autorių išskiriamas rizikos veiksnys yra gyvenimas priežiūros įstaigose. Įstaigose gyvenantys vaikai yra labiau linkę patirti smurtą ir seksualinį išnaudojimą nei vaikai, augantys įprastose šeimose. Įkalintas jaunimas patenka į dar didesnę riziką ir patiria antrinę psichologinę traumą dėl įkalinimo, ypač tie vaikai, kuriems paskiriamas kalėjimas vienutėje (Teplin, 2005). Vaikai su fizinėmis ar protinėmis negaliomis, nepriklausomai nuo priežiūros įstaigos, pasižymi didžiausia rizika patirti smurtą (Stalker, 2012). Tačiau neseniai atliktoje sisteminėje apžvalgoje (Sherr,

2017) buvo siekiama kiekybiškai nustatyti vaikų, gyvenančių priežiūros institucijoje smurto mastus. Buvo išsiaiškinta, kad institucijų duomenys šiuo klausimu yra neišsamūs ir padriki. Tyrimo autoriai padarė išvadą, jog nepaisant mažo studijų kiekio šioje srityje, smurtas ir prievarta vaikų priežiūros įstaigose turi reikšmingą įtaką vaikų gerovei.

1.3.3. Šeimyniniai santykiai

Daugelis šeimos bruožų yra siejami su smurtu prieš vaikus. Vaikai, kurie savo šeimoje patyrė smurtą, dažniau praneša apie nelaimingą gyvenimą (Kristin Elve Glad, 2010). Tyrimai patvirtina, kad konfliktai tarp tėvų ir socialinės paramos stoka teigiamai koreliuoja su patiriamu smurtu (Fergusson, 1996;). A. Butchart ir kolegos priduria, kad trūkstamas prieraišumas tarp tėvų ir vaikų ir protinės sveikatos problemos šeimoje taip pat gali būti su smurtu susiję veiksniai (Butchart et al., 2006).

Šeimose, kuriose yra tik vienas iš tėvų, dažniau naudojamas fizinis ir emocinis smurtas, kuris atitinkamai verčia vaiką perimti tokias pat elgesio normas (Žukauskienė, 2006).

Taip pat prie augančio smurto prisideda gyvenimas su vienu iš tėvų šeimose, kurios pasižymi blogais tarpusavio santykiais, yra išsiskyrę, smurtiški ir stokojo priežiūros įgūdžių (Finkelhor et al., 2009).

Kiti autoriai, kalbėdami apie smurto raišką, ypatingą dėmesį skiria tėvų ar kitų už vaikus atsakingų asmenų savybėms. R. Jewkes ir kolegos (2003) teigia, kad smurtaujantiems tėvams yra būdingas autoritariškas charakterio tipas, priklausomybė nuo alkoholio ir emocinis nesubrendimas (Jewkes et al., 2003).Tėvai, turintys protinių sveikatos problemų, žemą išsilavinimą, piktnaudžiaujantys psichoaktyviomis medžiagomis yra labiau linkę naudoti smurtą. Yra sunku nustatyti, kokią įtaka šie veiksmai daro atskirai, kadangi dažnai jie pasireiškia vienu metu (Gilbert et al., 2009). R. Jewkes ir kolegos (2003) pažymi, kad vyrai dažniau pradeda seksualiai smurtauti prieš vaikus, kai jie neturi darbo, arba kai jie patyrė kokią nors traumą savo gyvenime, kuri verčia juos jaustis pažeidžiamais ir bejėgiais. Autorius priduria, kad vyrai, kurie naudoja įvairias taktikas, kad patikrintų vaikų pasipriešinimo lygį institucijose, tokiose kaip mokyklos ar vaikų namai, dažnai pasižymi gera reputacija ir užima aukštas pozicijas, kurias pakeisti yra sudėtinga (Jewkes et al., 2003).

Reikia pripažinti, kad daugelis atliktų tyrimų yra epizodiniai ir pasižymi sistemiškumo stoka (Pruskus, 2011). Apibendrinus, galima teigti, kad smurtas nėra nulemtas kažkurio vieno veiksnio, bet jis įvyksta dėl daugelio veiksnių tarpusavio sąveikos. Pagrindinės veiksnių grupės apima asmenines vaiko savybes, šeimos padėtį ir šeimos narių tarpusavio santykius bei kitus veiksnius, kurie pasireiškia bendruomenės, ar visos visuomenės mastu. Išnagrinėjus rizikos veiksnius, prisidedančius prie smurto atsiradimo, sekančiame skyriuje bus analizuojama, kokius padarinius patiria besivystanti asmenybė, netiesiogiai ar tiesiogiai susidurianti su smurtu.

1.4. Smurto padariniai vaiko asmenybei

1.4.1. Pagrindiniai smurto padarinių aspektai

Šiame skyriuje bus nagrinėjami įvairių formų smurto padariniai besivystančiai vaiko asmenybei, pasireiškiantys skirtingais raidos etapais. Prieš nagrinėjant konkrečius smurto padarinius, svarbu išanalizuoti kokius esminius kriterijus, įtakojančius smurto padarinių mastą, išskiria autoriai. Skyrius yra suskirstytas į tris poskyrius, iš kurių pirmame yra nagrinėjami pagrindiniai kriterijai, nuo kurių priklauso smurto padarinių ypatumai. Antrajame poskyryje yra nagrinėjami konkretūs smurto padariniai individualiu lygmenimi, o trečiajame – bendruomenės ir visuomenės lygmenimis.

Smurtas prieš vaikus, – tai globali sveikatos problema, sukelianti didžiulę žalą individams ir visuomenei (Reading et al., 2009). Nors nedaugelis mokslininkų tyrinėjo smurto vaikystėje padarinius, daugelis jų nurodo, kad skirtingos smurto formos pasižymi panašiais padariniais. Smurto padariniai priklauso nuo smurto formos, sunkumo ir dažnumo (Anda RF et al., 2010). Atsižvelgus į tai galima teigti, jog nagrinėjant smurto padarinius nėra ypatinga svarbu atskirti psichologinius, socialinius ar fizinius padarinius vienus nuo kitų, tačiau susikoncentruoti ties kriterijais, nuo kurių daugiausiai priklauso vieni ar kiti padariniai

Traumuojančius įvykius vaikai patiria skirtingai. Jų gebėjimas reaguoti į šiuos įvykius priklauso nuo amžiaus, išsivystymo lygio, bei paramos ir aplinkinių priežiūros. Žalingi padariniai ypatingai išauga, jei patirdamas smurtą vaikas prarandą galimybę saugiai prisirišti arba smurtautojas yra artimas vaikui asmuo (Anstorp, 2014). Taip pat labiau pažeidžiami yra vaikai, priklausantys mažumų grupėms, priklausantys žemo socioekonominio statuso šeimoms, pasižymintys kalbos ir mokymosi sunkumais, netradicine lytine orientacija (Effects of Bullying, 2016). Kitas veiksnys, paaiškinantis, kodėl ypač mergaitės yra labiau pažeidžiamos smurtui, yra kartu mergaičių viktimizacijos ir vyrų nusižengimų socialinė tolerancija. Dažnai įvairių formų smurtas ar eksploatacija yra laikomi norma, kas nulemia žemą pranešimų apie šiuos įvykius skaičių (INSPIRE, 2016). Kiti autoriai, analizuodami kriterijus nuo kurių priklauso smurto mastas, išskiria smurtinių veiksmų tipą ir individualias aukos ypatybes (Barneombudt, 2018).

Šiam teiginiui taip pat pritaria ne vienas lietuvių autorius, kuris nurodo, kad patirto smurto padarinių rimtumas priklauso ne tik nuo smurtinių veiksmų dažnumo ir sunkumo, tačiau ir nuo individualių vaiko ir šeimos charakteristikų. Visų formų smurtas sukelia intensyvias, ilgalaikes, vaiko psichosocialinę raidą žalojančias pasekmes (“Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba”, 2008). R. Šerkšnienė (2008) dažnumą taip pat išskiria kaip esminį kriterijų, nuo kurio priklauso smurto padarinių mastas.

Atrodytų, jog atsižvelgiant į šiuos kriterijus neišvengiamai pasireikš viena ar kita smurto forma, tačiau nagrinėjant smurto padarinius vaiko asmenybei deterministinis požiūris nėra tinkamas, nes nėra

atsižvelgiama į šalutinius veiksnius. Pavyzdžiui, jei vaikas sulauks greitos ir kokybiškos pagalbos, jis gali išvengti skaudžių padarinių ir sėkmingai tvarkytis tolesniais gyvenimo etapais, nepaisant traumuojančios patirties (Barndommen kommer ikke i repris, 2013). Ar netgi trumpalaikiai simptomai dažnai gali būti sunkiai pastebimi, ar jų gali nebūti, dėl to tam tikros formos smurtą yra sunku pastebėti (Øverlien, 2016).

Nagrinėti autoriai sutinka, kad skirtingos smurto formos gali pasižymėti panašiais padariniais, kurie dažniausiai priklauso nuo smurto formų įvairovės, dažnumo ir sunkumo. Deterministinis požiūris, kuriuo vadovaujantis būtų galima nustatyti tikslius smurto padarinius nėra tinkamas, nes nepaisant šių kriterijų, lemiamą įtaką gali turėti šalutiniai veiksniai.

1.4.2. Smurto padariniai individualiame lygmenyje

Individualus lygmuo apima biologines savybes ir asmeninės istorijos aspektus, tokius kaip lytis, amžius, išsilavinimas, pajamos, neįgalumas, pablogėjusi smegenų ar kognityvus vystymasis, psichologiniai sutrikimai, psichoaktyvių medžiagų vartojimas, blogas maitinimasis ir t.t.

A. Danese (2012) analizuodamas somatinį smurto poveikį, teigia, jog traumuojantis stresas, kuris yra patiriamas kaip atsakas į smurtinį įvykį, gali pažeisti smegenų struktūrą, imuninę sistemą, organizmo atsaką į uždegimą. Užsitęsusios ankstyvos smurtinės patirtys gali sukelti žalą nervų, endokrininiai, imuninei sistemoms; kartu tai netgi gali prisidėti prie DNR genetinio pasikeitimo. Kiti autoriai taip pat pabrėžia neigiamą įtaką imuninei sistemai ir susirgimui lėtinėmis ligomis (Leserman, 2005). R. Jewkes (2003)ir B. Benson su kolegomis (2007) išskiria pastojimo nuo smurtautojų ir priklausomybių išsivystymo riziką. Smurtinė patirtis vaikystėje gali sulėtinti smegenų vystymąsi, dėl ko pasireikštų ilgalaikiai neigiami padariniai (Tomoda, 2010). Kiti autoriai kalbėdami apie biologinę įtaką smurto aukoms, panašiai teigia, jog esant ankstyvam ir dažnai pasikartojančiam smurtui vaikystėje, yra žalojamos specifinės smegenų struktūros (National Scientific Council on the Developing Child, 2010). Hjemdal (2012) nagrinėdamas smurto poveikį labiau orientuojasi tie fizinės sveikatos pablogėjimu, psichologiniais ir somatiniais sutrikimais, kaip astma, chroniškas bronchitas, angina, širdies infarktas. Autorius teigia, kad tyrimai rodė, jog smurtą patyrę asmenys vartoja daugiau vaistų ir dažniau kreipiasi dėl sveikatos paslaugų (Hjemdal, 2012). Didėja valgymo sutrikimų ir nutukimo rizika (Gidycz et al., 2008), seksualinę smurtą patyrusios aukos gali susirgti lytiniu keliu plintančiomis ligomis, jeigu prievartautojas jomis sirgo (Johnson, 2002).

2012 metais atlikta studija Adverse Childhood Experience (ACE) parodė reikšmingą ryšį tarp smurtinės vaikų patirties vaikystėje ir sveikatos problemų užaugus, tokių kaip širdies ligos, vėžys, chroniškos plaučių ir kepenų ligos. Šalia šių ligų taip pat yra minima depresijos išsivystymas,

suicidiškumas, smurtas šeimoje ir kitos psichologinės problemos vyresniame amžiuje (Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge, 2015). Kiti tyrimai rodo, jog smurto išgyvenimas ankstyvoje vaikystėje yra siejamas su prastesne protine sveikata ir chroniškomis ligomis (Kerker et al., 2015) vystymosi sutrikimais vėlyvoje vaikystėje (Burke et al., 2011). Taigi matyti, jog nagrinėdami vaikystėje patirto smurto fizinės sveikatos padarinius, dauguma autorių sutaria, jog smurtas sukelia didžiulę žalą skirtingais gyvenimo etapais.

Neskaitant fizinių sutrikimų pobūdžio, kartais patirtas smurtas seka link rimtų psichinių sutrikimų (Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge, 2015). Pasak Y. Lee (2011), trumpalaikiai ir ilgalaikiai smurto prieš vaikus padariniai yra plačiai pripažįstami. Jie gali apimti mirtinus ar nemirtinus sužeidimus; fizines sveikatos problemas, kognityvius sutrikimus; psichologines ir emocines problemas (atmetimo išgyvenimas, nesaugus prisirišimas, trauma, baimė, sumenkusi savivertė); protines sveikatos problemas, ir tokią rizikingą elgseną kaip psichoaktyvių medžiagų vartojimas ir ankstyvi lytiniai santykiai. Kiti autoriai kalbėdami apie psichologinio tipo sutrikimus teigia, jog neigiamas poveikis asmenybei pasireiškia dažnesniais nuotaikos sutrikimais ar depresija (Combs, 2013;Bendixen et al., 2014) didėja psichoaktyvių medžiagų vartojimo ir priklausomybių išsivystymo rizika (Combs, 2013; Benson et al., 2007). F. Putnam depresiją ir seksualizuotą elgesį išskiria kaip geriausiai dokumentuotus seksualinio smurto padarinius. Kiti autoriai teigia, kad seksualinį smurtą patyrę vaikai dažniau žaloja save, renkasi savižudybę, pasižymi aukštu alkoholio ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimu (Fergusson, 2008). Seksualinio smurto padariniai neapsiriboja iki šio paminėtais. Kiti autoriai teigia, kad seksualinės prievartos patyrimas praeityje teigiamai koreliuoja su tokia patirtimi suaugusiame amžiuje (Gidycz et al., 2007; Krebs ir kt., 2009). Pasak Humphrey ir White (2000), jei moteris patyrė smurtą paauglystėje, rizika patirti seksualinį smurtą suaugus padidėja keturis kartus. Taigi, nepaisant to, kad smurtą patyrę vaikai suaugę labiau linkę smurtauti patys, tačiau jie taip yra labiau linkę patirti smurtą ir vėlesniais gyvenimo etapais.

Kitas atliktas tyrimas parodė teigiamą ryšį tarp smurtinių patirčių vaikystėje ir psichikos bei somatikos sutrikimų vyresniame amžiuje. Tai sutrikimai atitinkamai gali vesti link žalingų įpročių, depresijos, bandymų nusižudyti, nutukimo, širdies ir kitų ligų (Felitti, 2010). Vokietijos, Suomijos ir Lietuvos mokinių apklausos duomenys rodo, kad žiauresnė tėvų smurto patirtis didina paties vaikų smurtinių veiksmų pasireiškimą. Pavyzdžiui, Vilniuje smurtą naudojo 29,6 % jaunuolių, kuriuos tėvai žalojo daugiau nei du kartus; priešingai nei tie, prieš kuriuos tėvai niekada nenaudojo smurto (13,6 %). (Teisės institutas, 2003). E. Fulu ir kolegos (2013), antrindami anksčiau išsakytiems teiginiams, konstatuoja, jog vaikai, kurie stebėjo artimų partnerių smurtą prieš jų motiną ar pamotę, yra labiau linkę patirti tokio tipo smurtą būdami suaugę.

Vaiko elgesio tyrinėtojai pastebi, kad ribų nustatymas naudojant liūdnai pagarsėjusius „pliaukštelėjimus“ ar „ausies užsukimus“ ilgalaikėje perspektyvoje sukelia daugiau žalos, nei prisideda

prie auklėjimo problemų sprendimo (Rogge, 2004), padidėja suicidiško elgesio rizika (Tomasula, 2012), pablogėja protinė ir fizinė sveikata, gebėjimas rūpintis kitais (Kristin Elve Glad, 2010). Vaikai kurie stebi šeimyninį smurtą užauga aplinkoje, kuri yra nenuspėjama, kupina įtampos ir nerimo bei valdoma baimės. Tai gali sukelti reikšmingą emocinę ar psichologinę trauma, panašią į tą, kurią išgyvena smurtą patyrę vaikai (Horn PV, 2011). Pastarasis teiginys ankstesnius argumentus papildo tuo, jog nurodo, kad neigiamiems smurtiniam padariniam pasireikšti yra svarbi ne vien tiesioginis smurto potyris, tačiau ir netiesioginis, kuomet smurtas yra stebimas.

Vaikams, atliekantiems karinę tarnybą, padariniai gali būti dar radikalesni ir grėsti mirtimi, galūnių netekimu ar nuolatiniais vystymosi ir psichologiniais sutrikimais (Raman et al., 2017). Kaip ir nagrinėta pirmame poskyryje, matyti, jog smurto padariniai yra neatsiejami nuo įvairių smurtinių veiksmų raiškos aspektų. Padariniai gali būti trumpalaikiai ir ilgalaikiai, pasireikši anksti ar vėlesniais gyvenimo tarpsniais; taip pat jie gali svyruoti nuo akivaizdžių ir neatitaisomų padarinių iki vos pastebimų ir pasišalinančių savaime.

1.4.3. Smurto padariniai socialiniame lygmenyje

Smurto padariniai neapsiriboja vien individualiu lygmeniu, tačiau gali pasireikšti platesniu mastu: šeimoje, mokykloje, bendruomenėje ar net visos visuomenės mastu. Daugelis autorių išskiria įvairius smurto prieš vaikus padarinius, kurie pasireiškia santykyje su kitais žmonėmis, jų mėgstamais užsiėmimais, lavinimusi ir kt.

Neskaitant anksčiau nagrinėtų somatinių sutrikimų, fizines bausmes patiriantys vaikai praranda pasitikėjimą savimi, sunkiau susiranda draugų, patiria daugiau sunkumų mokykloje. Fizines bausmės taip pat turi ir emocinę įtaką, kuri yra svarbiausias patogenezinis veiksnys: vaikas jaučiasi pažemintas, piktas, kerštingas (Blažys, 2001). Pasikeičia miego ritmas ir valgymo įpročiai, sumenksta susidomėjimas anksčiau pamėgtomis veiklomis (Effects of Bullying, 2016). Kitų autorių tyrimai atskleidžia, jog smurtą patyrę vaikai patys yra labiau linkę smurtauti ir kad smurtas reikšmingai įtakoja akademinius pasiekimus. Pasak jų, vaikai, kurie šeimoje yra baudžiami fiziškai, vėliau patys yra linkę naudoti fizines bausmes. Jie išmoksta, jog toks elgesys yra tinkamas ir kad juo galima pasiekti savo tikslus (Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje, 1997). Fizines bausmes patyrę vaikai pasižymi prastesniais akademiniais pasiekimais, žemesniu dalyvavimu klasėje, dažniau yra pašalinami iš mokyklos ir pasižymi prastesne psichologine sveikata (Knox, 2010). Smurtinė patirtis gali prisidėti prie socialinių, emocinių ir kognityvių sutrikimų, ligų, neįgalumo, socialinių problemų ir net ankstyvos mirties (Etter, 2013). Iš to matyti, kad skirtingų formų neigiami padariniai gali pasireikšti vienu metu ir darydami įtaką individualiame lygmenyje, paveikia ir kitus lygmenis.

Smurtas prisideda prie vaikų mirtingumo ir susirgimų, turi ilgalaikius psichologinius

padarinius, pasižymi dažnesniu psichoaktyvių medžiagų vartojimu ir neatsakingu seksualiniu elgesiu, nutukimu, didesniu nusikalstamumu, kurie išlieka ir vėlesniais gyvenimo etapais (Gilbert et al., 2009). Pasak Y. Lee (2011), smurto padariniai pasireiškia neigiama įtaka berniukų ir mergaičių sveikatai, turi neigiamą įtaką socialiniam vystymuisi ir galios pasiskirstymui tarpasmeniniuose santykiuose ir visuomenėje. L. Cahill (2006), teigia, kad ilgalaikiai smurto padariniai gali išlikti suaugusiame amžiuje ir pasireikšti nepasitikėjimu žmonėmis, užmezgant ilgalaikius santykius ar depresija. Vaiko, patiriančio smurtą, emocinės reakcijos gali apimti baimę, kaltę, gėdą, miego sutrikimus, liūdesį, depresiją ir pyktį.

Taigi, iš pastarųjų teiginių matyti, jog smurtas atlieka svarbų vaidmenį ir socialinėje sferoje, kurioje neigiami padariniai gali svyruoti nuo pablogėjusio mokymosi ir negebėjimo užmegzti ilgalaikius santykius iki rimtesnių socialinio vystymosi sutrikimų, kuomet auka renkasi smurtą kaip priimtiną auklėjimo priemonę ar užsiima nusikalstama veikla.

Kaip dar vieną neigiamą smurto padarinį galima paminėti desensualizaciją, kuomet vaikai tampa nebejautrūs kentėjimui; jie išmoksta naudoti smurtą kaip legitimią priemonę, skirtą pasiekti savo tikslus. Visi šie veiksniai apsunkina vaikų vystymąsi ir kartu apriboja jų įsitraukimo į visuomenę galimybes (Children and Gender-based Violence, 2007). S. Mossige (2017) nagrinėdamas seksualinio smurto padarinius, išskiria destruktyvią elgseną, kuri pasireiškia savižudybių, savęs žalojimo, valgymo sutrikimų forma. Tai gali prisidėti prie to, kad smurto auka pradės ankstyvus seksualinius santykius, užsiims seksu už pinigus, turės kelis skirtingus partnerius vienu metu ir naudos prievartą, siekiant užsitikrinti seksualinius santykius (Mossige, 2017). Apie seksualinių santykių sutrikimus tarp smurtą patyrusių vaikų rašo ir kiti autoriai. Pasak jų, sumažėja smurtą patyrusių asmenų lytinis aktyvumas, sumažėja arba visiškai išnyksta jų patiriamas pasitenkinimas seksualiniais santykiais (Berlo, 2000). Iš pateiktų duomenų matyti, kad taip pat ypatingą neigiamų smurto padarinių dalį sudaro seksualinio pobūdžio sutrikimai vyresniame amžiuje ir desensualizacija, kurie atitinkamai gali veikti kitose reikšmingose srityse ir pabloginti asmens įsitraukimo į visuomenę galimybes.

Ši analizė atskleidžia pagrindines smurto padarinių tendencijas, kurios priklauso nuo tokių smurto pasireiškimo aspektų kaip smurto formų įvairovė, sunkumo lygis ir dažnumas. Padarinių spektras yra labai platus ir negali būti tiksliai nuspėjamas, tačiau smurto padarinius tiriantys specialistai vieningai sutaria dėl smurto išgyvenimo vaikystėje žalos vėlesniais raidos etapais. Apibendrinant, galima teigti, jog kiekvienas smurto atvejis yra individualus, todėl ir aukų reakcijos į smurtą yra skirtingos. Negalima iš anksto numatyti padarinių intensyvumo ir trukmės, tačiau atlikus padarinių analizę išryškėja bendra tendencija, kuri gali būti naudinga ieškant būdų siekiant užkirsti smurtinius nusikaltimus.

Išnagrinėjus įvairias smurto prieš vaikus formas, priežastis ir padarinius, sekančiame skyriuje bus analizuojamas žiniasklaidos, kaip vieno iš daugelio vaiko teisių įgyvendinimą įtakojančių veiksnių, pasireiškiančių per jos pateikiamą informaciją, vaidmuo vaiko teisių kontekste.

1.5. Apibendrinimas

Išnagrinėjus mokslinę literatūrą galima apibendrinti, jog tradiciškai yra išskiriamos keturios smurto prieš vaikus formos: fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas ir nepriežiūra. Daugumos nagrinėtų autorių sampratos, apie skirtingas smurto prieš vaikus formas yra sąlyginai panašios. Galima įžvelgti neryškius skirtumus tarp konkrečiam smurto tipui priskiriamų veiksmų, sunkumo laipsnio, trukmės ar smurtautojo statuso bei ryšio su auka. Mokslinė bendruomenė aiškiai skiria psichologinį smurtą nuo fizinio smurto bei pripažįsta, jog šios ir kitos smurto formos gali pasireikšti vienu metu.

Mokslininkai naudoja daug skirtingų modelių, padedančių suprasti, kurie veiksniai yra susiję su smurtu. Veiksniai, prisidedantys prie smurtinio elgesio prieš vaikus apima individualias vaiko savybes, tėvų ir kitų artimiausiai aplinkai priklausančių asmenų elgesį ir vaiko ryšį su visuomene. Smurtas nėra nulemtas vieno veiksnio, tačiau jis dažniausiai pasireiškia dėl kelių skirtingų rizikos veiksnių tarpusavio sąveikos.

Skirtingos smurto formos gali pasižymėti panašiais padariniais, kurie dažniausiai priklauso nuo smurto formų įvairovės, dažnumo ir sunkumo. Padarinių spektras yra labai platus ir negali būti tiksliai nuspėjamas, tačiau smurto padarinius tiriantys specialistai vieningai sutaria dėl smurto išgyvenimo vaikystėje žalos vaiko asmenybei. Padariniai gali būti trumpalaikiai ir ilgalaikiai, pasireikšti smurto patyrimo metu ar vėlesniais gyvenimo tarpsniais; taip pat jie gali svyruoti nuo akivaizdžių ir neatitaisomų padarinių iki vos pastebimo ir laikino poveikio.

2. ŽINIASKLAIDA IR VIEŠOSIOS NUOMONĖS FORMAVIMAS

Politiniai ir socialiniai pasikeitimai pastaraisiais dešimtmečiais visame pasaulyje suteikė žurnalistams ir naujienų organizacijoms daugiau laisvės. Šis pasikeitimas buvo vienas iš pagrindinių aspektų, įtvirtinusių diktatūrų virsmą į demokratines valstybes. Tačiau pasikeitusi situacija ir su šia laisve atsiradusi nauja atsakomybė aptemdė kilusias viltis. Dažnai profesiniai žurnalistų įsipareigojimai ir pareigos nėra pakankamai aiškūs tiems, kas jų turėtų laikytis. Tai viena iš priežasčių, kodėl aktyvi diskusija apie žiniasklaidos vaidmenį vis dar yra tokia svarbi (Butler, 2009).

Pasak I. Kučinskės (2005), tam tikram įvykiui pakliuvus į žiniasklaidos akiratį, neišvengiamai pradedamas formuoti pastarojo įvykio naratyvas. Priklausomai nuo publikacijoje pasirinkto tono, pateikto konteksto ir interpretacijos stiliaus, tas pats reiškinys skirtingose žiniasklaidos priemonėse gali įgyti reikšmingai besiskiriančią, ar net priešingą prasmę. Tai byloja apie tai, jog žiniasklaida disponuoja išskirtine teise kurti vienokius ar kitokius "atvaizdus", kurie, esant nekritiškai auditoriai, gali būti traktuojami kaip realūs (Kučinskė, 2005). Sparčiai tobulėjant naujausioms technologijoms yra reikalaujama, kad informacijos būtų pateikta kuo daugiau ir kuo greičiau. Į kovą dėl skaitytojo įsitraukia vis daugiau konkurentų, kurių tikslas yra bet kokiu būdų pralenkti kitus. Dėl šios priežasties spaudoje įsigali paviršutiniškumas, pateikiant informaciją dažnai daromos klaidos, iškraipomi faktai ar tiesiog pateikiama melaginga informacija (Žiobienė, 2006).

Kaip ir bet kuriais kitais socialiniais ar politiniais klausimais**,** žiniasklaidoje aptariamos vaiko teisių apsaugos temos skatina visuomenę įsitraukti į diskusiją, svarstyti bei formuoja tam tikrą požiūrį. Su vaiko teisių apsauga susijusių temų ignoravimas, pozityvus ar negatyvus jų rėminimas, daro poveikį visuomenės narių pažiūroms šiais klausimais (Dudaitė, 2017). Iš to galima daryti išvadą, jog žiniasklaida atlieka itin svarbų vaidmenį ir neša didelę atsakomybę, nagrinėdama bet kokią visuomenei jautrią temą. Smurtą patyrusių vaikų istorijų pristatymas visuomenei, be abejo, patenka į šią kategoriją, todėl yra svarbu giliau išanalizuoti konkrečius žiniasklaidos įsipareigojimus ir etikos normas, kurie apibrėžia žiniasklaidos atsakomybės mastą.

2.1. Žurnalistinė etika ir teisiniai įsipareigojimai

Žinios visais laikai buvo paklausi prekė, kurias rengiant ir platinant tikėtasi gauti naudos. Žiniasklaida yra įtakinga ir galinga visuomenės gyvenimo dalyvė, dažnai monopolizuojanti informacijos rinką, atliekanti savarankišką politinį vaidmenį ir dažniau reikalaujanti privilegijų, o ne teisių (Aleknonis, 2010). Atsižvelgiant į šį naują žiniasklaidos vaidmenį, kyla klausimas, kur prasideda ir

baigiasi tokios žiniasklaidos laisvės ribos, kaip atskirti piliečių teisių apsaugą nuo verslo ir politinių interesų iškėlimo virš kitų asmenų laisvės, kokie yra pagrindiniai žiniasklaidos etiniai principai ir įsipareigojimai.

Dar 1994 metais priimtoje Čapultepeko Deklaracijoje yra apibūdinami sveikos ir nepriklausomos žiniasklaidos bruožai ir apibrėžiamas profesinės etikos vaidmuo juos užtikrinant. Nors ši deklaracija buvo pasirašyta tik Amerikoje esančių šalių, jos žinutė yra svarbi globaliu mastu: pasitikėjimas spauda yra susijęs su įsipareigojimu siekti tiesos, tikslumu, teisingumu ir objektyvumu bei griežtu žinių ir reklamos atskyrimu. Tai yra išskirtinė žurnalistų ir žiniasklaidos atsakomybė (The Declaration of Chapultepec, 1994). Tačiau realybėje dažnai pasitaiko situacijų, kuomet neaprėpiamame informacijos sraute dėmesį pirmiausiai patraukia tragedijos, įžymybės, skandalai, asmeninių santykių aiškinimasis viešojoje erdvėje, o profesionali ir viešąjį interesą tenkinanti informacija yra nustumiama į šoną (Adrijauskaitė, 2018). Jei žiniasklaida savo įtaką panaudoja visuomenės gerbūviui užtikrinti, tuomet ji tampa reikšmingu socialinės ir kultūrinės pažangos veiksniu. Tačiau priešingu atveju, žiniasklaidos veikla gali būti destruktyvi, prisidėti prie visuomenės pažangos sulėtėjimo ir degradacijos (Taylor, 2008).

Etinė praktika bendruoju požiūrių, tačiau, ypatingai, žurnalistiniu, remiasi visuotinai pripažintomis vertybėmis. Ši universali platforma, jungianti atskirus kontinentus, rases ir kalbas, apsaugo diskusiją apie žurnalistinę etiką nuo pasinėrimo į asmenines morales. Visais atvejais, žurnalistai turi sutikti, kad pamatinės etinės vertybės, tokios kaip tiesos siekis, siekis sumažinti žalą, nepriklausomas darbas nėra paaukojamos ar sukompromituojamos siekiant legitimių, tačiau neetiškų tikslų, tokių kaip greitas informacijos skleidimas, pramogos, paviršutiniškumas, siekis patraukti rėmėjus ar nugalėti konkurentus (Butler, 2009). Toliau remiantis P. Butler (2009) mintimis, galima teigti, kad pirmoji žurnalistų pareiga yra siekti tiesos ir sąžiningai pateikti visapusišką informaciją. Pasak autoriaus, tai yra esminis žurnalistikos standartas: žurnalistas sąžiningai ir etiškai turi nuspręsti, ar duomenys, kuriuos jis ar ji surinko, yra pakankami, norint pateikti tikslų realybės atvaizdą, ar priešingai, jie klaidina, iškraipo ar galbūt nepagrįstai apšmeižia tuos, apie ką yra rašoma. L. Zubrutės (2014) teigimu, profesionalios žiniasklaidos priemonės daro vis daugiau įstatymo pažeidimų, susijusių su nepilnamečių asmens duomenų viešinimu. Pasak autorės, aukštas pažeidimų skaičius rodo, jog žiniasklaidos profesionalai nėra susipažinę su aktualiais įstatymais, arba sąmoningai juos ignoruoja. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl valstybei tenka pareiga apsaugoti nepilnamečių interesus, jų gerovę nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 17 straipsniu valstybės narės pripažino žiniasklaidos svarbą ir įsipareigojo rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių šaltiniu medžiaga, kuris prisideda prie vaiko socialinės, dorovinės gerovės, skatina fizinę ir psichinę raidą bei formuoja principus, padedančius apsaugoti vaiką nuo neigiamos informacijos keliamos žalos (Convention on the Rights of the Child, 1989).

Šiame darbe profesionalia žiniasklaidos priemone laikoma visuomenės informavimo priemonė, kurioje už informacijos parengimą atsakomybę prisiima žurnalistai (Zubrutė, 2014). Pagal LR Visuomenės informavimo įstatymą (2006), "žurnalistai yra „asmenys, kurie profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui savo iniciatyva ar pagal sutartį su rengėju arba jo pavedimu ir yra žurnalistų profesinio susivienijimo nariai". Tame pačiame įstatyme, 3 straipsnyje, yra nurodyti pagrindiniai visuomenės informavimo principai. Iškalbingiausi yra šio straipsnio pirmas ir antras punktai, kuriuose teigiama, jog "Viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai, žurnalistai ir leidėjai savo veikloje vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, gerbia žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikosi profesinės etikos normų, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatų, padeda plėtoti demokratiją, visuomenės atvirumą, skatina visuomenės pilietiškumą ir valstybės pažangą, stiprina valstybės nepriklausomybę, ugdo valstybinę kalbą, tautinę kultūrą ir dorovę" bei "Viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai", "siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, konfidencialios informacijos atskleidimui, apsaugoti žmonių sveikatą bei dorovę, taip pat jų privatų gyvenimą, orumą ir kitas teises" (LR visuomenės informavimo įstatymas, 2006). Profesinės etikos normas, kurių privalo laikytis viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai apibrėžia Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija "dėl žurnalistinės etikos", Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, LR tarptautinės sutartys, LR visuomenės informavimo įstatymas ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys viešosios informacijos rengimą ir platinimą (Kiškis, 2004). Asmens teisė į atvaizdą yra sudėtinė privataus gyvenimo dalis. Ši teisė yra apibrėžta Civilinio kodekso 2.22 straipsnio ir Visuomenės informavimo įstatymo 13 straipsnio nuostatomis. Įstatyme nurodoma, jog asmenį fotografuoti ar filmuoti galima tik turint jo sutikimą, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra susiję su visuomenine asmens veikla, tarnybine jo padėtimi, teisėsaugos institucijų reikalavimu arba jei tai daroma viešoje vietoje. Tačiau ir tokiais atvejais padarytos nuotraukos negali būti demonstruojamos, jei tai žemintų asmens garbę, orumą ar reputaciją (CK, 2000; LR visuomenės informavimo įstatymas, 2006).

Pagal Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnį, neigiamą poveikį nepilnamečių fizinei, protinei ar dorovinei raidai darančią informacija, susijusi su fizinio ar psichinio smurto vaizdavimu, kelianti baimę ar siaubą, susijusi su nusikalstamos veiklos modeliavimu, teigiamai vertinanti narkotikų ar kitų psichotropinių medžiagų vartojimą, skatinanti savęs žalojimą ir t. t. Be to, neigiamą poveikį nepilnamečių raidai darančia informacija laikytina ir ta viešoji informacija, kai neigiamame kontekste pateikiami nepilnamečio asmens duomenys, jo atvaizdas ar kiti privataus gyvenimo elementai (Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2018). Aleknonis (2010), kalbėdamas apie žiniasklaidos įsipareigojimus, pabrėžia silpnesnių šaltinių skleidžiamų nuomonių prioritetą prieš stiprių šaltinių

skelbiamas žinias ir raginimą sulyginti informacijos sklaidos sąlygas. Kitus visuomenės informavimo teisės principus, kurie apima teisę į teisingą informaciją, žalingos informacijos draudimą ar ribojimą bei atsakomybę už skleidžiamas žinias jis vadina kokybiniais principais. Pastaraisiais principais pabrėžiami informacijos turinio dalykai, tokie kaip teisingumas ir objektyvumas, kuriuos nagrinėja semiotikos tradicija besiremiančios komunikacijos teorijos. Anot A. Juodytės (2008) objektyvumo kriterijus apima du dalykus – dalykiškumą ir nešališkumą. Dalykiškumas užtikrina turinio atitikimą faktams, o nešališkumas garantuoja neutralų įvykio ar žinios pristatymą, arba užtikrina išsakomų nuomonių pusiausvyrą (Juodytė, 2008).

A. Kiškis (2004) teigia, kad etikos normos yra svarbi ir reikalinga tinkamo žiniasklaidos funkcionavimo dalis, tačiau pasak jo, šių normų veiksmingumas yra sunkiai pamatuojamas ir tikėtina, nedidelis. Autorius nagrinėja įstatyminiuose aktuose nurodytas formuluotes, kuriose teigiama, kad „Žurnalistas ir leidėjas neturėtų piktnaudžiauti katastrofų, avarijų ar smurto vaizdais, kurie gali žeisti ten rodomų žmonių artimųjų jausmus bei skaitytojų ar žiūrovų jautrumą“ bei „Atsižvelgiant į ypatingą informavimo priemonių, ypač televizijos, įtaką vaikų ir jaunimo pažiūroms, reikia vengti laidų, pranešimų ar vaizdų, šlovinančių smurtą, pasipelnymo tikslams naudojančių seksą ir vartotojišką požiūrį ar sąmoningai vartojančių netinkamą kalbą“. Pasak autoriaus, tokios formuluotės savaime byloja apie šių normų pažeidimų identifikavimo problemiškumą ir neveiksmingumą (Kiškis, 2004). L. Zubrutė (2014) pritaria tokiam požiūriui ir pripažįsta, kad užtikrinti visapusišką žiniasklaidos kontrolę vien įstatymų pagalba nėra įmanoma. Autorė teigia, jog Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos vykdoma stebėsna ir skiriamos administracinės nuobaudos apsaugo nuo įstatymo pažeidimų tik dalinai (Zubrutė, 2014).

Kuomet etinės diskusijos dažniausiai susikoncentruoja ties išoriniais veiksniais, tokiais kaip spaudimas iš vyriausybės, ekonominis nepriteklius, žemi atlyginimai, nesąžiningai pasirinkti šaltiniai, tai neigiamai paveikia žurnalistikos kokybę; etiniai sprendimai galiausiai apima asmeninius veiksmus ir vidinius žurnalistų tarpusavio procesus (Butler, 2009). Autorius išskiria tris pagrindinius dalykus, užtikrinančius balansą tarp laisvės ir atsakomybės: teisė į privatumą, sensacingumo ribojimas ir žurnalisto objektyumas.

Apibendrinant galima teigti, kad nors mokslinėje bendruomenėje vyrauja skirtingos nuomonės dėl konkrečių žiniasklaidos etinių ir teisinių įsipareigojimų, tačiau dauguma autorių sutinka, kad žiniasklaida šių dienų visuomenėje turi didelę įtaka ir todėl neša nemažesnę atsakomybę rinkdama, ruošdama ir pateikdama informaciją visuomenei.

Sekančiuose skyriuose bus nagrinėjamos dvi žiniasklaidos poveikio teorijos, kurios paaiškina, kokiu būdu žiniasklaidos darbuotojai remdamiesi turima informacija formuoja naujienas.

2.2. Žiniasklaidos poveikio teorijos

2.2.3. Rėminimo teorija

Siekiant ištirti žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumus, svarbu išanalizuoti, kokį poveikį jie visuomenei. Mokslinėje literatūroje viena iš pagrindinių žiniasklaidos poveikio teorijų yra laikoma rėminimo teorija (ang. framing theory). Pasak N. Saleem (2007) rėminimas apibūdina, kaip konkretus įvykis yra vaizduojamas tam tikrame straipsnyje ar istorijoje. Pirmasis rėminimo sąvoką 1974 metais pasiūlęs E. Goffman šią sąvoką apibūdino kaip interpretacines schemas, kurios padeda suvokti kontekstą ir atkreipti dėmesį į vienus įvykio aspektus labiau, nei į kitus.

Rėminimą galima apibrėžti kaip kelių suvokiamos realybės elementų parinkimą ir tam tikro naratyvo sudėliojimą, siekiant pabrėžti sąsajas tarp atskirų elementų ir pateikti tam tikrą interpretaciją. Galutinai išvystyti rėmai paprastai atlieka keturias funkcijas: problemos apibrėžimo, priežastinės analizės, moralinio orientyro ir sprendimo pasiūlymo (Entman, 1993). Kiti autoriai išskiria tris pagrindines rėminimo funkcijų grupes. Į pirmąją grupę patenka moralinis vertinimas, priežastinis aiškinimas, sprendimų priėmimas. Antrajai grupei priskiriama tam tikros ideologijos pristatymas. Trečiajai, – tam tikro žiniasklaidos "tono" nustatymas (Saleem, 2007). Palyginus šias funkcijas matyti, kad dauguma jų reikšmingai nesiskiria, tačiau Saleem (2007) detaliau jas apibūdina ir įtraukia naujų elementų.

Aktyvuodami schemas, kurios skatina skaitytojus mąstyti, jausti ir apsispręsti, rėmai įtraukia ir iškelia tam tikrų idėjų svarbą (Entman, 2007). Rėminimas yra konceptualiai susijęs su fundamentaliais psichologiniais procesais, kuriems vykstant žmonės įvertina informaciją, priima sprendimus ir pasidaro išvadas apie juos supantį pasaulį (Hallahan, 1999). Rėminimas prasideda tuomet, kai žurnalistai pradeda konstruoti naujienų istorijas iš pavienių įvykių. P. J. Shoemaker (2014) įvardija tris pagrindines jėgas, turinčias didžiausią įtaką rėmų formacijai: kultūra ir socialinės normos, organizaciniai apribojimai ir spaudimas bei rėmų gynyba (Shoemaker, 2014). Scheufele (1999) paremia P. J. Shoemaker teiginį, jog kultūra ir socialinės normos, būdingos žurnalistams ir auditorijai, yra esminis rėmų kūrimo šaltinis. Visuomenės kultūra suteikia pagrindines sąvokas ir būdus kaip interpretuoti pasaulį, todėl už rėmų kūrimą dažnai yra atsakinga vyraujanti kultūra. Be to, rėmai yra apriboti visuomenės normų, tad žurnalistai, kurdami produktus visuomenės vartotojui, privalo nuspręsti, kas yra normalu ir priimtina auditorijos požiūriu (Moy, 2016). Rėmai pasižymi savita suvokinių struktūra, kurios sąveikauja tarpusavyje ir yra sąlygojamos individualios interpretacijos. Tai reiškia, kad tam tikra istorija skirtingiems asmenims gali reikšti ne tą patį, ką galvoja ir ko siekia ją kuriantis naujienos autorius (Rogan, 2006). Rėminimas yra kritiškai svarbi veikla realybės formavime, nes jis įformina perspektyvą, pro kurią žmonės mato pasaulį (Hallahan, 1999). Hallahan (1999) toliau argumentuoja, jog rėmai atspindi žinutės kūrėjų ar formuotojų sprendimus. Kai kurie rėmai reprezentuoja alternatyvų

informacijos valentingumą, t.y. tam tikra informacija yra nušviečiama arba teigiamai, arba neigiamai. Kitos rėminimo formos apima semantinį perfrazavimą. Pati sudėtingiausia rėminimo forma yra istorijų rėminimas (angl. story framing). Istorijų rėminimas apima pagrindinių temų ar idėjų, kurios yra žinutės fokusas, atranką, ir istorijos pasakojimo technikų įvairovės įtraukimą, kurios paremia pastarąją temą ar idėją (Hallahan, 1999). Rėminimas skiriasi nuo prieinamumu paremtų modelių tuo, kad jis yra paremtas idėja, jog priklausomai nuo to, kaip naujiena yra pristatoma žiniasklaidos priemonių, tai gali turėti įtakos tam, kaip ji bus suvokta auditorijos (Scheufele, 2006).

Tačiau Shoemaker (1996) teigia, jog rėminimas nebūtinai reiškia, jog žurnalistai bando pakreipti istoriją tokiu kampu, kad apgautų savo skaitytojus. Pasak jo, rėmai taip pat gali būti neįkainojami įrankiai pristatant sąlyginai sudėtingus klausimus efektyviai ir suprantamai, kadangi jie dera su egzistuojančiomis kongnityviomis schemomis (Shoemaker, 1996). Neviskaitė (2011) kalbėdama apie socialinių medijų įtaką, teigia, jog jos gali būti naudingas šaltinis tiriant konkrečių temų rėminimą, kadangi jose atsiskleidžia besiformuojančios temos ir nuomonės, nustatančios viešosios nuomonės tendencijas.

Rėminimas vyksta iškreipiant auditorijos kognityvius informacijos apdorojimo procesus. Lietartūroje galima atrasti mažiausiai du mechanizmus, kurie paaiškina šiuos procesus. Vienas pasiūlymas rodo, kad rėminimas vyksta iškeliant konteksto užuominas, kurios įtakoja informacijos gavėjų sprendimų priėmimą ir išvadų susidarymą. Ankstesniuose tyrimuose buvo teigiama, kad paprastas negatyvus ar teigiamas rėminimas kaip kognityvi heuristika, nulemia sprendimus, pasižyminčius nenuspėjamumu ar rizika. Rėminimas įtakoja kognityvius procesus selektyviai pasirinkdamas atminties detales ar atminties rinkinių požymius, kurie yra organizuoti kaip schemos, kurios yra naudojamos tam tikros žinutės interpretacijai (Entman, 1993). Rėminimas yra potencialiai naudinga paradigma tiriant strateginį viešųjų ryšių žinučių kūrimą ir auditorijos atsaką į juos. Pasiremdamas skirtingų disciplinų literatūros apžvalga, Hallahan (1999) identifikuoja 7 savitus rėminimo tipus. Šie tipai apima situacijų, atributų, pasirinkimų, veiksmų, svarstytinų klausimų, atsakomybės ir naujienų rėminimą (Hallahan, 1999).

Apibendrinus galima teigti, jog rėminimo teorija yra teoretiškai turtingas požiūris, kuris jungdamas iš pažiūros nesusijusius komponentus aiškina, kaip konkretus įvykis yra vaizduojamas tam tikrame straipsnyje ir kaip tai veikia informacijos gavėjo suvokimą. Smurtą patyrusių vaikų atvejų kontekste, rėminimo teorija paaiškina, kaip žurnalistai konstruoja istorijas iš pavienių įvykių, kurie padeda suvokti kontekstą neatsiejamai nuo naujienų rengėjų ir platintojų priimtų sprendimų, išryškinančių arba sumenkinančių tam tikrus su istorija susijusius aspektus.

Siekiant gilesnio supratimo apie žiniasklaidos vaidmenį formuojant smurtą patyrusių vaikų atvejo naratyvus, sekančiame skyriuje bus nagrinėjama kita ne mažiau svarbi žiniasklaidos poveikio teorija, – dienotvarkės nustatymo teorija.

2.2.4. Dienotvarkės nustatymo teorija

Dienotvarkės nustatymo teorija, be abejonės, yra viena svarbiausių teorijų masinės komunikacijos srityje per pastaruosius 40 metų (Symeou, 2015). Žiniasklaidos galia valstybės mastu "nustatyti dienotvarkę", sutelkti visuomenės dėmesį į keletą esminių klausimų yra milžiniška ir gerai dokumentuota. Žmonės iš žiniasklaidos įgyja ne tik faktinę informaciją apie svarbius įvykius, tačiau kartu yra mokomi, priklausomai nuo straipsnyje sudėtų akcentų, kiek svarbos suteikti tam tikriems įvykių aspektams. Tokie požymiai kaip straipsnio išdėstymas žiniasklaidos portale, antraščių dydis, straipsnio apimtis ir kiti, prisideda prie tam tikro klausimo svarbos suvokimo. Tokiu būdu žiniasklaida gali patraukti visuomenės dėmesį nustatydama dienotvarkę, į kurią yra įtraukiama tik maža grupė klausimų, formuojančių visuomenės požiūrį (McCombs, 2002). Dienotvarkė nusako tam tikrų problemų nustatymą, pagal kurį hierarchiškai problemos yra paskirstytos pagal svarbumą (Dearing, 1996). Masinės informacijos priemonės ne visada gali įsakyti, kokiu būdu reikia mąstyti, tačiau gali įsakyti jiems, apie ką mąstyti. Dėl šios priežasties teorija yra pavadinta "dienotvarkės nustatymo" teorija, kadangi pagal žurnalistų įsivaizdavimą yra sudaromas spręstinų klausimų ir problemų sąrašas (Nevinskaitė, 2011).

Žmonės apie savo individualius gyvenimus sužino stebėdami juos supančią aplinką. Norėdami surinkti informaciją peržengiančią jų geografines ribas, jie dažnai privalo pasikliauti išoriniu tarpininku, – žiniasklaida (Leetaru, 2012). Dienotvarkės nustatymas, pasak P. Moy (2016), apibūdina žiniasklaidos priemonių gebėjimą signalizuoti visuomenei tai, kas yra svarbu. Skirtingu mastu spaudoje nušviesdama specifinius klausimus, žiniasklaida gali pakreipti informacijos gavėjų suvokimą norima linkme ir nustatyti tam tikrų įvykių svarbą (Moy, 2016). Pasak McCombs (2014) visos dienotvarkės pasižymi vienu bendru požymiu. Teoriškai ir analitiškai, jos traktuoja daiktus ir jų požymius kaip atskirus ir savitus, vienas nuo kito atsietus elementus. Tačiau realybėje tam tikri daiktai ir jų požymiai yra tarpusavyje susieti per žiniasklaidos straipsnių turinį ir viešojoje erdvėje vykstančias diskusijas (McCombs, 2014).

Tačiau nepaisant savo populiarumo, dienotvarkės nustatymo teorija susilaukia ir kritikos. Pasak E. Nowak (2016) dažnai ši kritika kylą dėl paviršutiniško šios teorijos ir jos tyrimų metodų supratimo. Teorijos oponentai teigia, kad su teorija susiję tyrimai, kurie buvo atlikti, yra nepakankami norint pademonstruoti priežastinį ryšį tarp žiniasklaidos nušvietimo spaudoje ir pokyčių visuomenės pažiūrose. Atsakydamas į kritiką, E. Nowak (2016) teigia, jog vėlesni tyrimai ištobulino metodologiją ir priežastinis ryšys buvo patvirtintas ne tik JAV, tačiau ir Vakarų Europoje, Pietų Amerikoje ir Lenkijoje. P. Moy (2016) teigia, jog kuomet žmonės naudoja informaciją siekdami sumažinti nežinomybę ir suteikti pasauliui prasmę, žiniasklaida yra tik vienas iš daugelio naujienų šaltinių. Žmonės taip pat įsitraukia į diskusijas ir tarpasmeninę komunikaciją, kurios yra tinkama alternatyva žiniasklaidai ir gali pateikti

naujų įžvalgų apie svarstomus klausimus. Priklausomai nuo diskusijos turinio, tarpasmeninis bendravimas gali netgi padidinti dienotvarkės nustatymo teorijos efektus tais atvejais, kuomet žiniasklaidos ir komunikacijos turinys rezonuoja. Tačiau tuo pačių atveju yra įmanomas ir slopinantis efektas. Jei intensyvi diskusija tam tikrais klausimais vyksta tarp žmonių, kurie apie juos žino daugiau nei pranešama žiniasklaidoje, tuomet jie yra mažiau linkę priimti žiniasklaidos primestą dienotvarkę (Moy, 2016). Smarkiai padidėjęs socialinių medijų skaičius ir prieinamumas reikšmingai susilpnina dienotvarkės teorijos efektus (Metzger, 2009). Dienotvarkių efektų stiprumą lemia šalutiniai veiksniai. Visų pirmą, tarpasmeninė komunikacija ir asmeninė patirtis. Taip pat efekto stiprumas priklauso nuo individualaus asmens santykio su konkrečiu įvykiu. Jei tam tikru klausimu asmuo turiu žinių ir patirties, tuomet efektams bus silpnesnis. Nesant patirties, efektas bus didesnis, kadangi vertinant informaciją skaitytojas neturės atspirties taško, reikalingo norint objektyviai įvertinti pateiktą informaciją (Besova, 2009). P. Moy (2016) taip pat pratęsia šios teorijos kritiką teigdamas, kad be žiniasklaidos yra kiti informacijos šaltiniai, kurie gali sumenkinti dienotvarkės nustatymo teorijos efektus, tačiau tai priklauso nuo to, kokios žiniasklaidos alternatyvos egzistuoja. Metzger (2009) apibendrindamas empirinius tyrimus patvirtina prieš tai išsakytą teiginį, jog atsiradus daugiau alternatyvių naujienų portalų internete, žiniasklaida nebeturi galios nustatyti visos visuomenės darbotvarkės.

Dienotvarkės nustatymo teorija neapsiriboja sutelkdama visuomenės dėmesį ties vienu klausimu. Žiniasklaida taip pat įtakoja visą komunikacijos procesą, mūsų supratimą ir požiūrį į tam tikrus klausimus spaudoje (McCombs, 2002). Pirmo lygio dienotvarkės nustatymo teorija teigia, kad žiniasklaida sėkmingai perteikia tam tikro klausimo ar objekto aktualumą; kuomet antro lygmens dienotvarkės nustatymo teorija teigia, kad žiniasklaida taip pat yra pajėgi perduoti tam tikrų klausimų ar objektų požymių svarbą (Symeou 2015). Nevinskaitė (2011) kalbėdama apie antrojo lygmens dienotvarkės nustatymą teigia, jog žiniasklaidos dėmesys skirtingiems požymiams lemia tai, kurie požymiai atrodys svarbūs auditorijai ir pripažįsta, kad žiniasklaida gali pasižymėti nedideliu poveikiu elgesiui ir nuomonėms, tačiau didesnę įtaką daro įsitikinimams ir žinojimui. Ji argumentuoja, kad ši teorija turi poveikį paprasčiausiai skirdama daugiau dėmesio vieniems klausimas ir ignoruodama kitus (Nevinskaitė, 2011). Politinėje sferoje, gyventojų kuriami blogai pertvarko tradicines galios struktūras tarp žiniasklaidos ir gyventojų, tokiu būdu darydami poveikį žiniasklaidos dienotvarkei ir kartu iškeldami naujus informacijos šaltinius ir klausimus (Tran, 2014). Todėl S. Meraz (2013) teigia, kad tradicinė žiniasklaida nebepasižymi visišku dienotvarkės nustatymo poveikiu, tačiau ši teorija išlieka produktyvi ir gyvybinga kitose internetinėse aplinkose, kuriose dalyvauja prie interneto prisjungę naudotojai. Svarbi sąvoka dienotvarkės teorijoje yra “vartininkai”, kuria yra apibūdinami naujienų redaktoriai, reporteriai ar žurnalistai, kurie rengia, atrenka ir pateikia naujienas vadovaudamiesi savo subjektyvia nuomone. Iš to seka, jog dienotvarkės teorija atlieka rangavimo, pasirinkimo, svarbumo nustatymo bei kūrimo funkcijas (Mucundorfeanu, 2012).

Žiniasklaidos dienotvarkė dažnai nustato ne vien apie ką galvoti ir kokias temas laikyti aktualiomis, bet ir kaip galvoti. Šios teorijos efektų poveikis priklauso nuo tarpasmeninės informacijos gavėjų komunikacijos, individualaus žinių ir patirties lygio, alternatyvių žiniasklaidos priemonių skaičiaus ir prieinamumo. Visi šie elementai sąveikauja vienas su kitu, nuo ko priklauso, koks galutinis poveikis bus skaitytojų pažiūrų formacijai.

Išnagrinėjus dviejų pagrindinių žiniasklaidos poveikio teorijų veikimo mechanizmus, sekančiame skyriuje bus gilinamasi į dažniausiai pasitaikančius žiniasklaidos komunikacijos pažeidimus ir trūkumus.

2.3. Žiniasklaidos komunikacijos pažeidimai ir trūkumai

Kalbant apie žiniasklaidos pažeidimus ir trūkumus, galima pradėti nuo to, jog žiniasklaidoje pastebimos ydos yra įsisenėjusios ir sunkiai kintančios. Tai nepagarba privatumui, bulvarinis turinys, nepatikrintos informacijos platinimas, sensacingumas, antraštės neatitinkančios turinio, patyčios ir kita (Adrijauskaitė, 2018). Viena iš daugelio žiniasklaidos funkcijų yra atstovauti socialinius interesus tų, kurie kontroliuoja ir finansuoja žiniasklaidos darbą. Šių suinteresuotų grupių atstovai turi darbotvarkę ir savo įtaka gali pakreipti ir suvaržyti žiniasklaidos veiklą. Tai dažniausiai yra pasiekiama ne šiurkščia intervencija, tačiau paskiriant "teisingai galvojančius" redaktorius bei žurnalistams internalizuojant prioritetus ir žinių vertės apibrėžimus, kurie sutampa su žiniasklaidos savininkų siekiais (Herman, 2010). Žiniasklaidos sektoriuje, kaip ir mokslo, verslo ar valstybės, yra taikoma racionalaus pragmatizmo metodika. Tai yra abipusis tarpasmeninės ar tarpinstitucinės komunikacijos dalyvių naudos siekimas. Žiniasklaida atlieka tarpininko vaidmenį ir rengdama bei platindama informaciją siekia sau naudos (Juodytė, 2008). Žurnalistikos nepriklausomumas reikalauja užtikrinti interesų konflikto nebuvimą, ypatingai tokiais atvejais, kurie apima ekonominę naudą sau ar organizacijai. Žurnalistų atlyginimai pasaulio mastu patenka į žemiausią viduriniosios klasės kategoriją, kas savo ruožtu prisideda prie interesų konfliktų ir korupcijos (Butler, 2009). Informacija visais laikais buvo paklausi prekė, kurią rengiant tikėtasi gauti naudos. Masiniu būdu skleidžiama informacija yra ypatingos svarbos prekė, kurios įtaka demokratiniams procesams yra dažnai pabrėžiama. Tačiau prekės gamintojus derėtų skirti nuo pačios prekės ir kritiškai vertinti jų turimas privilegijas ir išskirtinį statusą (Aleknonis, 2010). Dėl savo gebėjimo daryti įtaka svarbiems politiniams ir visuomeniniams klausimams, žiniasklaidą pagrįstai galima vadinti ketvirtąja valdžia. Žiniasklaidai tenka išskirtinė padėtis, kadangi išnaudodama savo moralinę įtaką, ji tuo pačiu užsidirba sau pelną. Apibendrindama autorė teigia, kad žiniasklaida yra toks pats verslas kaip ir kiti, kurio tikslas yra išsilaikyti rinkoje ir gauti pelną. Dar daugiau, žiniasklaidos

savininkai ir redaktoriai, patys priklausydami verslo elitui, pasirenka atitinkamą leidinių stilių, kuriuo siekiama savo interesų atstovavimo (Kučinskė, 2005). Iš to seka, jog tai, ką žurnalistai laiko svarbiomis naujienomis ir kokių prielaidų laikosi, yra gerai paaiškinama atsižvelgus į motyvaciją, spaudimą ir kitus apribojimus institucijos viduje.

Kita problemų kategorija apima asmenis, kurie pasižymi jautrumu apie juos pateikiamai informacijai. Į šia grupę gali patekti smurtą patyrę vaikai, nuteistieji ar kaltinami atlikus tam tikrus nusikaltimus asmenys. Dažniausiai pateiktuose skunduose dėl žiniasklaidos darbo yra argumentuojama, jog informacijos platintojai pažeidė nekaltumo prezumpcijos principą, nėra objektyvūs ar nešališki, neužtikrina nuomonių pliuralizmo principo (Adrijauskaitė, 2018). Tikslumo ir teisingumo principai yra esminiai siekiant profesionalumo žurnalistikos srityje. Deja, dažnai žurnalistai nepakankamai gerai įvertina šaltinių patikimumą, skelbiamus faktus ar naudoja apgaulingus metodus (Butler, 2009). Periodinėje spaudoje dažniausiai naudojami manipuliaciniai triukai apima deklaracijas, įtikinėjimą, gundymo (vizualinė plotmė) ar iššūkio strategijų naudojimą, apeliuojant į auditorijos emocines reakcijas. Žurnalistikoje šios strategijos pastebimos lengviausiai ir atskleidžia savanaudiškus motyvus, kuriais siekiama skaitomumo, pardavimų skaičiaus augimo ar kitų į save nukreiptų tikslų (Juodytė, 2008). Nepaisant to, santykinai daug piliečių pasitiki spauda (Lietuvoje 48 %, o ES vidutiniškai – 53 % apklaustųjų). Pasitikėjimas "tradicinėmis" žiniasklaidos priemonėmis palaipsniui mažėja. Internetu pasitiki 45 % Lietuvos piliečių, ir tai yra vienintelis informacijos šaltinis, kuriuo pasitikėjimas padidėjo (Eurobarometras, 2017). Kaip vienas iš galimų šių tendencijų paaiškinimas galėtų būti anksčiau nagrinėtų žiniasklaidos poveikio teorijų veikimo mechanizmų nežinojimas ir alternatyvių žiniasklaidos šaltinių stoka ar priėjimų prie jų ribotumas, leidžiantis susidaryti realesnį vaizdą apie gaunamą informaciją.

M. Schudson (2003) teigia, jog žiniasklaida yra pagrindinis informacijos šaltinis, prisidedantis prie viešosios nuomonės formavimo. Pasak autoriaus, kasdien yra pateikiamas daugiau ar mažiau iškreiptas politinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo vaizdas. Tai sąlygoja neobjektyvų žvilgsnį į tikrovę, kurį atitinkamai seka neadekvati sociumo reakcija (Schudson, 2003). Žurnalistų etikos inspektorius (2006) dažnai susiduria su tikrovės neatitinkančia informacija, žeminančiomis ir užgauliomis žinutėmis, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso reikalavimus ignoruojančiais pranešimais, nepagrįstais teiginiais, perdėta ir šališka kritika, nuotraukų spausdinimu be asmens sutikimo ir kitais pažeidimais (Žurnalistų etikos inspektorius, 2007). Todėl svarbu atskirti, ar pateikti straipsniai atspindi realybę ir ar vaiko teisių apsaugos kontekste prisideda prie geriausių vaiko interesų užtikrinimo, ar už tariamo realybės pristatymo negalima įžvelgti asmeninės naudos siekio, manipuliuojant jautria smurtą patyrusių vaikų problema.

Kad įgytų visuomenės palankumą, žiniasklaida yra linkusi prisitaikyti prie jos lūkesčių arba manipuliuodama žmonių jausmais siekia formuoti sau palankias skaitytojų pažiūras. Tad žiniasklaida,

ypač komercinė, atlieka dvejopą funkciją: teikia informaciją atitinkančią visuomenės pomėgius ir viešąją nuomonę, kartu siekdama ugdyti ištikimus bei nekritiškus vartotojus. Iš to seka, kad žiniasklaida ne tik tenkina vartotojų informacinius poreikius, bet sukuria pačią auditoriją (Bauman, 2011). Pastarąjį teiginį patvirtina ir kiti autoriai, kurie teigia, jog informacijos platintojai patys formuoja rinką, atlieka atranką ir teikia žinias. Technologijų pažanga teisę informuoti iškėlė virš teisės žinoti. Informacijos gavėjo teisė rinktis informaciją palaipsniui tampa panaši į iliuziją (Aleknonis, 2010).

S. Staneckytė (2014) iškelia kitokio pobūdžio problemą. Autorė teigia, kad politinės komunikacijos procesuose dominuoja žiniasklaida, todėl politikai siekdami savo interesų dažnai yra priversti prisitaikyti prie jos veikimo principų. Politikai turi gebėti įvaldyti šiuolaikines viešųjų ryšių strategijas ir prisitaikyti prie žiniasklaidos sąlygų, suteikdami dar daugiau galių žiniasklaidai subjektyviai ir neatsakingai atlikti savo darbą (Staneckytė, 2014). Butler (2009) kalba apie labiausiai visame pasaulyje paplitusią žurnalistų etinę dilemą, kuomet žurnalistai dirba papildomus darbus, kurie verčia suabejoti jų motyvais (angl. moonlighting); priima dovanas, paslaugas ar kyšius; pažeidžia etinius principus atsižvelgdami į ekonominius ar politinius žiniasklaidos savininkų paliepimus.

Pragmatinius žiniasklaidos manipuliavimo instrumentus yra nagrinėję dauguma mokslininkų, tyrinėjančių žiniasklaidos problemas. Žiniasklaidai yra būdingas sensacingumo, skandalų ir perdėto dramatizavimo siekis, kurį dažnai sąlygoja platesni tikslai: reitingų ir vartojimo augimas (Dahlgren, 2001). Žiniasklaidoje dėmesys yra sutelkiamas į dramatiškus, emociškai paveikius įvykius kurie skatina skaitomumą (Stromer-Galley, 2001). Yra pereinama nuo į emocijas ir mąstymą nukreipto sovietinės propagandos modelio prie erotinio pobūdžio vaizdų, apeliuojančių į individo juslinį suvokimą (Juodytė, 2008). Priešingas sensacingumui reiškinys, per kurį pasireiškia žiniasklaidos asmeninių interesų tenkinimas, yra bandymas nukreipti visuomenės dėmesį į dalykus, kurie pasižymi keistumu, absurdiškumu dėl kurių jie tampa diskusijos objektais. Dėmesio nukreipimas taikomas tuomet, kai dėl įvairių priežasčių siekiama nustumti ir pakeisti pagrindinius įvykius ir problemas (Juodytė, 2008).

Vaiko teisių apsaugos kontekste Lietuvos žiniasklaida dažniausiai nusižengė tais atvejais, kuomet buvo minimi nepilnamečiai ir juos identifikuoti padedantys duomenys (447 pažeidimai). Į sekančią kategoriją patenka su smurtu susijusios informacijos platinimas (104). Mažiausiai pažeidimų (20) buvo pastebėta skleidžiant erotinio pobūdžio informaciją (Zubrutė, 2014). Žurnalistų etikos inspektoriaus teigimu (2013), suradus dingusį nepilnametį su įvykiu susijusi svarbi informacija turi būti skelbiama nenurodant vaiko asmens duomenų, tačiau dažnu atveju žiniasklaida detaliai nagrinėja atvejį ir pasidalina tokia informacija, argumentuodama tuo, kad duomenys buvo paskelbti anksčiau (Žurnalistų etikos inspektorius, 2013). Atvejai, kai Lietuvos žiniasklaida pateikia konkrečius vardus ar pavardes nėra dažni, tačiau dažnai yra paviešinamos detalės (miestas, mokykla, kaimynai) kuriomis remiantis nėra sunku nustatyti aprašomojo tapatybę (Žiobienė, 2006).

Apibendrinant galime teigti, kad žiniasklaidą, kaip ir daugelį kitų sričių valdo interesai, kurie

apima pelno, galios ar įtakos visuomenėje sritis. Konkurencija skatina privilioti kuo daugiau savo produkcijos vartotojų, nuo kurių priklauso tiražas, reitingai ir reklamų užsakymai. Siekdama galios, žiniasklaida siekia save pristatyti kaip viešosios nuomonės atstovę, kartais manipuliatyviai tapatindamasi su skaitytojais. Žiniasklaidai taip pat yra būdingas nepatvirtintos informacijos platinimas, nuomonių pliuralizmo, konfidencialumo ir privatumo principų nesilaikymas, netiksliai pateikiama informacija, sensacingumo siekis ar priešingai, bandymas nukreipti dėmesį nuo svarbių įvykių ir problemų.

2.4. Apibendrinimas

Mokslinėje bendruomenėje vyrauja skirtingos nuomonės dėl konkrečių žiniasklaidos etinių ir teisinių įsipareigojimų, tačiau dauguma autorių sutinka, jog žiniasklaida šių dienų visuomenėje turi didelę įtaka ir todėl atlieka labai svarbų vaidmenį rinkdama, ruošdama ir platindama informaciją. Rėminimo teorija yra viena iš žiniasklaidos poveikio teorijų, kuri aiškina, kaip konkretus įvykis yra vaizduojamas tam tikrame straipsnyje ir kaip tai veikia informacijos gavėjo suvokimą. Smurtą patyrusių vaikų atvejų kontekste, rėminimo teorija paaiškina, kaip žurnalistai konstruoja naratyvus iš pavienių įvykių, kurie padeda suvokti kontekstą neatsiejamai nuo naujienų rengėjų ir platintojų subjektyvių pažiūrų ir prioritetų.

Žiniasklaidos dienotvarkės nustatymo teorija teigia, jog žiniasklaida nurodo ne vien apie ką galvoti ir kokias temas laikyti aktualiomis, bet ir kaip galvoti. Šios teorijos efektų poveikis priklauso nuo skaitytojų tarpasmeninės komunikacijos, individualaus žinių ir patirties lygio, alternatyvių žiniasklaidos priemonių skaičiaus ir prieinamumo. Atskiri elementai sąveikauja vienas su kitu, nuo ko priklauso, koks galutinis poveikis bus skaitytojų pažiūroms.

Žiniasklaidą, kaip ir daugelį kitų sričių, valdo interesai, kurie apima pelno, galios ar įtakos visuomenėje sritis. Konkurencijos skatinama žiniasklaida yra priversta pritraukti savo produkcijos vartotojus, nuo kurių priklauso tiražas, reitingai ir reklamų užsakymai. Manipuliatyviai tapatindamasi su skaitytojais, žiniasklaida siekia save pristatyti kaip viešosios nuomonės atstovę, tačiau dažnai tenkina politinio ar verslo elito bei žiniasklaidos savininkų interesus. Žiniasklaidai taip pat yra būdingas klaidingos informacijos platinimas, nuomonių pliuralizmo, konfidencialumo ir privatumo principų nesilaikymas, sensacingumo siekis ar priešingai, bandymas nukreipti dėmesį nuo svarbių įvykių ir problemų.

3. SMURTĄ PATYRUSIŲ VAIKŲ ATVĖJŲ NARATYVO FORMACIJOS YPATUMŲ LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

3.1.1. Tyrimo metodų apžvalga

Norint išanalizuoti žiniasklaidos pateikiamą turinį standartiškai yra taikoma spaudos turinio analizė, kuri leidžia į žiniasklaidą pažvelgti kaip į mediumą, kurio turinys daro įtaką visuomenei. Siekiant išsiaiškinti smurtą patyrusių vaikų atvejų naratyvo formacijos ypatumus Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje, pasirinktas kokybinis duomenų turinio analizės metodas, kuriuo siekiama tiriamo objekto nagrinėjimo pasirinktuose straipsniuose. Taikant šį metodą, duomenys yra analizuojami, cituojamos ar perfrazuojamos nagrinėjamo teksto dalys, kurios yra interpretuojamos siekiant visapusiško nagrinėjamo reiškinio paaiškinimo. Teoriniam darbo dalies skyriui parengti naudoti mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, lyginimo, indukcinis-dedukcinis ir apibendrinimo metodai. Analizuojant žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumus taikomas klasikinis turinio analizės metodas, kurį papildo kiekybinis duomenų turinio analizės metodas su QDA Miner programa, kuri skirta pagrindinių tiriamo reiškinio kategorijų ir jų komponentų sudarymui bei duomenų vizualizacijai.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo analizuojami 6 didžiausių Lietuvos žiniasklaidos portalų publikuoti straipsniai smurto prieš vaikus tematika. Straipsnių skaičius buvo nustatomas santykinai pagal internetinės naujienų svetainės dydį, kuomet iš didesnės svetainės atitinkamai buvo paimtas didesnis straipsnių skaičius (pabrėžtina, kad gautų tyrimo duomenų nebuvo siekiama generalizuoti, bet išryškinti pagrindinius naratyvo sudarymo principus ir veikimo mechanizmus).

Tyrimas buvo vykdomas keliais etapais:

1.Renkama, analizuojama ir sisteminama moksliniuose šaltiniuose pateikta informacija bei atliktų mokslinių tyrimų duomenys ir rezultatai.

2.Remiantis turimais duomenimis konstruojamos panašiais požymiais pasižyminčios kategorijos.

3.Atrenkami straipsniai.

4.Analizuojami ir interpretuojami tyrimo duomenys.

5.Tyrimo rezultatai apibendrinami ir sisteminami, pateikiamos tyrimo išvados.

Kokybinis metodas yra vertingas savo nusistovėjusia kokybinio tyrimo tradicija, pasižyminčia tyrimo teiginių, principų, metodų lankstumu. Šiuo tyrimu yra svarbiausia sužinoti ne apie reiškinio paplitimą, o suprasti jo savitumus: jis skirtas žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumų analizei. Tyrimu veikiau siekiama paaiškinti reiškinį, nei pateikti statistiką. Norima atskleisti tikruosius, giluminius žiniasklaidos veikimo mechanizmus ir jų daromą poveikį smurto prieš vaikus atvejais. Būtent

dėl šios priežasties kiekybiniai metodai, pavyzdžiui, itin plačiai taikomas kiekybinis teksto analizės metodas, būtu netinkami, nes šie metodai nenagrinėja konteksto, kuriame vyksta tiriami reiškiniai, neatsižvelgia į temos nagrinėjimo gylį ir specifiką, o tik paviršutinišką informaciją, kuri šiuo atveju nėra aktuali.

Kadangi tyrimo pagrindą sudarė žiniasklaidoje publikuotų straipsnių nagrinėjimas, **etinių klausimų** renkant, analizuojant ar pateikiant informaciją neiškilo.

Kokybinio pobūdžio empiriniai duomenys buvo renkami iš 6 didžiausių Lietuvos naujienų portalų (nagrinėti straipsniai yra pateikiami 1 priede). Atrenkant straipsnius vadovautasi įvairovės principu, kuomet pirmenybė teikiama straipsniams, pasižymintiems daugeliu skirtingų kintamųjų. Nagrinėjamų straipsnių skaičius nustatytas atsižvelgiant į naujienų svetainės dydį pagal realių vartotojų skaičių, kad kuo daugiau dėmesio būtų skiriama didžiausią visuomenės dalį pasiekiančios informacijos analizei. Straipsniai buvo atrenkami siekiant kuo didesnės tiriamo reiškinio elementų įvairovės. Buvo atsižvelgta į nukentėjusiųjų ir nusikaltusiųjų lytį, amžių, tautybę, giminystės ryšius, teistumą, išsilavinimą, darbinę veiklą, šeimyninę padėtį, psichoaktyvių medžiagų vartojimą. Taip pat nusikalstamos veiklos trukmę ir pasikartojamumą, smurto formą, anksčiau taikytas intervencijos priemones bei padarytą žalą.

Ieškant atsakymų į analizės metu iškilusius klausimus, buvo studijuojama pedagoginė, medicininė, psichologinė, kriminologinė, sociologinė ir filosofinė mokslinė literatūra. Siekiant realizuoti iškeltus uždavinius, buvo remiamasi kitų autorių atliktų tyrimų rezultatais. Atlikta žiniasklaidos straipsnių klasikinė turinio analizė, cituojant atskiras teksto dalis. Siekiant suprasti nagrinėjamą reiškinį, interpretacijos lygmuo kartu apėmė ir kitų tyrinėjimų bei teorinių modelių panaudojimą. Atlikta smulki žurnalistinės kalbos analizė, orientuota į tiriamojo objekto esminių komponentų nustatymą, išskirtinumo išryškinimą, raišką bei sąsajas tarp šių komponentų ir teorinės medžiagos. Užuot konstatavus, buvo siekiama paaiškinti žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumus. Neniveliuojant esamų skirtumų, buvo siekiama sudaryti bendrą vaizdą, visapusiškai atskleidžiantį žiniasklaidos vaidmenį. Tokiu būdu sudaromos galimybės egzistuoti daugeliui analitinių strategijų, kai į analitinių duomenų rinkinį galima žiūrėti iš skirtingų perspektyvų, todėl skirtingos technikos gali būti taikomos tam pačiam kokybinio tyrimo objektui, žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumų nagrinėjimui skirtingais aspektais.

Šiame tyrime žiniasklaida suvokiama kaip vienas iš daugelio dalyvių, savo atliekamu darbu prisidedantis prie vaiko teisių įgyvendinimo, konstruojantis socialinę tikrovę ir darantis poveikį plačiajai visuomenei. Tokia tyrimo metodika suteikia galimybę praplėsti tiriamą problemą, išnagrinėti ją plačiau ir giliau, gauti įvairialypę informaciją, analizuoti ir suprasti smurto prieš vaikus raišką žiniasklaidoje. Vertingos informacijos buvo galima aptikti žiniasklaidoje vartojamuose apibūdinimuose ir idėjose.

Išanalizavus daugelį su tema susijusių straipsnių, sudarytas kategorijų medis, glaustai nusakantis esmingiausius žiniasklaidos veikimo mechanizmų aspektus. Atskirų kategorijų išskyrimas

suteikia galimybę skirtingo pobūdžio žiniasklaidos veikimo mechanizmus nagrinėti sistemiškai ir nuodugniai. Buvo atliktas išskirtų kategorijų tikslinimas, interpretavimas ir tobulinimas. Buvo įtraukiamos naujos ir pašalinamos netikslios, ar dėl kitų priežasčių netinkamos kategorijos. Sąsajų ir sąryšių, skirtumų ir panašumų tarp kategorijų ir jų kontekstų fiksavimas. Vykdomas kategorizuotų duomenų atrinkimas tolesnei analizei, prisidedantis prie žiniasklaidos naratyvo formacijos principų, bruožų bei raiškos būdų išryškinimo.

3.1.2. Tyrimo imtis

Pagal "Gemius Audience" atliktus žinių svetainių TOP25 tyrimus, buvo atrinktos 6 pagal realių vartotojų skaičių didžiausios internetinės naujienų svetainės (Gemius Audience, 2017). Į pirmą sąrašo vietą pateko "Delfi.lt" kurių bendras realių vartotojų skaičius apytiksliai siekia 1 268 288. Kadangi ši naujienų svetainė yra didžiausia, iš jos buvo paimtas santykinai didžiausias tiriamų straipsnių skaičius (13). Antra didžiausia naujienų svetainė 2017 metais buvo "15min.lt" kurioje apytikslis realių vartotojų skaičius sudaro 1 074 149. Iš šios svetainės buvo atitinkamai atrinktas antras pagal dydį nagrinėjamų straipsnių skaičius (10). Trečia pagal populiarumą svetainė yra "Lrytas.lt" su 922 470 realių vartotojų. Buvo išnagrinėti (9) šios svetainės pateikti straipsniai smurto prieš vaikus tema. Ketvirta didžiausia internetinė žinių svetainė yra "tv3.lt." Atsižvelgus į sveitainės dydį, atitinkamai buvo išnagrinėti (7) straipsniai. Penktoji vieta pagal "Gemius" tyrimų duomenis yra paskirta naujienų svetainei "Diena.lt", kuri turi 436 974 realius vartotojus. Tyrimui naudotų straipsnių skaičius iš šios svetainės yra (7). Šešta pagal dydį naujienų svetainė yra "Lrt.lt" kuri turi 345 160 realių vartotojų. Iš šios svetainės buvo paimtas ir nagrinėjamas mažiausias straipsnių skaičius – (5) straipsniai. Pažymėtina, jog kokybinei ir kiekybinei analizei buvo pasirinkti tie patys straipsniai.

Pažymima, kad pagal "GemiusAudience" tyrimo metodologiją, į laiko apskaitą įtraukiamos tos puslapių peržiūros, kurių trukmė vienai puslapio peržiūrai neviršija 30 min., ilgiau trunkančių puslapių peržiūrų laikas į statistiką nepatenka. Visas svetainėse tam tikru įrenginiu naršant praleistas laikas yra prilyginamas 100%. Toliau pateikiama, kokia laiko dalis tenka konkrečiai svetainei.

Pasirinktų žiniasklaidos portalų ir nagrinėjamų straipsnių skaičius atliekant kokybinį tyrimą, žiniasklaidos turinio analizę, neturi būti per didelis, kadangi nėra siekiama generalizuoti gautų duomenų platesniai visuomenės daliai, tačiau kartu siekiama atskleisti plačią įvairovę, kuri apimtų kompleksiškus ir sunkiai sisteminamus analizės aspektus. Iš viso tyrimui atlikti buvo atrintki (51) straipsniai. Likę straipsniai buvo atmesti ir į tyrimą neįtraukti, kadangi straipsnyje nebuvo jokio smurtą patyrusių vaikų atvejų nagrinėjimo pagal pasirinktus kriterijus, vyravo itin trumpa informacinė žinutė apie įvykį, bendrojo pobūdžio informacija, nebuvo pateikiami jokie reikšmingi su naratyvo formacijos ypatumais susiję aspektai. Straipsniuose pateikiami tyrimo objektui artimi raktažodžiai, tačiau pats straipsnio

turinys nenurodo jokių sąsajų tarp nagrinėjamo teksto ir raktažodžių.

3.1.3. Tyrimo ribotumai

Tyrimui buvo pasirinkti nagrinėti 6 didžiausių Lietuvos naujienų svetainių straipsniai. Pasirinktų straipsnių skaičius yra sąlyginai nedidelis ir labiau orientuotas į kokybinę turinio analizė, dėl šių priežasčių gautų kiekybinių duomenų negalima generalizuoti visos internetinės žiniasklaidos mastu. Toks pasirinkimas pagrindžiamas teigiant, jog šiuo atveju svarbesnis buvo gilus ir visapusiškas nagrinėjamo reiškinio supratimas, išskirtinių ir sunkiai identifikuojamų ypatumų nagrinėjimas.

Kadangi buvo nagrinėjami tik didžiausių naujienų svetainių publikuoti straipsniai, atliktu tyrimu nebuvo galima atsakyti į klausimą, ar mažesnės naujienų svetainės pasižymi reikšmingais skirtumais santykyje su didesnėmis. Taip pat nebuvo lyginama, kokiais skirtumais tarpusavyje pasižymi atskiri naujienų portalai. Darbo autoriaus nuomone, tai galėtų būti naujų mokslinių tyrimų, nagrinėjančių žiniasklaidos veikimo mechanizmus smurto prieš vaikus atvejais, dėmesio centras.

Dėl labai plataus ir panašiu dažniu pasikartojančių prasminių teksto segmentų skaičiaus, atskirų kategorijų kodų skaičius būtų per aukštas siekiant juos pavaizduoti grafike, todėl siekiant sumažinti kodų skaičių įtraukta kategorija „kiti“, kuria siekiama išvengti perteklinio kodų vartojimo, tačiau dėl kurios maža dalis reikšmingų rezultatų nėra pristatomi grafike.

Straipsnių turinio kodavimas pagal prasminius teksto segmentus, kuris sudarė tyrimo pagrindą, dėl informacijos sudėtingumo ar dviprasmiškumo tam tikrais atvejais buvo sunkiai įgyvendinamas, kadangi interpretacijos spektras buvo per platus.

3.2. Straipsnių antraščių analizė

3.2.1. Antraščių tipai

Išanalizavus atskirų aktualiausių straipsnių antraštes, galima įžvelgti tam tikrų sąsajų su teorinėje dalyje nagrinėtais žiniasklaidos pažeidimais ir trūkumais, kurie iliustruoja neišreikštus žiniasklaidos motyvus, įtakojančius naratyvo formacijos ypatumus, savo ruožtu prisidedančius prie smurto prieš vaikus reiškinio suvokimo visuomenės mastu.

Viename iš „Delfi“ straipsnių smurto prieš vaikus tematika naudojama paveikiamoji antraštė, kurioje rašoma: „Paimtų vaikų šeimos advokatas: sudavimas vaikui – ne smurtas, o nepedagoginis metodas“. Antraštė nurodo, kad tėvus atstovaujantis advokatas teigia, jog sudavimas vaikui nėra smurtas. Pastarasis teiginys prieštarauja daugumai mokslinėje bendruomenėje, nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose pateikiamiems smurto apibrėžimams. Tokio pobūdžio antraštės nėra informatyvios ir nepasako nieko kito, kaip tik subjektyvią ir prieštaringą vieno asmens nuomonę. Pabrėžtina, kad cituojamas teiginys gali būti suvoktas kaip patikimas, kadangi yra išsakytas advokato, taigi, teisinėje srityje kompetentingo asmens. Panašų pavyzdį matome „15min“ antraštėje, kurioje užduodamas retorinis klausimas: „Penkių vaikų tėvas Evaldas Lasys sunerimęs: kiek vaikų bus atimta per Kalėdas?“. Naudojamų retorinių klausimų paskirtis yra panaši į paveikiamųjų antraščių. Tokio pobūdžio klausimai, užuot informavę skaitytoją, nukreipia skaitytojų mąstymą tam tikra linkme, provokuoja ir intriguoju dar prieš pradedant skaityti straipsnį. Antraštėje taip pat išreiškiamas sarkastiškas požiūris nukreiptas į institucijų darbą, kadangi teigiama, jog institucijoms yra būdingas vaikų „atiminėjimas“. Taigi, nagrinėjamo straipsnio antraštėje dominuoja vienos pusės, vaiko teisių apsaugos tarnybos kritikų nuomonė, jog vaikai yra atiminėjami be rimto pagrindo. Naudojamas žodis „atima“ byloja apie vaiko atskyrimo nuo tėvų pobūdį, kuris yra neigiamas ir šališkas. Kaip atsvara šiam apibūdinimui būtų galima naudoti sąvokas „apsaugo“, „atskiria“ ar „paima“, tačiau yra pasirinkta viena kritiškiausių institucijų darbą apibūdinančių sąvokų, kuri atitinkamai gali prisidėti prie neigiamo institucijų darbo vertinimo tarp skaitytojų. „Lrytas“ taip pat keliamas retorinis klausimas: „Prieš metus nužudyto Matuko istorijoje – ir skaudus klausimas: „Ar galėjo likti gyvas?“. Antraštėje nurodoma, jog retrospektyviai bus siekiama išsiaiškinti, ką buvo galima padaryti, kad būtų išvengta vaiko mirties. Šis retorinis klausimas nuo prieš tai nagrinėto skiriasi tuo, jog jame tiesiogiai ar netiesiogiai nėra nurodytą, kas turėtų būti atsakingas dėl vaiko mirties, todėl galima teigti, jog antraštė yra nešališka atskirų pusių atžvilgiu.

Kitame „Delfi“ straipsnyje taip pat matoma paveikiamoji antraštė, kuri pasižymi tuo, jog joje yra išsakoma vieno asmens subjektyvi ir kontroversiška nuomonė: „Plinta gimnazijoje kilusių muštynių įrašas: direktorė smurtautoju vadina nukentėjusįjį“. Antraštė yra provokuojanti, kadangi joje skelbiama, jog tikra auka yra smurtą naudojęs asmuo. Dar daugiau, antraštė kuri demonstratyviai pabrėžia

neteisingumą ir kelia pasipiktinimą, susipažinus su straipsnio turiniu pasirodo esanti klaidinga: „Jos teigimu, įraše matyti dviejų berniukų muštynės, tačiau tas, kuris įraše matomas kaip nukentėjęs, prieš tai sumušė penktoką, o tada jo stojo ginti kitas vaikas, kuris įraše matomas kaip smurtautojas“. Toks manipuliatyvus antraštės rėminimo stilius patvirtina anksčiau nagrinėtą tendenciją apie paveikiamąsias antraštes, jog joms yra būdingas prieštaringumas ir sunkus emocinis krūvis. Manipuliuojant jautria smurto prieš vaikus tema, potencialiai yra siekiama didesnio auditorijos skaitomumo ar naujienų svetainės populiarumo plačiąja prasme. „Tv3“ skelbia: „Telšiuose tėvas laidu talžė nepilnametę dukrą“. Antraštėje nurodytas žodis „talžė“, nors straipsnyje nuolat vartojamas žodis „sudavė“. Tarus, jog sąvoka „talžė“ apibūdina sunkesnį smurto lygį nei „sudavė“, darytina išvada, jog antrašte potencialiai yra siekiama sužadinti skaitytojų emocinę reakciją, dėl ko pastarąją antraštę galima priskirti prie paveikiamųjų.

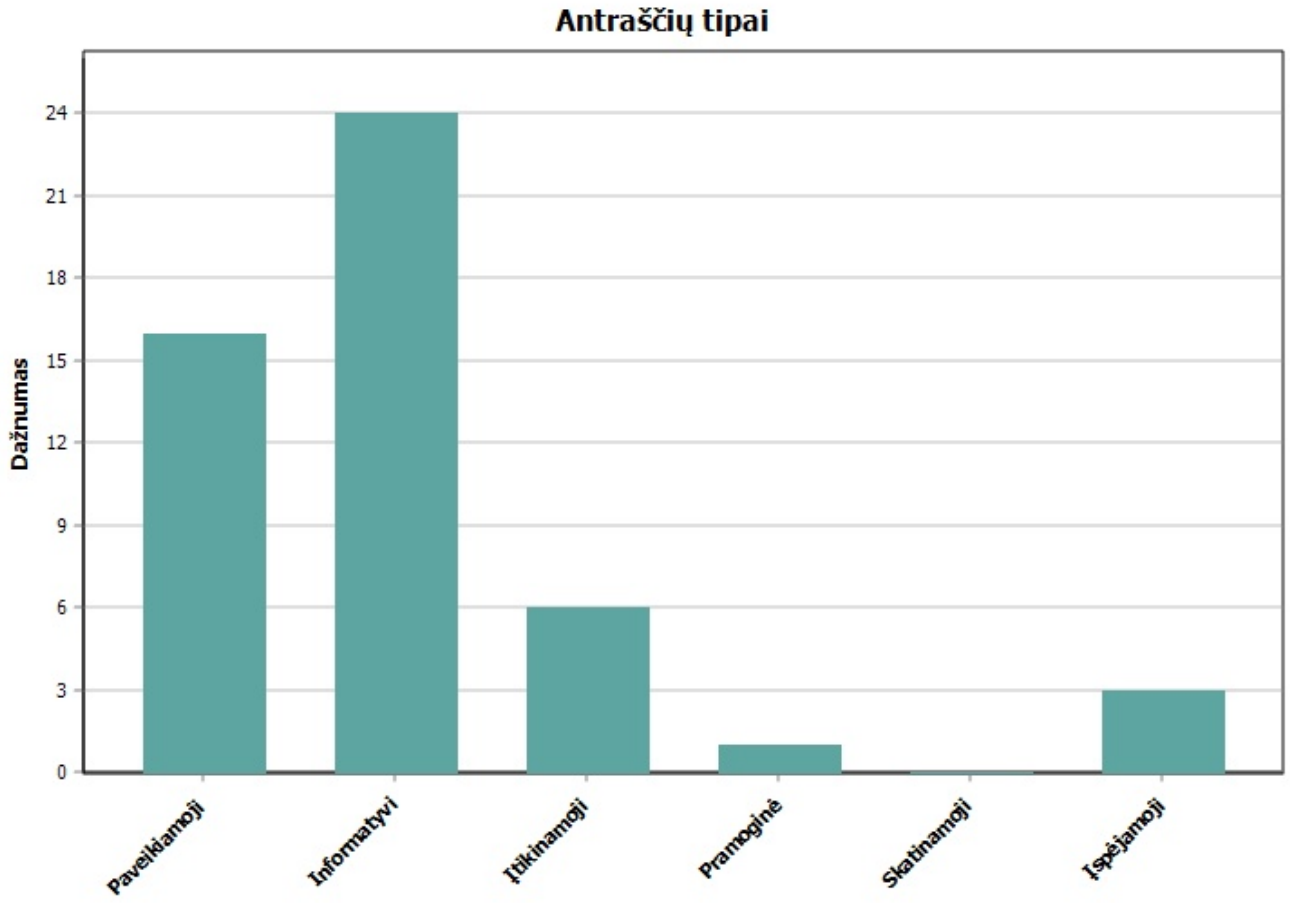
Paveikiamosiose antraštėse vyrauja stiprūs teiginiai ir yra naudojama ne žurnalisto, tačiau tam tikros srities specialisto ar visuomenės veikėjo nuomonė. Kadangi nuomonė yra šališka vienos pusės atžvilgiu, paveikiamosioms antraštėms būdinga tai, jog yra suteikiama galimybė skaitytojui tam tikra kryptimi interpretuoti straipsnių turinį: „Vaikų netekę tėvai lieja ašaras: lietuviškas „Barnevernet“ siaučia Kretingoje“. Pastaroji „Lrytas“ antraštė nurodo, jog dėl vaiko teisių apsaugos tarnybų kaltės tėvai neteko vaikų. Šioje paveikiamojoje antraštėje yra žvelgiama iš tėvų pusės, kurie yra rėminami kaip aukos. Antraštėje nėra jokių nuorodų į tėvų potencialiai naudojamą smurtą ar kitas priežasties, dėl kurių vaikai galėjo būti atimti. Tarnybų darbui apibūdinti pasirinktas terminas „siaučia“, kuris byloja apie jų tariamai naudojamas drastiškas ir neatsakingas priemones. Kita „Lrytas“ žinių svetainėje publikuoto straipsnio antraštė skelbia: „Tėvas už grotų, motina rauda, o kūdikis merdi“. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ši antraštė taip pat nėra informatyvi ir ją perskaičius lieka neaišku, apie kokius įvykius yra kalbama straipsnyje. Antrašte siekiama apeliuoti į emocijas, šokiruoti ir tokiu būdų potencialiai patraukti skaitytojų dėmesį.

Tačiau negalima teigti, jog antraštėse yra pristatoma išimtinai vaiko teisių apsaugos kritikų pozicija. „LRT“ antraštėje rašoma: „L. Slušnys: Vaiko teisių apsaugos įstatymo kritikai mato velnius ten, kur jų nėra“. Ši vaiko teisių apsaugos tarnybų poziciją atstovaujanti antraštė taip pat yra paveikiamoji, kadangi yra išsakoma vieno asmens pozicija ir nėra supažindinama su konkrečia informacija. Kitos nagrinėtos antraštės pasižymi neutraliu-techniniu stiliumi ir informatyvumu: „Priimtas sprendimas: vaikus atiduoda tėvui su labai intensyvia tarnybų pagalba“. Tokio tipo antraštėse skaitytojai yra supažindinami su informacija apie naujausius įvykius. Atsižvelgus į žiniasklaidoje vyraujantį požiūrį į vaiko teisių tarnybas, antraštėje naudojamus žodžius „tarnybų pagalba“ santykinai galima traktuoti kaip palankų apibūdinimą, kadangi kitais atvejais tarnybos yra apibūdinamos kaip prievartinės ir žalingos. „Tv3“ naudoja informatyvią antraštę „Savaitgalį fiksuota smurto prieš vaikus atvejų“, tačiau šalia jos pateikia itin emocionalią nuotrauką, kurioje vaizduojama už galvos susiėmusi ir

išsigandusi mergina. Šis pasirinkimas patvirtina, kad smurto prieš vaikus atvejai yra rėminami derinant informatyvius ir emocionalius antraštėms būdingus aspektus. Informatyvia antrašte galima vadinti tokią antraštę, kuria nešališkai siekiama pristatyti tai, kas rašoma straipsnyje. „15min“ antraštėje rašoma: „Vaiko teisių apsauga apie smurtą patyrusius mažamečius: motinai uždrausta prie jų artintis“. Šioje antraštėje yra pristatoma vaiko teisių apsaugos pozicija, kuri yra pagrindžiama straipsnyje pateikta filmuota medžiaga. „Lrytas“ antraštėje rašoma „Prienų r. tarnybos atvyko paimti mažamečius iš girtaujančių tėvų: vyras sužalojo pareigūną“. Tai informatyvi antraštė kuri suteikia žinių apie tai, jog vaikai buvo paimti iš nesaugios aplinkos ir kad vaikų tėvas sužalojo pareigūną. Taip pat trumpoje antraštėje yra nurodyta, jog abu tėvai girtavo, kas galimai paaiškina, kodėl vaikus nuspręsta atskirti nuo tėvų. Šis pavyzdys iliustruoja, kaip vienoje antraštėje galima pateikti pagrindinius naratyvo komponentus, kurie yra detaliau išplėtojami straipsnyje. Priešingai paveikiamosioms antraštėms, tokio tipo antraštės nusako realią įvykių eigą ir suteikia mažiau erdvės klaidingoms interpretacijoms. Pavyzdžiui, ši „Delfi“ antraštė nusako pagrindinę straipsnio mintį ir kartu nepažeidžia konfidencialumo principo. „Dėl galimo smurto iš moters paimti du mažamečiai vaikai“. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog yra vartojamas žodis galimo. Tikėtina, jog toks rėminimo būdas gali paskatinti neigiamą visuomenės reakciją todėl, nes šis žodis nurodo, jog nėra įrodyta, jog smurtas buvo naudojamas. Informatyviose antraštėse vyrauja faktinė informacija, todėl interpretacijų laukas sumažėja. „Diena“ rašo, jog „Per 9 paras iš tėvų paimta 90 vaikų“. Galima teigti, kad antraštė nepristato kažkurios vienos pusės, tačiau konstatuoja faktą. Toliau straipsnio pradžioje yra paaiškinta, jog „nuo liepos įsigaliojus centralizuotai Vaiko teisių apsaugos sistemai, iš tėvų buvo paimta 90 vaikų, 30 iš jų buvo iškilusi rimta grėsmė sveikatai ar net gyvybei“. Toks informacijos pateikimas yra sąlyginai neutralus ir prieštarauja prieš tai nagrinėtiems atvejamas, kuomet yra iškeliami tėvų ar kitų suinteresuotų asmenų subjektyvios nuomonės ir interpretacijos. Informatyvios antraštės, lyginant su paveikiamosiomis, pateikia informaciją, kurią galima patvirtinti arba paneigti susipažinus su straipsnyje esančia medžiaga. Tokiu atveju vaiko teisių apsaugos tarnyba nėra iš anksto apkaltinta „vaikų atiminėjimu“, tačiau apie vaikų atskyrimo nuo tėvų priežastis galima sužinoti perskaičius straipsnį. Šiuo būdu nėra apeliuojama į emocijas, naudojant skambius apibūdinimus („lieja ašaras“, „susidoroja“, „siaučia“, „grobia“), tačiau į faktus, kuriuos paremiantys ir paneigiantys argumentai yra pateikti straipsnyje.

Išanalizavus pasirinktų straipsnių antraštes, buvo išskirti 6 antraščių tipai, kuriais siekiama pavaizduoti jų pasiskirstymą pagal dažnumą. Iš 1 pav. pateiktų duomenų matyti, jog dažniausiai nagrinėtuose straipsniuose buvo naudojamos informatyvios (24) ir paveikiamosios (16) antraštės. Atitinkamai įtikinamoji antraštė buvo pasirinkta 6, įspėjamoji 3, o pramoginė – 1 kartą. Svarbu pažymėti, jog antraščių analizės metu nebuvo atrasta nei viena skatinamoji antraštė, kas byloja apie tai, jog nagrinėtuose straipsniuose skaitytojai nėra tiesiogiai skatinami priimti tam tikrus sprendimus ar idėjas. Aukštas informatyvių antraščių skaičius rodo, jog žiniasklaida tinkamai atlieka savo funkcijas

platindama informaciją, tačiau antra pagal skaičių paveikiamųjų antraščių grupė byloja apie tai, jog šalia informacijos platinimo taip pat vyrauja žiniasklaidos siekis įgyvendinti savus tikslus apleliuojant į skaitytojų emocijas.

1 pav. Antraščių tipų pasiskirstymas Lietuvos naujienų svetainėse

3.2.2. Antraščių ypatybės

Viena iš svarbiausių straipsnių antraštėse įžvelgiamų ypatybių yra kaltės atribucija. „Tv3“ antraštėje teigiama: „Kručinskai vardija žalą: mergaitė yra sužalota psichologų tardymo“. Šiuo atveju žurnalistai perfrazuoja smurtą prieš vaikus potencialiai naudojusios motinos pasisakymą, jog žalą vaikui daro ne tėvai, tačiau sveikatos priežiūros specialistų taikomi apklausos metodai. Antraštėje apibūdinti psichologų yra naudojamas neigiamą reikšmę turintis terminas „tardyti“, kuris apibūdina tariamai prievartinį ir grubų apklausos būdą. Pabrėžtina, kad yra naudojama subjektyvi nuomonė, kuria atstovaujama vienos iš nesutariančių pusių pozicija. Naujienų svetainė „Diena“, pranešdama apie smurto prieš vaikus atvejį, savo antraštėje skelbia: „Komos ištikto kūdikio būklė – sunki, tėvai buvo stebimi vaiko teisių“. Šioje antraštėje taip pat galima įžvelgti naudojamą kaltės atribuciją, kuri nurodo, kas potencialiai yra atsakingas dėl incidento.

Nagrinėtuose pasirinktų straipsnių antraštėse taip pat galima aptikti dramatiškų, į emocijas orientuotų pasisakymų, kuriuose galima įžvelgti siekį įtikinti ir pakeisti skaitytojų požiūrį sau palankia kryptimi. „Lrytas“ antraštėje rašoma: „Vaikus po mėnesio atgavusi kaunietė: „Vaizdas mus sukrėtė“. Antraštėje yra išreiškiama vieno asmens pozicija ir naudojamas emociškai sunkus teiginys. Ši antraštė pratęsia anksčiau nagrinėtą vaiko teisių apsaugos tarnybų atžvilgiu kritišką tendenciją, kuomet tarnybos yra rėminamos ne kaip atstovaujančios vaiko teises, tačiau jas pažeidžiančios. Ši pozicija neapsiriboja vienu naujienų portalu. „LRT“ antraštėje rašoma: „V. Savukynas. Ar tikrai valstybės institucijoms rūpi mūsų vaikai?“. Užduodamas paveikiamosioms antraštėms būdingas retorinis klausimas, kuriuo apeliuojama į valstybės institucijų motyvus. Atsižvelgus į klausimo formuluotę, galima teigti, jog klausimas yra skeptiškas ir autorius nemano, jog valstybės institucijoms iš tikrųjų rūpi vaikai (straipsnio turinys patvirtina pastarąjį teiginį). „15min“ pasirinkta paveikiamoji, dramatiška antraštė: „Matuko reforma: atima net iš globėjų, namo grįžo tik 18 iš 523 paimtų vaikų“. Nors antraštė suteikia paviršutinišką informaciją apie „atimtus“ ir nebesugrąžintus vaikus, didesnį emocinį poveikį daro antraštės formuluotė. Naudojamas žodis „atima“, kuris išreiškia kritišką poziciją institucijų atžvilgiu ir žodis „net“, kuriuo siekiama nurodyti, jos vaikų, atskirtų nuo tėvų skaičius yra neproporcingas didelis ar nepagrįstas. „Lrytas“ antraštėje rašoma „Pakruojį sukrėtė drama: iš tėvų atimtas vaikas, nors nėra smurto įrodymų“. Pažymėtina, kad antraštė papildoma nuotrauka, kurioje vaizduojama verkianti vaiko motina. Ši antraštė papildo anksčiau nagrinėtą naratyvą, jog Lietuvoje vaikai yra „atiminėjami“ be pagrindo.

„Delfi“ siekdami patraukti skaitytojų dėmesį, smurtą patyrusią nepilnametę sulygina su muilo operų žvaigžde: „Košmaras Lietuvos kaime: nuteistas tėvas, dukrą pavertęs verge Izaura“. Iš antraštės galima suprasti, kad tėvas naudojo tam tikros formos smurtą prieš savo dukrą ir kad dėl šios priežasties buvo nuteistas. Galima teigti, jog tokia antraštė yra informatyvi, kadangi suteikia informacijos apie straipsnyje aptariamus įvykius, tačiau akivaizdu, kad antraštė kartu yra paveikiamoji. Pasirenkamos aštrios sąvokos ir stereotipiniai palyginimai, kurie daugeliui yra gerai žinomi. Naudojamas žodis „košmaras“, o nepilnametė sulyginama su „verge Izaura“. Taigi, galima teigti, jog nelaimė yra dramatizuojama ir sąmoningai siekiama sukelti didelį įspūdį, šokiruoti, sužadinti emocijas ir pritraukti skaitytojus. Šį teiginį patvirtina straipsnio nuotrauka, kurioje vaizduojama drėgna, tamsi, voratinkliais apaugusi ir supelijusi palėpė. Kyla klausimas, kokį poveikį skaitytojų pažiūroms gali turėti pasirinktas rėminimo stilius. Tikėtina, jog perdėtas smurtinių įvykių dramatizavimas prisideda prie iškreipto smurto fenomeno ir smurtaujančių asmenų sampratos. Antraštėje smurtas yra sulyginimas su vergove ir vadinamas košmaru, o nuotraukoje vaizduojamos nežmoniškos gyvenimo sąlygos. Šiuo atveju, kai smurto atvejis dirbtinai išpučiamas, gali pasireikšti desensualizacija lengvesnio smurto atvejams. Įprasti artimoje aplinkoje pasitaikantys smurtiniai įvykiai, lyginant su tokio tipo dramatiškais pavyzdžiais, gali pasirodyti nepakankamai reikšmingi ir būti traktuojami ne kaip smurtas. Kitas galimas paaiškinimas, jog

dėl perdėto dramatizavimo ir kino elementų naudojimo, pristatoma istorija skaitytojams pasirodys nereali ir neįtikėtina, todėl bus atmesta kaip neegzistuojanti.

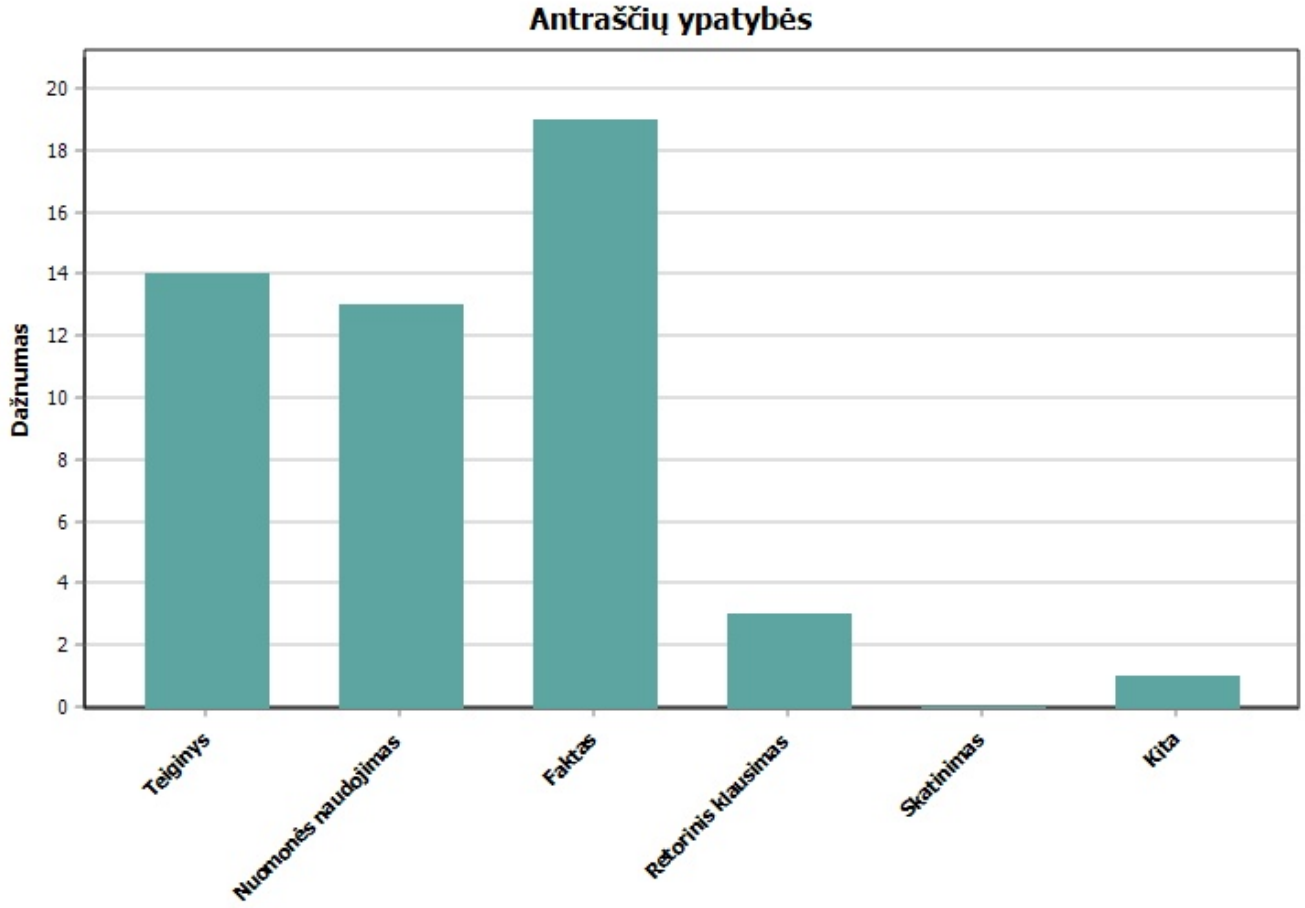
„Diena“ antraštėje rašoma: „Girtas pasienietis tapo nevaldomas – sumušė namiškius, iš šeimos paimti vaikai“. Reiškinio suvokimui itin svarbus yra priežasties-padarinio ryšis, kuris dažnai yra išreiškiamas logine seka. Šiuo atveju galima suprasti, kad pirmiausiai minimas pasienietis „sumušė namiškius“, o vėliau, būtent dėl jo naudoto smurto buvo „paimti vaikai“. Kitais atvejais antraštėse matomi apibūdinimai, kurie praleidžia vieną iš minimų komponentų, dėl ko yra iškreipiama įvykių eiga ar susikoncentruojama į mažiau informatyvius, tačiau emociškai paveikius dalykus. „Delfi“ antraštėje rašoma: „Nepilnametės iššaginimas mokyklos personalo nesukrėtė: visos jos čia tokios“. Kaip ir anksčiau nagrinėtose paveikiamosiose antraštėse, šioje antraštėje yra naudojamas kontroversiškas vieno žmogaus pasisakymas. Iš antraštės galime suprasti, jog mokyklos direktorė nepilnametės iššaginimo nelaiko nusikaltimu, tačiau savanorišku elgesiu kuriuo pasižymi „visos“ mokykloje besimokančios merginos. Antraštės formuluotėje taip pat galima įžvelgti kritišką poziciją direktorės atžvilgiu, kadangi yra rašoma, jog „iššaginimas mokyklos personalo nesukrėtė“, kas nurodo, jog straipsnio autorius pabrėžia atstumą tarp savo ir direktorės pozicijos.

Nagrinėtuose straipsniuose galima įžvelgti ir kritikos, nukreiptos į lengvo smurto toleranciją. „Delfi“ antraštėje rašoma „Vaikų psichiatras: net ir tie, kurie vaikus užmuša, nenorėjo mušti stipriai“. Šiuo psichiatro pasakymų yra kritikuojamas tariamai lengvo smurto naudojimas prieš vaikus. Nurodoma, jog netgi labai žalingų padarinių sulaukęs smurtas dažnai yra sumenkinamas ir racionalizuojamas, siekiant sumažinti smurtavusių asmenų atsakomybę dėl smurto. Daroma prielaida, jog lengvo smurto tolerancija gali būti visapusiškas pretekstas pateisinti tėvų ar kitų asmenų smurtui prieš vaikus. „Lrt“ antraštė skelbia: „D. Bogdanienė. Vaiko teisių krizė ar neatpažintas lietuviškas ekstremizmas?“. Ši antraštė gali būti sunkiai suprantama nežinant konkrečių įvykių ir konteksto, kurio fone straipsnis buvo parašytas. Užduodamas retorinis klausimas ir pateikiamos dvi alternatyvos, tad galima teigti, jog ši antraštė yra įtikinamoji, kadangi pasirinkimų spektrą susiaurina iki dviejų apibrėžtų kategorijų. Deja, nėra visiškai aiškus, kas yra laikoma „lietuviškuoju ekstremizmu“ ar netgi kas slypi už sąvokos „vaiko teisių krizė“.

Apibendrinant antraščių stilių ir ypatybes, galima teigti, jog smurto prieš vaikus naratyvams sudaryti yra naudojami stiprų emocinį poveikį turintys veiksmažodžiai ar būdvardžiai, pateikiami kategoriški ir lakoniški požiūriai jautriomis ir sudėtingoms problemoms paaiškinti. Antraštėse galima įžvelgti kaltės atriubucijas, kuriomis dar prieš skaitant straipsnį siekiama nurodyti, kas potencialiai yra atsakingas dėl smurtinio įvykio. Antraštėse yra naudojamos subjektyvios, vieną suinteresuotą pusę atstovaujančios nuomonės, kurios gali prisidėti prie šališko straipsnio interpretacijos pobūdžio. Naudojant šiuos naratyvo formacijos ypatumus yra sužadinamas domėjimasis tema ir nurodoma, apie ką ir kaip galvoti, tačiau dėl pateikiamos informacijos šališkumo, siauro konteksto ir paviršutiniškų

paaiškinimų, tikrovė gali būti iškreipiama, marginalizuojama, o žmonių reakcija į šitaip vaizduojamus smurtinius įvykius tampa iracionali, neadekvati ar paviršutiniška. Prieštaringa, realybės neatitinkanti, baimę kelianti ar sensacinga informacija žadina negatyvias skaitytojų emocijas, kurios pritraukia daugiau skaitytojų. Taigi, galima teigti, jog manipuliuojant jautria smurto prieš vaikus tema, yra siekiama didesnio auditorijos skaitomumo ar naujienų svetainės populiarumo plačiąja prasme. Toks antraščių rėminimo būdas gali prisidėti prie nepasitenkinimo institucijomis, šališko ar paviršutiniško smurto fenomeno sampratos, susiskaldymo tarp skirtingų visuomenės grupių ar nepagrįstos baimės.

Siekiant detaliau iliustruoti antraščių atliekamą vaidmenį smurto prieš vaikus naratyvo formacijai, buvo išskirtos 5 papildomos antraščių ypatybės, kurių pasiskirstymas buvo pavaizduotas pagal dažnumą 2 pav. Dažniausiai (19) yra naudojamos faktinės antraštės, kuriose nešališkai yra pateikiama informacija apie nagrinėjamus įvykius. Į antrą pagal dažnumą grupę galima priskirti nuomonės naudojimą (13) ir antraštes, kuriose vyrauja tam tikras teiginys (14). Antraštės, kuriose yra iškeliamas retorinis klausimas buvo panaudotos 3 kartus. Nebuvo aptikta nei viena antraštė, kurioje būtų įžvelgiamas tiesioginis skatinimas. Analizuojant nagrinėtų straipsnių antraštes, buvo aptikta viena antraštė, kuri nepateko nei į vieną iš išskirtų kategorijų.

2 pav. Antraščių ypatybių pasiskirstymas Lietuvos naujienų svetainėse

3.3. Kontekstas

Smurto prieš vaikus artimoje aplinkoje žiniasklaidoje aptariamais atvejais dažnai yra nagrinėjamas vaiko atskyrimo nuo potencialai smurtavusių tėvų ar kitų asmenų klausimas. Bendras politinis, teisinis, kultūrinis, istorinis ar socialinis kontekstas, su kuriuo yra supažindinamas skaitytojas, yra esminis veiksnys, prisidedantis prie visuomenės požiūrio į smurtą formacijos. Nagrinėtuose straipsniuose galima įžvelgti skirtingus kontekstus, kuriuose yra nagrinėjama smurto prieš vaikus tematika. Žiūrint iš vienos pusės, pateikiamas kontekstas gali pasirodyti pakankamas, nes yra supažindinama su įstatymų pakeitimais ir jų veikimo principu: "Įsigaliojus naujajam įstatymui, kuriuo buvo sugriežtinta vaikų priežiūros tvarka, vaiką paėmus iš nesaugios aplinkos situacija gali būti išspręsta dviem būdais <...> įvertinama, kad vaiko sveikatai ar net gyvybei yra kilęs realus pavojus, vaikas iš tokios aplinkos yra paimamas ir yra kreipiamasi į teismą", "Kitais atvejais, jeigu įvertinama, kad vaikui nėra kilęs antrasis grėsmės lygis, per dvi dienas vaikas grąžinamas tėvams ar kitiems atstovams <...>" („Delfi").

Tačiau žiūrint plačiau, šis atvejis byloja apie tai, jog kontekstas nėra pakankamai platus ir išsamus. Apsiribojama skaitytojų supažindinimu su siauromis įstatymų pataisomis, dėl kurių yra „sugriežtinta vaikų priežiūros tvarka“. Pastaruoju apibūdinimu susikoncentruojama ne konkrečiai ties požiūriu į smurtą, tačiau vaikų priežiūra apskritai. Toliau detaliai nagrinėjamos įstatymų detalės, kuriose nurodoma, kaip auklėti vaikus ir kokia atsakomybė gresia auklėjant netinkamai. Smurto prieš vaikus problemos sprendimas yra nušviečiamas tik iš teisinės pusės. Galima argumentuoti, jog nėra pateikiama platesnė kitų šalių patirtis, kurios per pastaruosius dešimtmečius sėkmingai priėmė smurtą prieš vaikus draudžiančius įstatymus ir atitinkamai sumažino tolerancijos smurtui lygį. Trūksta konteksto iš kitų kultūrų, kuriose smurtas yra labiau paplitęs, kas prisidėtų prie smurto suvokimo kaip santykinio ir kintančio fenomeno. Mokslinių tyrimų duomenys, nagrinėjantys smurto prieš vaikus priežastis ir padarinius vaiko raidai prisidėtų prie naujo ir gilesnio požiūrio į smurtą prieš vaikus atsiradimo.

„Diena“ straipsnyje rašoma: „Lazdijų policija sulaikė ir į areštinę uždarė neblaivų pasienietį – jis sumušė žmoną ir uošvį. Dėl incidento iš šeimos paimti du mažamečiai vaikai“. Nors istorija yra informatyvi, straipsnyje nėra paaiškinami potencialūs padariniai vaikams, kurie buvo smurto liudininkai. Tokiu būdų galimai įtvirtinamas požiūris, jog tik tiesioginis fizinis smurtas pasižymi neigiamu poveikiu asmenybei, tačiau ne smurto stebėjimas. Rašydami apie smurtą žurnalistai susitelkia ties tokiomis įvykio detalėmis kaip laikas ir vieta, kurios nėra esminės, tačiau nepasinaudoja galimybe supažindinti skaitytojų su šiuolaikine smurto samprata. Kartais yra supažindinama, kokia teisinė atsakomybė gresia už fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą mažamečiui, tačiau smurto priežastys ar padariniai nėra nagrinėjami, tai patvirtina, jog dominuoja teisinis kontekstas.

Tačiau negalima teigti, jog smurto padarinių aptarimas neegzistuoja. „15min“ straipsnyje Vaikų intensyviosios terapijos vedėja aiškina, jog po vaiko sukratymo „Vaikas gali likti visai arba iš dalies aklas, kurčias, likti autistu, turėti elgesio ir pažintinės funkcijos sutrikimų“. Kadangi supažindinimas su smurto padariniais nėra dažnas Lietuvos žiniasklaidoje, galima teigti, kad šiuo atveju jis yra pateikiamas dėl aukščiausio smurto padarinių lygio, – pavojaus vaiko gyvybei buvimo. Iš to galima daryti prielaidą, jog smurto padarinių nušvietimas spaudoje priklauso nuo smurto sunkumo lygio. Nagrinėtame straipsnyje yra nurodyta, jog „Specialistų supratimu, nusikalstamai agresyvų ir apskritai netinkamą šios Pakruojo rajono gyventojos elgesį su vaikais lėmė jos pačios vaikystėje patirtos traumos“. Taigi, daroma prielaida ir kartu supažindinama su viena smurtą paaiškinančia teorija, jog smurtinė patirtis vaikystėje gali prisidėti prie smurtinio elgesio vėlesniuose raidos etapuose. „Lrt“ viename trumpame straipsnyje pateikia 6 smurto prieš vaikus atvejus. Svarbu tai, jog 2 iš minimų atvejų, kuomet vaikai stebėjo smurtą, yra priskiriami prie bendro smurto įvykių skaičiaus. Priešingai nei prieš tai nagrinėtu atveju, smurto stebėjimas yra traktuojamas kaip smurto forma, kas pagal apibrėžimą numato neigiamus padarinius asmenybei. Deja, nėra pasinaudota galimybe pristatyti smurto sampratos ir konkrečių su smurtu susijusių padarinių. Vieno iš pateiktų atvejų nupasakojimui yra apsiribojama vos keliais žodžiais: „Daugiausia atvejų prieš savo sūnų smurtavo galimai neblaivus tėvas“. Kaip minėta, yra rekomenduojama nepateikti smurto patyrusių aukų asmenybę identifikuojančių duomenų, tačiau tam tikros smurto aplinkybės ir padariniai yra svarbūs, nes supažindina su egzistuojančia problema.

Kitokia tendencija pastebima tuomet, kai yra kalbama apie institucijų daromą žalą vaiko gerovei. Tokiu atveju „Lrytas“ ypatingai susikoncentruoja į potencialią vaikui daroma žalą ir susirūpina dėl vaiko gerovės „Galime tik įsivaizduoti, kaip jaučiasi mažas berniukas, kuris gyvena jau pas trečius globėjus, lanko svetimą mokyklą, nuo tėvų yra visiškai atribotas ir jau du kartus taip smarkiai sirgo, kad buvo paguldytas į ligoninę. Kas dedasi jo mažoje galvelėje ir širdelėje? Kas ir kaip jam paaiškino šią situaciją? Kokią psichologinę pagalbą suteikia?". Šiuo atveju, kai smurtavimu yra kaltinamos tarnybos, visa pastraipa yra paskirta vaiko padėties analizei, kuomet tais atvejais, kai smurtu yra kaltinami tėvai ar kiti artimi asmenys, dominuoja labiau informatyvus tonas, konstatuojantis esminius faktus ir dažnai ignoruojantis vaikų savijautą ir padarinius jo sveikatai.

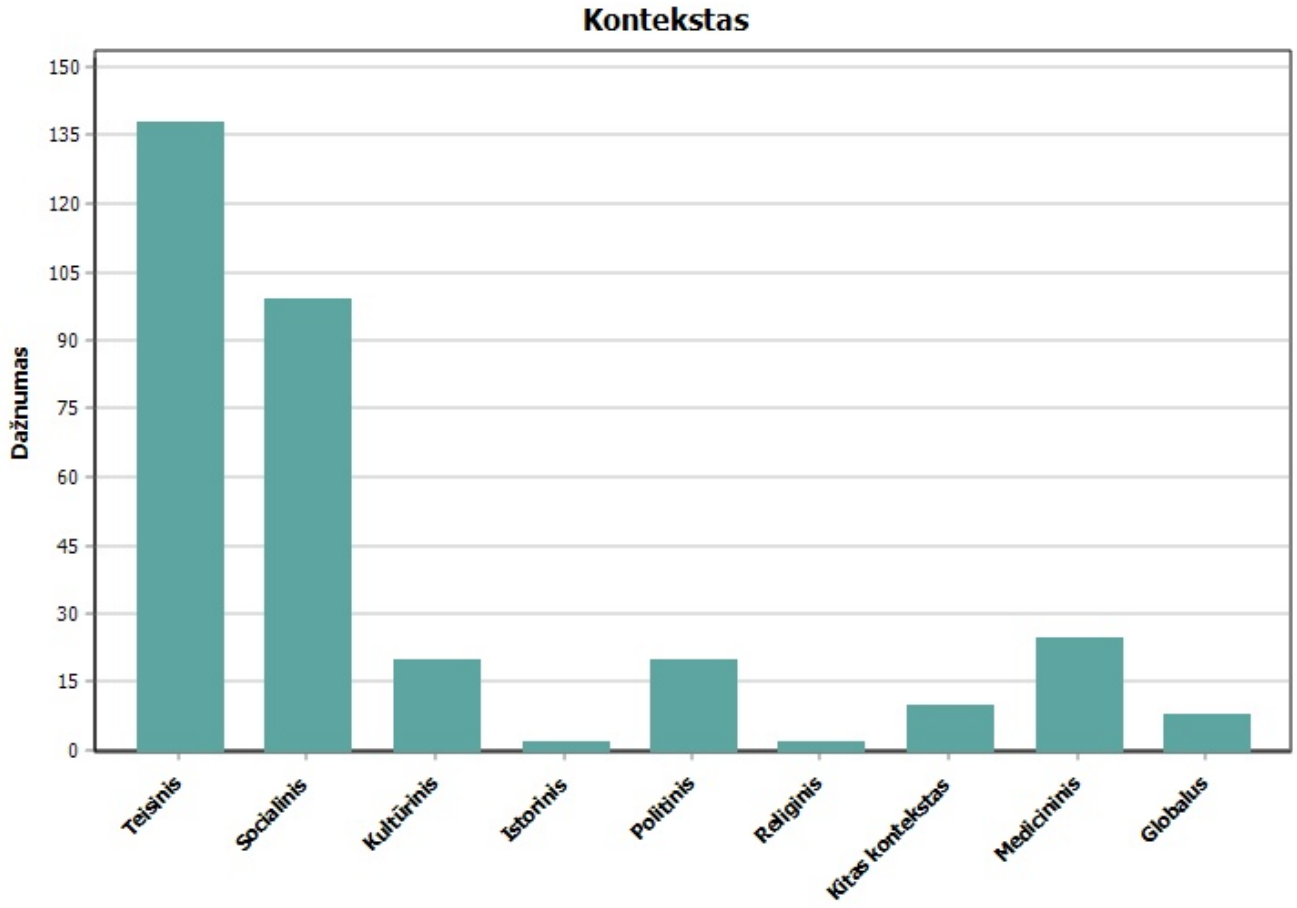
Kalbant apie smurto prieš vaikus ypatumus, kaip teigiamą pavyzdį galima paminėti supažindinimą su kitais smurtui būdingais aspektais „Svarbu būtų paminėti, jog yra mitas, kad tik tose šeimose, kurioms teikiama pagalba, kurios kukliau gyvena, smurtaujama prieš vaikus. Smurtauja ir aukštą išsilavinimą turintys bei puikiai finansiškai apsirūpinę tėvai“. Pastarasis pasakymas taip pat prisideda prie platesnio smurto prieš vaikus konteksto, kadangi yra su nurodyti papildomi ir rečiau minimi smurtui būdingi aspektai. „15min“ straipsnyje supažindinama su pagalba smurtą patyrusioms aukoms ir konkrečiais smurto padariniai „dėl dantų ligų vaikai dažnai patiria patyčias, suaugę žmonės sunkiau susiranda darbą. Pagaliau tai ne tik estetinė problema, bet ir fizinė, nes dažnai sukelia nuolatinį

skausmą, sunkumus kramtant, riboja maisto racioną ir kelia žarnyno bei virškinimo problemų“. Tokio tipo paaiškinimai žiniasklaidoje gali prisidėti prie nepakantumo smurtui ugdymo ir didesnio sąmoningumo smurto prieš vaikus klausimu. „Delfi“ straipsnyje apie išprievartautą nepilnametę įtrauktas skyrelis pavadinimu “Specialistė: personalas teigia, kad jos „pačios duodasi“. Jame pasisako Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimo centro (KOPŽI) Socialinio darbo vadovė, kuri išryškina opią problemą – ugdymo įstaigų personalo nenorą gilintis į situacijas ir smurtą patyrusiems vaikams: „Seksualinis specialiųjų mokyklų mergaičių (tikriausiai ir berniukų) prievartavimas – vis dar tylos zonoje. Šių įstaigų personalas absoliučiai nesileidžia į kalbas apie tai, viską nurašydamas tų mergaičių tai hiperseksualumui <...> tai jų nesuvokimui, kas vyksta“. Tai vienas iš nedaugelio analizės metu pastebėtų atvejų, kuomet smurto prieš vaikus atvejis yra pateikiamas platesniame kontekste, žvelgiant iš specialistų pusės, kurie identifikuoja papildomas su tam tikra smurto forma susijusias problemas, ir pateikia kritišką požiūrį jų atžvilgiu. Tokiu būdų yra išnaudojama galimybė adresuoti su smurtu susijusius stereotipus, išryškinti smurto aukų stigmatizavimo ir dalies specialistų požiūrio į seksualinį smurtą problemas. Tikėtina, jog ši informacija gali prisidėti prie neigiamo požiūrio į seksualinio smurto aukas kaitos ir kartu sumažinti baimę pranešti apie smurtinius įvykius artimoje aplinkoje. Galiausiai straipsnio apačioje yra pateikiama informacija apie tai, kur gali kreiptis seksualinio pobūdžio prievartą patyrę asmenys.

Išanalizavus pasirinktus žiniasklaidos straipsnius galima teigti, jog smurto prieš vaikus tema dažniausiai pasireiškia teisinio (138) ir socialinio (99) konteksto ribose. Į antrą pagal dažnumą grupę galima priskirti medicininį (25) bei politinį ir kultūrinį kontekstus, kurie pasireiškia atitinkamai po 20 kartų. Smurto prieš vaikus tema dažniausiai pasireiškia nacionaliniame lygmenyje ir tik 8 kartus globaliame lygmenyje. Rečiausiai yra pasirenkamas religinis (2) ir istorinis (2) kontekstai, kas byloja apie tai, jog nagrinėjant smurto prieš vaikus atvejus, nėra pasitelkiama istorinė patirtis ar supažindinama su religijos įtaka elgesiui su vaikais ar formuojamu požiūriu į smurtą prieš vaikus. Taip pat galima teigti, jog smurto prieš vaikus tema yra nagrinėjama daugelyje skirtingų kontekstų, kadangi neskaitant 8 išskirtų kategorijų, kiekybinės analizės metu buvo aptikta 10 papildomų atvejų, kurių dėl savo skirtumų nebuvo galima priskirti prie pastarųjų kategorijų.

Apibendrinus galima teigti, jog dominuoja du pagrindiniai kontekstai, kurie nėra pakankami siekiant visapusiško požiūrio į smurtą sudarymo, nagrinėtuose straipsniuose nėra aptinkami arba atlieka nereikšmingą vaidmenį. Platesnio konteksto nebuvimas smurto prieš vaikus tematika ir reakcingas prevencinių priemonių prieš smurtą pristatymas gali būti laikomi veiksniais, prisidedančiais prie visuomenės nespasitenkinimo, baimės ar priešiškumo. Smurto problemos sprendimas priklauso nuo reiškinio paaiškinimo, priežasčių ir padarinių, aplinkybių kuriomis jis randasi aptarimo žiniasklaidoje. Jei mažiausiai žiniasklaidos dėmesio susilauks sunkūs smurto atvejai, o dažniau bus aptariami tie atvejai, kai buvo naudojamas lengvesnis smurtas arba yra nesutariama dėl tam tikrų veiksmų pobūdžio,

žiniasklaida gali prisidėti prie šališko nagrinėjamo reiškinio suvokimo, kuomet smurtiniai veiksmai bus racionalizuojami ar ignoruojami kaip nedarantys rimtos žalos vaiko asmenybei.

3 pav. Straipsnių teminis lygmuo

3.4. Straipsnio pasakojimo tonas

Nagrinėjant smurto prieš vaikus atvejų formacijos ypatumus, svarbu atkreipti dėmesį į straipsnio toną, kuris gali turėti reikšmingą įtaka skaitytojų pažiūroms. Svarbu išnagrinėti, kokiomis aplinkybėmis tam tikras tonas yra taikomas ir kokie yra potencialūs jo taikymo motyvai. Straipsnių analizės metu buvo išskirtos kelios skirtingos tonų kategorijos, tarp kurių yra emocionalus, neutralus-techniškas, ironiškas ir kt. Pirmiausiai bus nagrinėjama, kokiomis aplinkybėmis yra naudojamas emocionalus tonas ir kas jam yra būdinga.

„Delfi“ nagrinėtame straipsnyje yra cituojama smurtu kaltinama vaiko motina, kuri teigia, jog „Vaikas bėgo labai didelį atstumą ir žinojau, kad bus toks pavojingas posūkis, kur dviračiai važiuoja. Palikusi mergaitę aš bėgau paskui. Aš jo prieš tai maldavau, prašiau – sustok, sustok, nebėk. Bet jam tie

maldavimai <...>“. Šiuo atveju emocionalus tonas yra skirtas apibūdinti neseniai įvykusį įvyki ir kartu pateikti paaiškinimą, pateisinantį smurto naudojimą. Pastebėtina, kad emocionalus ir iššaukiantis tonas nagrinėtame straipsnyje yra būdingas smurtą potencialiai naudojusiai pusei. Emocionalūs pasisakymai yra įdomūs žurnalistams, kadangi jie skatina skaitytojų domėjimąsi istorija ir įgalina juos įsijausti į nupasakojamus įvykius, todėl emocionalūs pasakymai dažnai patraukia skaitytojų akis, o žurnalistų yra naudojami straipsnių antraštėse ar skyrių pavadinimuose. Emocionalus ir personalizuotas tonas taip pat skatina tapatintis, įžvelgti teigiamas savybes ir tokiu būdų patraukti skaitytojus į savo pusę.

Kitame pavyzdyje iš „15min“ straipsnio, kuriame aprašoma tėvo reakcija į vaiko teisių apsaugos tarnybos vizitą, teigiama „Vakar su manimi susisiekė mama, kurią skundžia buvęs sugyventinis. Pas ją apsilankė vaiko teisių inspektorė. Tas atėjimas buvo ne geranoriškas, o visiškai bejausmis apsilankymas, po kurio moteris jautėsi lyg išprievartauta moters. Ta mama pasakė: „Aš nebuvau ten pastebėta. Aš nebuvau ten žmogus. Atėjo, kažką supildė. Aš buvau išprievartauta moters“. Pastarojoje citatoje yra ne viena nuoroda į neigiamus jausmus, kuriais siekiama nusakyti ryšį su vaiko teisių darbuotojais, kurie yra pristatomi kaip šalti ir techniški. Šiuo atveju institucijų darbas yra sulyginamas su išprievartavimu, kuriam apibūdinti pasitelkiama sąvoka „išprievartauta moters“. Pastarasis apibūdinimas gali prisidėti prie neigiamo požiūrio į institucijų darbą formacijos ir galimai yra naudojamas, siekiant pabrėžti tariamą institucijų agresyvumą ir kompetencijos stoką.

„Lrytas“ straipsnyje yra gilinamasi į vaiko savijautą ir institucijų veiksmų padarinius. Atsižvelgus į klausimų pobūdį, galima teigti, jog jais yra siekiama apeliuoti į jausmus (angl. appeal to emotion). Straipsnyje rašoma: „Galime tik įsivaizduoti, kaip jaučiasi mažas berniukas, kuris gyvena jau pas trečius globėjus, lanko svetimą mokyklą, nuo tėvų yra visiškai atribotas ir jau du kartus taip smarkiai sirgo, kad buvo paguldytas į ligoninę. Kas dedasi jo mažoje galvelėje ir širdelėje? Kas ir kaip jam paaiškino šią situaciją? Kokią psichologinę pagalbą suteikia?“. Apeliavimas į jausmus yra priskiriamas argumentacijos klaidų grupei, kuomet yra bandoma sukelti tam tikrus jausmus, padėsiančius įtikinti oponentus ar klausytojus. Vienoks ar kitoks apeliavimas į jausmus visada naudojamas nagrinėtuose straipsniuose, tačiau šuo atveju atkreiptinas dėmesys, jog tuomet kai smurtu yra kaltinami tėvai, dominuoja paviršutiniškas įvykių aptarimas ir smurtinių veiksmų sušvelninimas, vaiko savijauta ar padariniai asmenybei nėra nagrinėjami. Tuo atveju, kuomet dėl smurto yra kaltinamos institucijos, yra nuodugniai gilinamasi ir emocionaliai aprašoma vaiko savijauta ir potencialūs padariniai. Ši tendecija galimai atspindi šališką dalies žurnalistų požiūrį, kurie santykinai yra linkę tėvu elgesį smurto prieš vaikus atvejais vertinti palankiau nei institucijų ir formuoti atitinkamą skaitytojų požiūrį.

Kitame „Lrytas“ straipsnyje yra taip pat matomas emocionalus tonas, tačiau šiuo atveju šis tonas yra naudojamas smurtą stebėjusios pusės: „Istorija, kurią teko nagrinėti teismui, itin skaudi <...>“, „Vaiką apžiūrėję uostamiesčio medikai nustėro <...>“. Natūralu, jog apibūdinant reakciją, kuomet buvo aptiktas sunkiai sužalotas vaikas, yra naudojamos emocijas išreiškiančios sąvokos „skaudi“ ir „nustėro“,

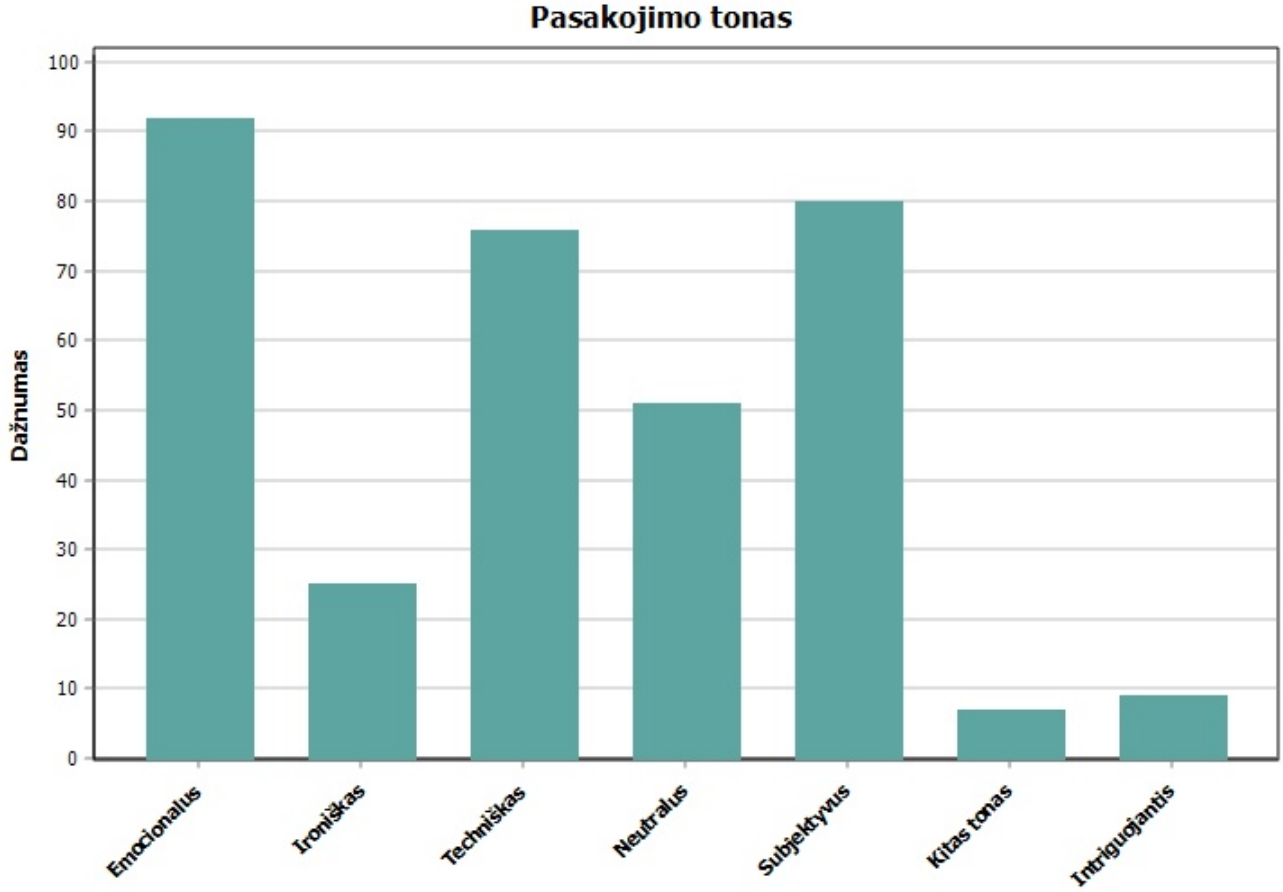
kurios netiesiogiai nusako suvokiamo smurto mastą ir gali prisidėti prie skaitytojų empatijos ugdymo. Tokiu atveju emocionalios sąvokos yra naudojamos kaip tiesioginė reakciją į pastebėtą smurtą, o ne kaip priemonė, kuria siekiama savo smurtą racionalizuoti ir pateisinti. Kartais emocionalus pasakojimo tonas gali geriausiai perteikti prasmę. Kitame nagrinėtame straipsnyje nusakant vaiko požiūrį į smurtą naudojusį tėvą, rašoma: „Buvo penktadienį susitikęs, prieš susitikimą pasakiau, kad ryt važiuosim susitikti su tėčiu. Vaikas šaukia, rėkia: „Nenoriu!" Bet aš turėjau vežti ir vežiau vaiką. Jau einant į savivaldybę jis rėkia: „Nenoriu!", o aš vis tiek turiu jį vesti", – pasakojo berniuko mama". Šiuo atveju nupasakota emocionali vaiko reakcija apie susitikimą su prieš jį smurtavusiu tėvų supažindina skaitytojus su vaiko jausmais smurtą patyrusiam tėvui ir leidžia suprasti apie psichologinius padarinius vaiko asmenybei. „15min" detaliai aprašoma 5 vaikų motinos patirtį gyvenant su smurtaujančiu vyru: "Iki vestuvių net neįtariau, kas manęs laukia. Nebuvo jokių ženklų, kad jis gali smurtauti. Pasirodė, kad jis turi ne vieną diagnozę, galinčią sukelti tokį elgesį <...> Tik vėliau prasitarė: „Vaikeli, atleisk, aš tave gal šiek tiek ir apgavau, kad nepasakiau." <...> Po vestuvių ji pasijuto gerai, o mano kančios prasidėjo. Tik dabartinio savo vyro dėka likau gyva ir dar šiek tiek sveika". Nepaisant to, kad straipsnyje nėra pateikiama konfidencialumo principą pažeidžiančių duomenų, istorija detaliai nupasakoja šeimos gyvenimą su nuolat sunkiai smurtaujančiu tėvų. Straipsnyje vyrauja emocionalus tonas ir istorija yra pasakojama iš motinos perspektyvos. Skaitytojas yra supažindinamas su įvairiomis psichologinėmis reakcijomis ir lūkesčiais, bei kitais veiksniais, kurie verčia prisitaikyti prie smurto. Emocionalus pasakojimo tonas šiuo atveju prisideda prie noro tapatintis su smurto aukomis ir suvokti mąstymo ir sprendimų priėmimo ribotumus patiriant tiesioginį smurtą. Galiausiai detaliai yra supažindinama su aplinkybėmis, kurios skatina imtis pokyčių ir išsprendžia problemas. Istorija yra pamokanti ir gali prisidėti prie naujo, realesnio požiūrio į smurtą artimoje aplinkoje formacijos.

Nagrinėtuose straipsniuose galima pastebėti ir ironiško tono, kuris yra nusakomas retoriniu klausimu „Vaikas pats gėrė degtinę?", kuriuo siekiama pašiepti smurtu kaltinamų asmenų pasiaiškinimų absurdiškumą. „Lrt" naudoja ironišką toną, kad pasišaipytų iš vyraujančio požiūrio į smurtą: „O Lietuvoje? Čia „vaikų nemušimo" įstatymas priimtas tik 2017. Kokia gėda! Bet nėra ko stebėtis. Net kai kurie parlamentarai vis dar praktikuoja žmonų, sugyventinių ir vaikų auklėjimą ujimu ir smurtu. Ar gali veikti čia „vaikų teisių apsauga", jei vaikų teisių dar neįsisąmonino visuomenė? Yra tik tėvų teisės. Vaikai – tėvų nuosavybė, bet jie atimami iš blogų tėvų. Tai suvokiama ne kaip vaiko pašalinimas iš blogos aplinkos, o kaip bausmė tėvams. Visuomenės supratimu, vaikų teisės ateina ne padėti, apsaugoti vaikų, o bausti tėvų". Šiuo atveju ironiškas tonas yra pasitelkiamas stereotipiško požiūrio apie elgesį su vaikais kritikai.

Šalia emocionalaus ir ironiško tono taip pat pasitaiko neutralus-techniškas straipsnio tonas, kuomet yra pateikiama su nagrinėjamu klausimu susijusi statistika ir pabrėžiamas atstumas nuo tam tikrų pasisakymų: "Kol vieni piktinasi, kad dėl naujojo Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo „masiškai

atimami vaikai“, ekspertai atkreipia dėmesį į teigiamą tendenciją – liepos mėnesį dėl tėvų aplaidumo ar kaltės nežuvo nė vienas vaikas". Šioje citatoje iš „Delfi“ pateikiama statistika apie paimtus vaikus tame pačiame sakinyje yra susieta su potencialiais šių veiksmų padariniais („liepos mėnesį dėl tėvų aplaidumo ar kaltės nežuvo nė vienas vaikas“), kurie yra teigiami ir sudaro atsvarą nepagrįstai kritiškam institucijų darbui. Sąvoka „masiškai atimami vaikai“ yra įsprausta į kabutes ir priešpastatoma eksperto nuomonei, tokiu būdu pabrėžiant tiek žurnalisto, tiek eksperto atsiribojimą nuo pastarojo teiginio. Kitame „Delfi“ straipsnyje nepakankamai informatyvų direktorės paaiškinimą papildo žurnalistės komentaras „<....> jos [direktorės] minima „minimali priežiūra“ – pirmas grėsmės lygis. Kai jis nustatomas, šeima yra stebima, jai suteikiama pagalba, jei tokios reikia, tačiau vaikai ir toliau gali augti šeimoje“. Tai teigiamas pavyzdys, kai yra pereinama nuo neinformatyvaus ir emocingo pasakojimo prie neutralaus-techniško, kuris supažindina skaitytojus su nauja ir aktualia informacija.

Apibendrinus galima teigti, jog semantiniu požiūriu svarbiausi yra emocionalus, ironiškas ir neutralus-techniškas tonai, kurie gali pasireikšti kaip natūrali reakcija į patirtus įvykius arba galimai yra naudojami kaip priemonė pasiekti savo tikslus. Analizės metu pastebėta, jog iš smurtą stebėjusių asmenų perspektyvos, emocionalus tonas yra naudojamas kaip natūrali reakciją į padarytą žalą, o iš smurtu kaltinamų asmenų pusės, – kaip priemonė pateisinti ir racionalizuoti naudotą smurtą. Neutralus-techniškas tonas gali būti naudojamas siekiant detaliau paaiškinti ir specializuota kalba nusakyti nagrinėjamą reiškinį, o ironišku tonu gali būti siekiama pasišaipyti iš absurdiškų su smurtu prieš vaikus susijusių paaiškinimų ar stereotipiško požiūrio. Kiekybiniu požiūriu, dažniausiai buvo išskiriamas emocionalus (92), subjektyvus (80) ir techniškas (76) tonai. Neutralus tonas, kuomet nespecializuota kalba ir be emocijų yra supažindinama su informacija, buvo pasirinktas 51 kartą. Ironiškas tonas buvo naudojamas 25 kartus, o intriguojantis – 9. Išnagrinėjus pasirinktus straipsnius buvo atrasti 7 papildomi atvejai, kurie reikšmingai skyrėsi nuo kitų pagrindinių kategorijų, todėl buvo patalpinti į papildomą kategoriją pavadinimu „kiti tonai“. Pasakojimo tono pasiskirstymas pagal dažnumą yra pavaizduotas 3 pav.

3 pav. Straipsnių pasakojimo tono pasiskirstymas pagal dažnumą

3.5. Argumentacijos forma

Išnagrinėjus pasirinktuose žiniasklaidos straipsniuose vyraujantį toną, galima atkreipti dėmesį į tai, kokia argumentavimo forma yra naudojama aprašant smurto prieš vaikus atvejus. Tai vienas iš veiksnių, prisidedantis prie bendro žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumų, kuris atlieka svarbų vaidmenį formuojant skaitytojų požiūrį ir kuriant socialinę tikrovę.

Naujienų svetainėje „Lrytas“ yra cituojama smurtu kaltinama vaiko motina: „Pagaliau mums grąžino vaikelius, bet vaizdas mus sukrėtė ir sukėlė nerimą. Beveik mėnesį atskirti nuo namų mažyliai labai sutrikę, išsigandę. Nežinau, kada viskas sugrįš į įprastas vėžes“ – ištarė kaunietė Eglė Kručinskienė, kuriai iškelta byla po pliaukštelėjimo gatvėje sūnui per rankas ir sėdmenis“. Naratyvas šiuo atveju susideda ne iš nešališko turimų duomenų pristatymo, tačiau iš pavienių, dažnai emocionalių suinteresuotų asmenų pasakymų. Tokia argumentacijos forma yra patraukli skaitytojams, kadangi yra sensacinga ir patraukia dėmesį, tačiau užuot nuosekliai išdėsčius turimus duomenimis, yra svyruoja tarp dviejų sunkiai suderinamų kraštutinių pozicijų. Sensacingi ir emocionalūs pasisakymai taip pat patraukia

dėmesį ir kelia baimę, todėl yra geriau pastebimi ir turi didesnį emocinį poveikį nei informatyvūs ir techniški pasisakymai. Žurnalistai, siekdami sukelti tam tikrą efektą ir pritraukti skaitytojus iškelia sensacingus pasisakymus, kurie dėl šio aspekto yra geriau pastebimi ir yra sudaromos sąlygos tokio tipo pažiūrų įsivyravimui visuomenėje. Taigi, žurnalistų siekis padidinti savo skaitytojų ratą reikšmingai apriboja informacijos skleidimo funkciją, prisideda prie šališkos naratyvo formacijos, kuri savo ruožtu neigiama linkme gali iškreipti visuomenės požiūrį smurto prieš vaikus tema.

Kalbant apie neveiksmingą vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą „LRT“ teigia: „Taip, galima sakyti, kad kalti maži atlyginimai. Tačiau šiuo atveju gal reikia sumažinti etatus, atsisakyti netinkamų žmonių ir geriems specialistams pakelti algą?“. Pirmiausiai atkreiptinas dėmesys į tai, jog nėra argumentuojama, kodėl tarnybų darbas yra blogai atliekamas, tačiau tai yra pristatoma kaip savaime suprantamas dalykas ir pateikiama hipotetinė priežastis – žemi atlyginimai. Daroma prielaida, jog darbas atliekamas blogai, kadangi tarnybose dirba „netinkami žmonės“. Kaip potencialus sprendimas yra pasiūlymas sumažinti darbuotojų skaičių, o likusiems darbuotojams padidinti atlyginimus. Šiame argumentavimo tipe galima įžvelgti politinių motyvų, kuomet prisidengus vaiko teisių apsaugos tarnybų neveiksmingumu, siekiama tam tikrų sisteminių permainų. Pripažįstama, kad tarnybų darbuotojų atlyginimai yra per maži, tačiau apie atlyginimų kėlimą kalbama tik kaip premiją keliems geriausiems, nors nėra paaiškinama, pagal kokius kriterijus bus nuspręsta, kaip jie galėtų būti atrenkami.

„Lrytas“ straipsnyje rašoma: „Vaikų be priežiūros palikti negalima ne tik namuose, bet ir kieme ar kitur. Jei mama penkiametį išleidžia į daugiabučio žaidimų aikštelę vieną, manydama, kad jam ten saugu ir ji pati gali jį matyti pro virtuvės langą, bet viskuo nepatenkinta kaimynė įskundžia, kad vaikas paliktas vienas, teisi bus toji kaimynė“. Tokią argumentacijos formą galima pavadinti šališka, kadangi siekiant sukritikuoti įstatymą, pateikiamas vienas hipotetinis pavyzdys. Sudaromas įspūdis, jog įstatymų pataisos dėl mažų vaikų priežiūros yra perteklinės ir nereikalingos bei formuojamas požiūris, jog slenkstis nuo kurio galima įsikišti į šeimos gyvenimą yra per žemas.

„LRT“ straipsnyje galima įžvelgti argumentacijos formą, kuria yra siekiama sukritikuoti vyraujančia teisinę praktiką „<...> ikiteisminiai tyrimai dėl galimo smurto prieš vaikus gali trukti ilgai, mėnesių mėnesius. Suprantu, kad veikiama pagal įstatymą – tokie yra terminai. Tačiau ar tai pateisinama vaiko atžvilgiu? Juk jei buvo smurtauta prieš vaikus, tai galima nustatyti arba greitai, arba niekada. Jei tyrimas vyksta kelis mėnesius ar metus, ar tikrai galima tikėtis, kad bus nustatyta tiesa? Mano manymu, tikrai ne“. Daroma prielaida, kad jei tyrimas vyksta kelis mėnesius ar ilgiau, negali būti nustatyta kas yra teisus. Taip pat teigiama, jog ilgi tyrimo terminai daro žalą vaiko gerovei ir smurto prieš vaikus atvejais sprendimą galima priimti „greitai, arba niekada“. Toks argumentavimo būdas yra kategoriškas ir nepagrįstas, kadangi teismo sprendimas kiekvienu skirtingu atveju yra priimamas nevienodu greičiu, priklausomai nuo tyrimo aplinkybių. Straipsnyje nėra paaiškinama, kodėl sprendimas negali būti priimtas po kelių mėnesiu. Taip pat yra pabrėžiama potenciali žala vaikui teisminio proceso metu, kuri

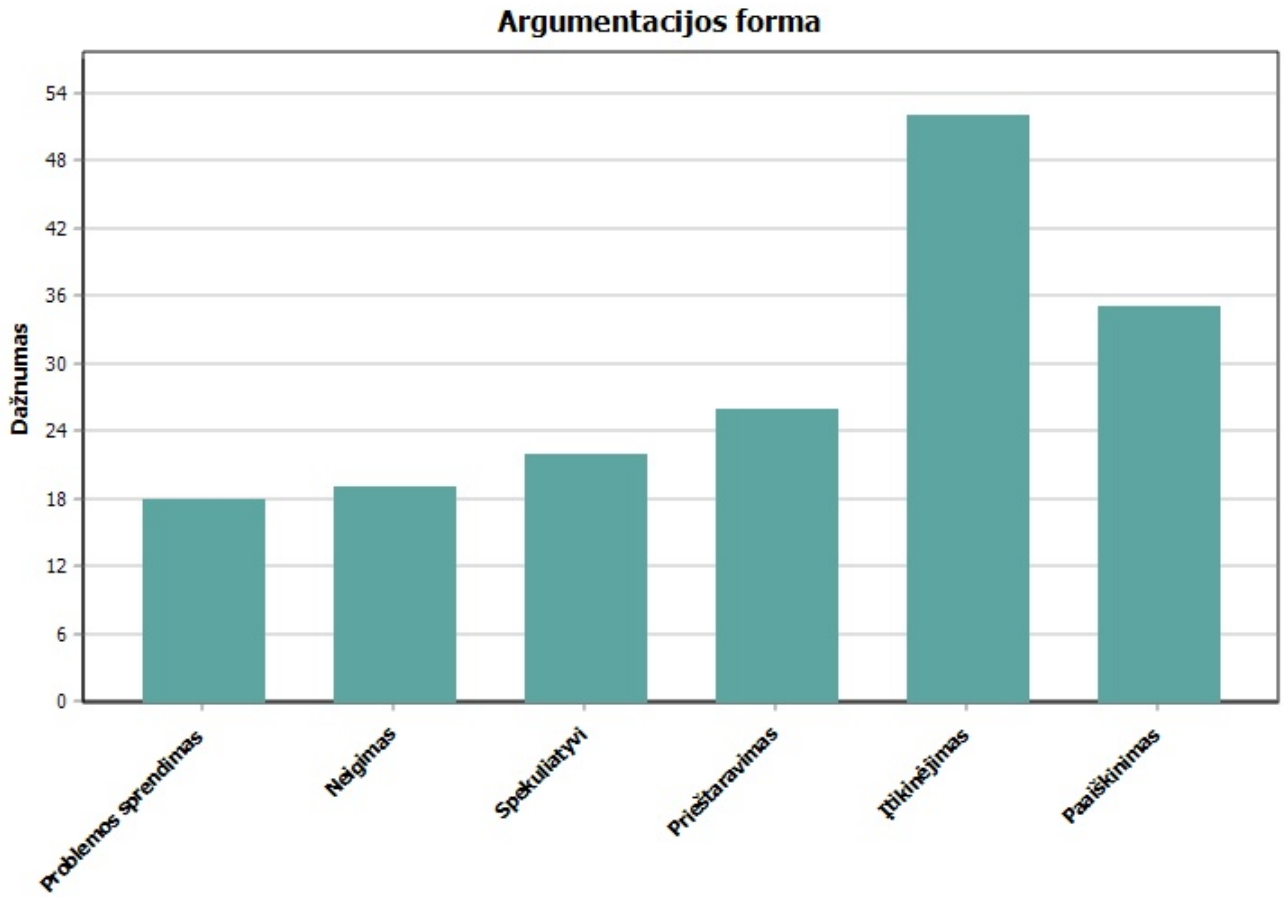
yra reali, tačiau ignoruojamas faktas, jog nesaugioje aplinkoje esančiam vaikui žala yra neišvengiama. Galima teigti, jog toks argumentavimo būdas yra dalinai šališkas, juo nepagrįstai kritikuojama teisinė praktika ir formuojamas klaidingas požiūris, jog sprendimą dėl smurto artimoje aplinkoje teismas gali priimti vien tik greitai.

Kaip teigiamą argumentacijos pavyzdį galima paminėti „Delfi“ straipsnį apie smurtą patyrusią nepilnametę: „Visiškai akivaizdu ir suprantama, kad tėvams draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis, – nurodė teismas“. Taigi, straipsnyje yra supažindinama su pagrindiniais Lietuvoje galiojančiais teisiniais principais, kuriuos apsprendžia ne vaiko teisių apsaugos tarnyba, tačiau aukštesnės instancijos. Pateikus pagrindines įstatymines nuostatas, jos yra pritaikomos šiuo konkrečiu atveju pasitelkiant turimus duomenis: “Iš byloje nustatytų aplinkybių yra akivaizdu, jog nepilnametė ne savo noru atlikdavo įvairius ūkio darbus, jai jie buvo per sunkūs. Vaikai turi padėti tėvams, tačiau tai nereiškia, kad jie turi dirbti visus darbus už tėvus, kas iš esmės ir buvo nustatyta šioje byloje – ištirti įrodymai patvirtina, jog tėvas piktnaudžiavo savo teise auklėti dukrą, psichiškai ir fiziškai ją gniuždė, tai tęsėsi ilgą laiką“. Šis atvejis iš kitų nagrinėtų išsiskiria tuo, jog pagrindžiant argumentą jog buvo naudotas smurtas, yra pristatomi pagrindiniai teisiniai principai ir pasiremiant bylos duomenimis, supažindinama su teismo sprendimu. Paprastos teisinės kalbos naudojimas ir logiškas teisinių principų pritaikymas konkrečiam atvejui gali sumažinti nepagrįstų interpretacijų gausą, keisti visuomenės požiūrį apie institucijas priimančias sprendimus. Kitame nagrinėtame „Delfi“ straipsnyje yra nurodoma, kodėl teisėsauga nutraukė ikiteisminį tyrimą dėl smurto prieš vaikus Kauno lopšelyje-darželyje. Šiuo atveju yra įžvelgiama logiška ir teise paremta argumentacijos forma „Vadovaujantis nekaltumo prezumpcija, kiekviena nusikalstama veika turi būti neginčijamai įrodyta. Šiuo atveju tokių duomenų nėra surinkta pakankamai, nors tam buvo išnaudotos visos įstatymo suteiktos galimybės. Todėl priimtas sprendimas tyrimą nutraukti“. Svarbu pažymėti, jog šiuo atveju taip pat yra atsižvelgiama į teismo surinktą ir įvertintą visapusišką informaciją, o ne suinteresuotų šalių subjektyviais teiginiais, kurie prisideda prie šališko naratyvo formacijos.

Atsižvelgus į kitas nagrinėtas teksto dalis, galima teigti, jog cituodami skirtingus įvykių dalyvius žurnalistai atsiriboja nuo atsakomybės dėl to, kas bus pasakyta. Kai kurios nuomonės gali būti faktiškai klaidingos ir prieštaraujančios, todėl jos neturėtų būti pateiktos kaip tolygios toms, kurios yra pagrįstos ir teisingos. Iš to seka, kad žurnalistų darbas neturėtų apsiriboti skirtingų pusių istorijos perpasakojimu, tačiau žurnalistai turėtų vertinti pasisakymus, tikrinti pateikiamos informacijos autentiškumą ir pagrįstumą bei apsvarstyti neatsakingai pateiktos asmeninės informacijos padarinius.

Analizės metu paaiškėjo, jog žurnalistai remiasi subjektyviomis nuomonėmis, nepatvirtintais ar prieštaringais teiginiais, kurie gali būti neįvertinti kritiškai. Argumentacijos diskursas nėra konstruktyvus ir orientuotas į sprendimus, tačiau dominuoja atsakomybės šalinimasis. Kitais atvejais yra pasirenkamas netinkamas abstrakcijos laipsnis, kuris iškreipia suvokimą apie problemos mastą ir jos

sprendimo galimybes. Galima įžvelgti per didelį susikoncentravimą ties tam tikrais smurto problematikos aspektais, kuris nebūtinai yra teigiamas veiksnys, tačiau gali pasireikšti kaip sensacijų siekis ir prisidėti prie beviltiškumo atmosferos kūrimo, kuomet užuot ėmusis konstruktyvių veiksmų yra apsiribojama reakcingumu, galimai motyvuotu politinių siekių. Kaip dar viena ydingą žiniasklaidos argumentacijos būdą galima išskirti tam tikro neigiamo įvykio nepagrįstą generalizavimą, kuriuo galimai yra siekiama sukurti iliuziją, jog tam tikras veiksmas ar reiškinys yra visuotinis ir reikalauja sistemiškų pokyčių, kuomet iš tikrų yra išimtinis atvejis, kuris naudojamas kaip priemonė įgyvendinti pokyčius pagal savo interesus. Kiekybinė analizė parodė, jog dažniausiai nagrinėtuose žiniasklaidos straipsniuose pasitaikanti argumentacijos forma yra įtikinėjimas (52). Antra pagal dažnumą argumentacijos forma yra paaiškinimas (35), o trečia – prieštaravimas (26). Spekuliatyvi argumentacijos forma, kuomet nepagrįstai daromos išvados ar bandoma atspėti, buvo panaudota 22 kartus. Neigimas, kuomet straipsnyje pateikta informacija buvo užginčyta kaip klaidinga, buvo panaudotas 19 kartų, o į sprendimą orientuota argumentacijos forma, – 18.

4 pav. Straipsniuose naudojama argumentacijos forma

3.6. Kaltės atribucija

Šiame poskyryje yra analizuojama, koks aiškinimo stilius yra naudojamas smurto prieš vaikus atvejais ir kaip jis pasireiškia nagrinėtuose straipsniuose. Daroma prielaida, jog žiniasklaida, rengdama ir platindama informaciją apie smurtą prieš vaikus, atlieka reikšmingą vaidmenį tiesiogiai ar netiesiogiai nurodydama, kas yra atsakingas už susiklosčiusią situaciją. „Delfi" apklausta politikė kritikuoja vyriausybę dėl nepakankamai skiriamų lėšų ir netinkamos komunikacijos bei vaiko teisių apsaugos darbuotojų trūkstamos kompetencijos. Anot jos, „<...> tam, kad vyktų realus pokytis, reikalingi tiek finansiniai resursai, tiek mokymai vaiko teisių apsaugos darbuotojams, tiek geresnis jų įgalinimas <...> darbuotojams, ypač rajonuose, anot M. Navickienės, kilo labai daug klausimų ir neaiškumų“. Kritika yra pagrįsta, tačiau nėra užsimenama apie kultūrinius ar politinius skirtumus. Kaltė perkeliama nuo smurtaujančių asmenų ar gilesnių socioekonominių priežasčių analizės, kurios daugiausiai prisideda prie smurto radimosi, prie paviršutiniškų priežasčių, kas prisideda prie siauro smurto fenomeno supratimo ir šališkos kaltės atribucijos. Atsižvelgiant į tai, kad kritiką išsako politikė, atrodo suprantama, kodėl kritika daugiausiai yra sutelkta savo politinių oponentų atžvilgiu, o ne platesnių veiksnių analizei. Tikėtina, kad tokiu būdų, siekiant skaitytojų palankumo ir kitų politiškai motyvuotų tikslų, skaitytojams yra pristatoma iškreipta ir siaura nagrinėjamo reiškinio samprata. „Lrytas“ naujienų svetainėje advokatas išsako nuomonę: „<...> jeigu vaikas ateitų sužalotas ir sakytų, kad jo nemušė, jos turėtų aiškintis, galbūt jį sumušė. Šiuo atveju vaikas visiems pasako, kam tik įmanoma „Mane muša“, net nurodo kas. Ką mes turim? Formalius raštus vieni su kitais apsikeičia, laukiam, tyrimas baigtas ir tada sulaukiam sausio mėnesio – antrą kartą vaiką sumušė. Bet sumušė taip, kad po dviejų dienų vaikas mirė. Tokią turim situaciją. Štai visa mūsų valdininkų armija, visos teisių apsaugos, rūpinimasis vaiku“. Šiuo atveju taip pat yra kaltinamos institucijos, tačiau ne dėl lėšų stokos ir netinkamos komunikacijos, bet dėl formalaus užduočių atlikimo ir nesirūpinimo vaiko interesais. „Lrytas“ rašo, „psichologai konstatavo, kad berniukas buvo mušamas. Kartais diržu, kartais lazda. Bet iki Mato reformos niekas į smurtą prieš vaiką nereagavo. Tai buvo pateisinama vaiko auklėjimo priemonė“. Daroma prielaida, kad iki Mato reformos, vaiko teisių apsaugos specialistai toleruodavo smurtą prieš vaikus. Toks požiūris pratęsia naratyvą apie vaiko teisių apsaugos specialistus kaip abejingus vaiko interesams ir gali prisidėti prie negatyvaus institucijų darbo vertinimo.

Kitais atvejais kaltės atribucija yra pritaikoma gana tiesmukai: „Vilniuje supurtytą 4 mėnesių kūdikį ištiko koma: vaiko teisės pavojaus neįžvelgė“ – teigiama „LRT“ publikuoto straipsnio antraštėje. Straipsnyje papildoma, jog „abu mergaitės tėvai turėjo problemų su priklausomybėmis, bet tarnybos grėsmės vaikui neįžvelgė“. Tokiu atveju matoma kita tendencija, kuomet tėvams paskirtas gydymas ir nesant smurto požymių, vaikai nėra atskiriami nuo tėvų, tačiau antraščių pavadinimuose yra pabrėžiamas

ne tėvų žiaurumas, bet vaiko teisių apsaugos tarnybų neįžvalgumas. „15min“ pristatydami tą pačia istoriją naudoja į tėvą nukreiptą kaltės atribuciją „Keturių mėnesių dukrą po papurtymo į komą pasiuntęs tėvas paleistas iš areštinės“. Pastarasis pasirinkimas yra informatyvesnis, nes jame nurodyta, kas tiesiogiai atsakingas už smurtą ir kokio tipo smurtiniai veiksmai buvo naudojami. Toliau straipsnyje yra paminėta, kad pastaroji šeima vaiko teisių apsaugos tarnybai yra žinoma, tačiau nedaroma tiesioginių sąsajų tarp jų darbo profesionalumo ir smurtinio įvykio. Lrytas“ straipsnyje, kuriame retrospektyviai žiūrimą į nužudyto vaiko istoriją, retoriškai klausiama: „Kodėl dėl berniuko nužudymo nebuvo nuteistas nei vienas jį apsaugoti turėjęs pareigūnas? Kas turi inicijuoti tyrimus dėl valstybės institucijų veiklos atsakomybės?“ <...> „O turite atsakymą, kodėl pareigūnai, kurie turėjo apsaugoti vaiką, to nepadarė?“. Šiuo atveju akivaizdu, jog daugiausiai atsakomybės dėl mirusio vaiko yra priskiriama institucijų darbuotojams, turėjusiems apsaugoti vaikus nuo smurto šeimoje. Pastebėtina tai, jog tai atvejais, kai matomi akivaizdūs ir sunkūs smurto padariniai, institucijos yra kaltinamos dėl blogai atlikto darbo. Tačiau tais atvejais, kai padariniai yra mažiau žiaurūs, institucijos yra kaltinamos dėl privatumo pažeidimų ir kitokios žalos vaikams ir jų tėvams. Vyrauja paradoksalus požiūris, kuomet institucijos skatinamos labiau įsitraukti siekiant užkirsti kelią smurtui, tačiau tuo pat metu jos yra kritikuojamos dėl įsitraukimo. „Delfi“ rašo apie potencialiai smurtavusią moterį, jog „jos sūnus pasileido bėgti į gatvę ir ji esą tiesiog bandė jį sudrausminti“. Tokiu atveju, smurtas yra rėminamas kaip drausminimo priemonė, kuria siekiama apsaugoti nuo žalos. “Tėvų teigimu, atvykę Kauno vaiko teisių apsaugos specialistai elgėsi grubiai. Vežant vaiką atlikti tyrimo berniukas, pasakoja tėvai, pravirko, todėl tėvas paėmė jį iš kėdutės ir išsinešė nuraminti į lauką“ („Delfi“). Šiuo atveju pateikiama tėvų interpretacija, kuri pratęsia anksčiau nagrinėtą naratyvą, kuriame tėvai rėminami kaip atsakingų tarnybų aukos, dėl kurių „grubaus“ elgesio daroma žala vaikams. Straipsnyje teigiama, jog „Tarnybos specialistas, pasak tėvo, pasiuto ir pradėjo vaiką plėšte plėšti iš rankų <...> Vaikai buvo atimti iš tėvų ir iš pradžių apgyvendinti vaikų globos namuose, vėliau – atiduoti globėjams“. Atkreiptinas dėmesys, kad žurnalistas, pristatydamas tėvo versiją, naudoja žodžius „vaiką plėšte išplėšė iš rankų“ ir kad vaikai buvo „atimti“. Sulyginus tėvų ir atsakingų tarnybų žiniasklaidoje naudojamas sąvokas, galima daryti išvadą, kad tėvų veiksmams apibūdinti yra pasirenkamos švelnesnės ir racionalizuojančios žodžių formos, o tarnybų veiksmams apibūdinti naudojamos šiurkščios ir sunkiai pateisinamos sąvokos. Kitoje vietoje rašoma: „Sistema veikia ne taip, kaip reikia – to niekas nebeneigia“. Neaišku, kas turima galvoje sakant „sistema“, tačiau tikėtina, jog sąvoka yra siekiama apibūdinti institucijų darbą. Taip pat priduriama, jog „to niekas nebeneigia“, tai reiškia, kad yra visuotinis sutarimas, jog institucijos dirba blogai, nors nėra argumentuojama, kas ir dėl ko sutaria šiuo klausimu.

„LRT“ žurnalistas užduoda klausimą „Kaip vertinate politikus, kurie politinius dividendus kraunasi iš šios istorijos? Stoja viešai ginti E.Kručinskienės?“. Į šį klausimą smurto liudininkas atsako: „Juokinga. Pigių balų bando užsitarnauti. Čia žmonių nelaimė, sistema veikia ne taip, kaip reikia. Patys

Seimo nariai tuos įstatymus priėmė, patys bando dabar sakyti, kad kažkas kitas tai padarė“. Šios eilutės byloja apie tai, jog nagrinėjant smurto prieš vaikus naratyvo formacijos ypatumus, daroma prielaida, jog politikų dalyvavimas diskusijoje gali būti motyvuotas siekiant įgyvendinti asmeninius interesus. Manipuliatyvus nagrinėjamos istorijos eskalavimas gali prisidėti prie didesnio visuomenės įsitraukimo į diskusiją ir savo asmeninio populiarumo augimo. Tokiu atveju politikai išnaudoja nišą, kurioje skaitytojams pasiūlo tai, ko jie nori, netgi tuo atveju, jei jų asmeninės pažiūros prieštarauja siūlomam dalykui. Taikant šią kaltės atribucijos techniką, atsakomybė dėl smurto prieš vaikus dalinai yra paaiškinama politikų siekiu įgyvendinti savo asmeninius interesus, kurie yra iškeliami aukščiau visuotinės smurto problemos. „15min“ cituoja proteste dalyvavusių asmenų pasisakymą, kuriame dėl nesugebėjimo užkirsti kelio smurtui kritikuojama vyriausybė "Deja, įstatymas nebuvo tinkamai vykdomas, vyriausybė nesuvokė jo svarbos ir savo atsakomybės, neskyrė reikalingų finansų paslaugų šeimoms sukūrimui bei specialistų apmokymui". Šiuo atveju taip pat kritikuojami politikai, tačiau ne dėl savo asmeninių interesų tenkinimo, bet dėl blogai atlikto darbo, kuris prisidėjo prie neveiksmingos vaiko teisių apsaugos sistemos įgyvendinimo. „LRT“ rašo: „S. Dambrauskas: Visų pirma, mes turime suvokti, kad vaiko paėmimas iš šeimos, atėmimas iš tėvų taip pat yra viena iš smurto formų ir šiuo aspektu mes turime vertinti“. Tai dar vienas tiesmukas kaltės atribucijos pavyzdys, kuomet atsakomybė dėl smurto prieš vaikus yra perkeliama institucijoms. Vaiko atskyrimas nuo žalą vaikui darančių artimųjų šiuo atveju yra rėminamas ne kaip apsauga ir pagalba, tačiau smurto forma. „Tv3“ straipsnyje apie laikiną globą rašoma: „Po visą Lietuvą sukrečiančių skaudžių istorijų, kuriose nukenčia vaikai, žmonės piktinasi, ieško kaltų, tačiau dauguma tik linkę kalbėti, teisti, gailėti, o suteikiančių realią pagalbą daugėja ne taip sparčiai“. Galima teigti, jog šiuo atveju yra išsakoma užuomina, jog į smurtą prieš vaikus reikia žiūrėti plačiau ir kad kiekvienas visuomenės narys yra atsakingas už piliečių gerovę. Toks teiginys gali prisidėti prie reakcingo požiūrio kritikos, kuomet trumpą laiką piktinamasi ir ieškoma kaltų, tačiau nežiūrima sistemiškai ir nesiimama konstruktyvių veiksmų.

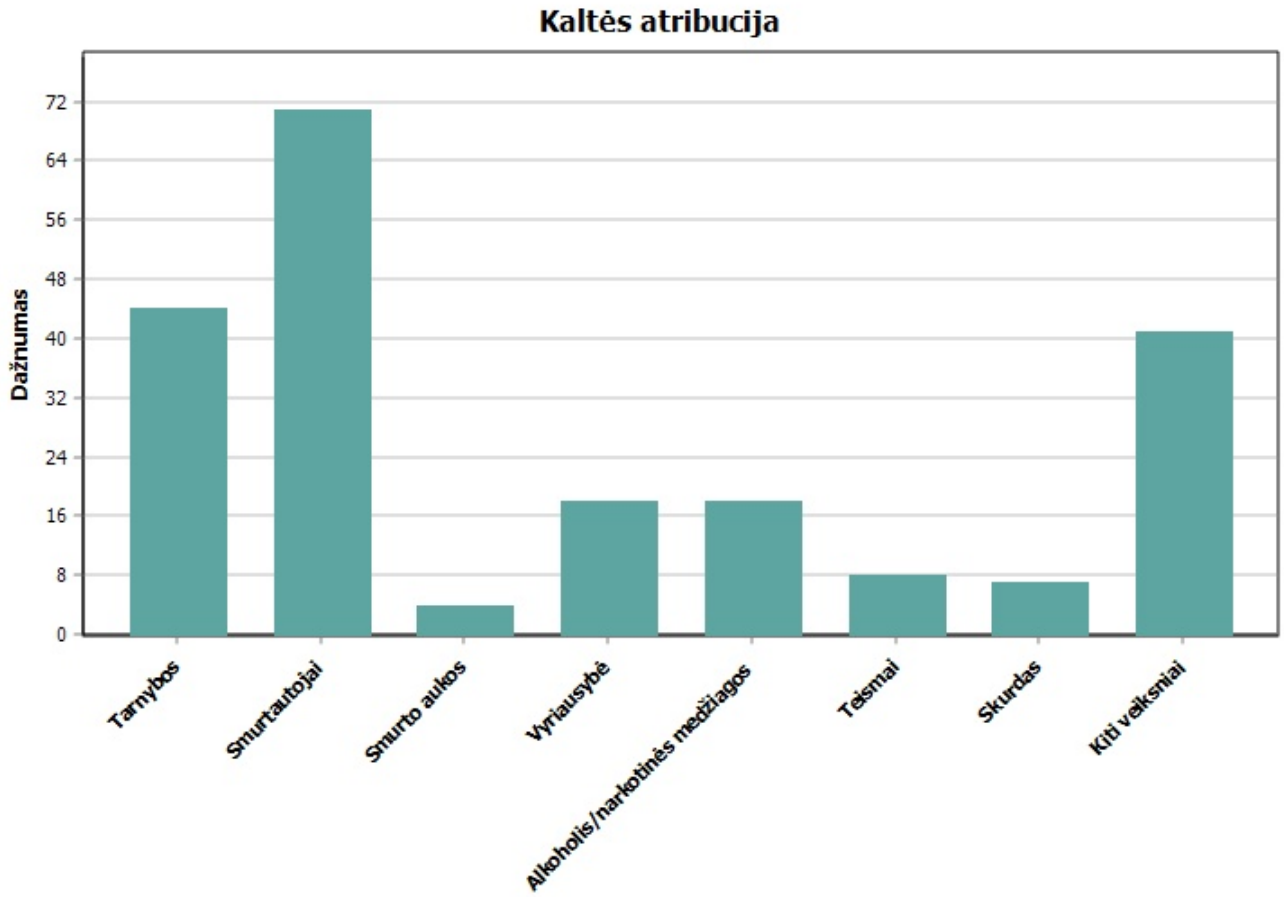
Kaip pagrįstą kaltės atribucijos pavyzdį galima nurodyti ištrauką iš „Diena“ straipsnio: „Byloje buvo apklausti medikai, specialistai, ekspertai ir nuteistosios artimieji, atliktos ekspertizės, ištirti rašytiniai įrodymai, kuriuos įvertinęs teismas padarė išvadą, kad vaiko mirties priežastis yra neginčijamai tiesiogiai susijusi su jo atžvilgiu atliktais priešingais jo sveikatai ir gyvybei I. Bogovičienės veiksmais – sistemingomis formalino injekcijomis“. Šiuo atveju pagrindžiant smurtą yra įvardijamos specialistų grupės, atsakingos už sprendimo priėmimą bei minimi kiti įrodymai ir teismo nuosprendis. Straipsnyje taip pat pateiktas platesnis kontekstas, kuris nurodo galimą priežastį, kodėl motina ryžosi tokiam žingsniui. Straipsnyje teigiama, jog nužudytas kūdikis buvo „bejėgiškos būklės“ ir „pasak prokurorės, praktiškai visą savo gyvenimą praleido ligoninėse“, kas gali įtakoti skaitytojų nuomonės pokyčius dėl numanomų motinos motyvų. „Tam, kad būtų nustatomas grėsmės lygis, buvo kalbama su vaikais ir tėvais, vertinami rizikos veiksniai. Vaiko teisių apsaugos skyrius po sprendimo kreipėsi į

teismą dėl teismo leidimo išdavimo: teismas įvertino specialistų veiksmų pagrįstumą ir išdavė leidimą“ rašoma „Lrytas“ straipsnyje. Toks rėminimas išsiskiria tuo, jog priešingai vyraujančiam įsitikinimui, nurodoma, jog vaikas buvo atskirtas nuo tėvų gavus teismo leidimą. Tokiu atveju yra paveikiamas visuomenės požiūris, kadangi užuot dėl priimto sprendimo atsakomybę priskiriant vaiko teisių apsaugos darbuotojams, kartu yra nurodomo, jog teismai taip pat užima lemiamą vaidmenį. Naujienų svetainė „Diena“ , rašydama apie smurtą artimoje aplinkoje, nurodo šias priežasties, dėl kurių vaikai yra atskiriami nuo tėvų: „<...> paimta 90 vaikų, 30 iš jų buvo iškilusi rimta grėsmė sveikatai ar net gyvybei“. Toliau straipsnyje yra kalbama apie kitas priežastis, dėl kurių vaikai yra atskiriami nuo tėvų: „Pagrindinės priežastys, dėl kurių iš šeimų buvo paimti vaikai - dėl alkoholio ar piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis bei nuolatinės vaikų nepriežiūros“, „Didelė problema Lietuvoje - alkoholio vartojimas“. Šiuos pasisakymus nuo anksčiau nagrinėtų skiria tai, jog juose yra susikoncentruojama ties tėvų ar kitų globėjo trūkumais, kurie straipsnyje yra paremti konkrečiais duomenims. Tokiu atveju skaitytojai yra supažindinami su realiomis vaikų atskyrimo nuo tėvų priežastimis. Taip pat galima teigti, jog išvardintus dalykus pagrįstai galima laikyti kitų rizikos veiksnių padariniais, kurie straipsnyje nėra pateikiami, todėl tokio tipo reprezentacija nėra visapusiška ir galutinė.

Analizuotuose straipsniuose galima įžvelgti skirtingas kaltės atribucijos formas, kurios yra nukreiptos į vyriausybės ir institucijų darbą, socialines-ekonomines priežastis, smurtavusius asmenis ir kt. Tačiau nėra pateikiamas visapusiškas ir išsamus vaizdas, padedantis suprasti reiškinio prigimtį platesniame kontekste. Trūksta nepriklausomo ir moksliško vertinimo, pernelyg susikoncentruojama ties prieštaringomis ir iracionaliomis nuomonėmis, kurios pasižymi sunkiu emociniu krūviu. Kaltės atribucija gali būti naudojama kaip priemonė, nustatanti reakcijų į vaikų patiriamą smurtą ypatumus, kuria siekiama asmeninių interesų įgyvendinimo ar įtvirtinimo. Nagrinėtuose smurto prieš vaikus atvejuose pastebima, jog kaltė dėl smurtą patyrusių vaikų dažnai priskiriama vaiko teisių institucijoms. Priežastys kuriomis yra kaltinamos institucijos apima platų spektrą: abejingumas vaiko interesams, finansavimo stoka, žemas darbuotojų skaičius, per didelis darbuotojų skaičius, žemi atlyginimai, traumuoti specialistai ir t.t. Pastebėtina tai, jog tai atvejais, kai matomi akivaizdūs ir sunkūs smurto padariniai, institucijos yra kaltinamos dėl blogai atlikto darbo. Tačiau tais atvejais, kai padariniai yra mažiau žalingi, institucijos yra kaltinamos dėl tėvų ar kitų vaiko artimų asmenų privatumo pažeidimų ir kitokios žalos padarymo. Nagrinėtuose straipsniuose vyrauja paradoksalus požiūris, kuomet institucijos skatinamos labiau įsitraukti siekiant užkirsti kelią smurtui, tačiau tuo pat metu jos yra kritikuojamos dėl įsitraukimo. Vyrauja reakcingas požiūris ir atsakingais yra laikomi asmenys ar institucijos, kurios šiuo metu priima sprendimus, tačiau ilgalaikės socialinės-ekonominės ar kultūrinės priežastys nėra pateikiamos kaip pagrindiniai smurtą skatinantys veiksniai.

Kaip iliustruota 5 pav., atlikus kiekybinę straipsnių analizę, paaiškėjo, jog dažniausiai kaltės atribucija yra nukreipta į potencialiai smurtavusius asmenis (71). Tai reiškia, jog dėl smurto prieš vaikus

nagrinėtuose žiniasklaidos straipsniuose, dažniausiai atsakingais yra laikomi potencialiai smurtavę asmenys. Tarnybos, atsakingos už vaiko teisių užtikrinimą, yra antra pagal dažnumą grupė, kuri nagrinėtuose straipsniuose 44 kartus yra laikomos atsakingomis dėl smurto prieš vaikus. Į trečią pagal dažnumą kategoriją „Kiti veiksniai“ pateko skirtingos kaltės atribucijos formos, nepriskirtos prie anksčiau apibrėžtų kategorijų, kas rodo, jog smurto prieš vaikus priežastingumo aiškinimo spektras Lietuvos žiniasklaidoje yra platus. Vyriausybė ir alkoholis/narkotinės medžiagos kaip atsakingos dėl smurto prieš vaikus buvo paminėtos po 18 kartų. Netinkamas teismų darbas buvo paminėtas 8 kartus, o skurdas – 7 kartus. Pabrėžtina, jog analizės metu atrasti 4 atvejai, kuomet pačios smurto aukos buvo laikomos atsakingos dėl smurto prieš jas.

5 pav. Straipsniuose naudojama kaltės atribucijos forma

3.7. VTAT reprezentacija

Vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių specialistų vaidmuo yra tiesiogiai susijęs su smurto dinamika visuomenėje. Išanalizavus žiniasklaidoje formuojamą požiūrį į vaiko teises atstovaujančias institucijas, galima sužinoti daugiau apie smurto prieš vaikus požiūrio kaitos ypatumus. Analizuotuose straipsniuose galima įžvelgti skirtingas kaltės atribucijos formas, kurios yra nukreiptos į vyriausybės ir institucijų darbą, socialines-ekonomines priežastis, smurtavusius asmenis ir kt. Todėl yra svarbu atkreipti dėmesį į nagrinėtuose straipsniuose pateiktą informaciją, kuri charakterizuoja pagrindinius žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumus, sutelkiant ypatingą dėmesį pasisakymų motyvams, sudarymo mechanizmų ypatumams ir jų daromam poveikiui.

Antrame pagal realių vartotojų skaičių Lietuvos žinių portale „15min“ cituojamas 5 vaikų tėvo pasisakymas: „Vakar su manimi susisiekė mama, kurią skundžia buvęs sugyventinis. Pas ją apsilankė vaiko teisių inspektorė. Tas atėjimas buvo ne geranoriškas, o visiškai bejausmis apsilankymas <...> ta mama pasakė: „Aš nebuvau ten pastebėta. Aš nebuvau ten žmogus. Atėjo, kažką supildė. Aš buvau išprievartauta moters“. Ir tokių istorijų ne viena“. Akivaizdu, kad šis aprašymas yra labai negatyvus, nes kaip teigiama, vaiko teisių apsaugos darbuotojų vizitas buvo pernelyg formalus ar „bejausmis“. Teigiama, kad moteris jautėsi tarsi „išprievartauta moters“ ir jog tai nėra vienintelis atvejis, apibūdinantis tarnybų darbą. Toks apibūdinimas viešoje erdvėje prisideda prie neigiamo vaiko teisių apsaugos tarnybų vertinimo, nes jų darbas vaizduojamas kaip pernelyg formalus, linkęs į kontrolę ir stokojantis emocinio kontakto, pasižymintis komunikacijos trūkumais. Taip pat yra pabrėžiamas svetimumo aspektas, kuris nepaisant turimų motyvų, yra vertinamas neigiamai: „Atidarius duris man tikrai kiltų nepasitenkinimas. Ateina nekviestas svečias. Jūs man esate svetimas žmogus“. Galiausiai yra šaipomasi, kad vaiko teisių apsaugos tarnyba atsitiktine tvarka gali ateiti patikrinti girtumo, tad skaitytojai yra įspėjami saugotis: „Mieli 15min skaitytojai, klausytojai, per Kalėdas, per Naujuosius metus nenustebkite, kad į jūsų namus ateis vaiko teisių apsaugos tarnyba ir patikrins jūsų blaivumą“. Tokiu būdų yra iškreipiamas VTAT darbas ir siekiama nepagrįstai kaltinti, klaidingai informuojant apie darbuotojų atliekamas funkcijas ir darbo principus. Kaltinimai prisideda prie tarnybų, kaip nepagrįstai pažeidžiančių šeimų teisę į privatumą suvokimo, kas savo ruožtu skatina nepasitikėjimą ir kelia baimę tarnybų atžvilgiu.

„Bendraudama su naujienų portalu lrytas.lt, moteris neslėpė savo liūdesio – vaikai, pabuvę pas svetimus žmones, anot jos, pasikeitė neatpažįstamai. „Mažyliai jaučiasi kaip nesavi. Sutrikę, išsigandę, stovi kaip robotai, bijo pajudėti iš vietos, nerodo emocijų“. Šiomis eilutėmis yra perteikiamas požiūris, jog dėl institucijų priimtų sprendimų, vaikai patyrė daugiau žalos. „Lrytas“ toliau rašo „Kauno prokurorai ketvirtadienį plačiau papasakojo apie tyrimo eigą. Berniuką apžiūrėję medicinos ekspertai nustatė nežymų sveikatos sutrikdymą, o užvakar jo sesuo buvo apklausta pas ikiteisminio tyrimo teisėją, dalyvaujant pareigūnams, vaiko teisių sergėtojams, bet nepakvietus tėvų“. Šiose eilutėse potencialiai

išreiškiama kritika, jog apklausoje nedalyvavo tėvai, o vaiko teisių apsaugos darbuotojai yra vadinami pašiepiančia sąvoka, – „vaiko teisių sergėtojai“. Neigiamas institucijų rėminimas taip pat aptinkamas „LRT“ straipsnyje, kuriame rašoma „Kodėl taip manau? Pirmiausiai noriu pradėti nuo to, jog vaikų mušti negalima. Mūsų visuomenė tikrai serga, nes per daug yra sumuštų ir užmuštų vaikų. Tai turi būti pakeista. O pakeisti šią situaciją galima tik tada, kad iš tiesų rūpės vaikas, o ne institucijos prestižas, biurokratinės procedūros ar dar kas nors“. Šiuo atveju yra teigiama, jog aukštą smurtą patyrusių vaikų skaičių galima paaiškinti tuo, jog institucijų darbuotojams labiau rūpi jų prestižas ir biurokratinės operacijos, tačiau ne vaikų interesai.

Didžiuosiuose žiniasklaidos portaluose galima aptikti ir sąmokslo teorijų tipo pasisakymų, kurie „Delfi“ yra pristatomi tėvus atstovaujančio advokato: „Pagalbos sistema sukurta tokio mąsto, kad šiandieną mes suprantame, kad būtent dėl šito mąsto ir yra išlaikoma visa sistema, kadangi iš esmės jiems išpildytas toks sąrašas reikalavimų, su kuriais tėvai aklai sutinka, nes jie tapo įkaitais“. Pirmojoje sakinio dalyje yra teigiama, kad vaiko teisių apsaugos sistema yra sukurta ne vaiko teisių apsaugai ir geriausių interesų užtikrinimui, tačiau dėl pačios sistemos egzistavimo. Antrojoje dalyje nurodoma, kad dėl institucijų primesto reikalavimų sąrašo „tėvai tapo įkaitais“. Toks rėminimas taip pat prisideda prie vaiko teisių apsaugos institucijų kaip represinių, savo asmeninių interesų siekiančių ir grėsmę aplinkiniams keliančių, suvokimo. Kitais atvejais vaiko teisių apsaugos institucijų keliami reikalavimai yra laikomi pažeidžiančiais tėvų teises. „<...> šiai dienai jiems yra pateiktas sąrašas: psichologai, psichiatrai ir t.t., ir net darželis, kaip girdėjome. Tokie reikalavimai yra nenormalūs žmogaus teisių prasme [tėvų atžvilgiu]“. „Klausimas yra kitas: ar vaikų teisių specialistai šiandien patikrinami per imuninę sistemą? Aš po beveik keturių valandų posėdžio esu įsitikinęs, kad didžiulė dalis iš jų, mano mąstymu, yra sutraumuoti vaikystėje, nekenčia tėvų kaip tokios institucijos <...>". Didžiausiame Lietuvos žinių portale, „Delfi“, apklausiamas advokatas teigia, kad VTAT darbuotojai yra „sutraumuoti vaikystėje“, o institucijų reakcija į tėvų potencialiai naudojamą smurtą yra tik beprecedentis kerštas ir akla neapykanta. Tokiu būdų yra prisidedama prie nepagrįstų sąmokslo teorijų, kurios didina nepasitenkinimą visuomenėje, formuoja neinformatyvų, klaidinantį požiūrį apie vaiko teisių srityje dirbančius specialistus ir skatina nepasitikėjimą institucijų darbu. Kitame nagrinėtame straipsnyje yra retoriškai klausiama: „Be to, o kur Vaikų teisių apsaugos darbuotojų profesionalumas? Plačiai nuskambėjo atvejis Kaune, kai vaiką paėmė asmuo, kuris viešai demonstruoja nacistinę simboliką, o kaimynų charakterizuojamas kaip agresyvus žmogus. Kol kas vyksta tarnybinis patikrinimas, apie kurio rezultatus nieko nežinome. O kur dar kitas vaiko teisių gynėjas girtas, pasirodęs su ginklu? Kiek tokių apskritai yra šioje sistemoje?“. Šiuo atveju pasirenkama rėminimo technika, kuomet išimtinai susikoncentruojama ties pačiais neigiamiausiais atvejais, kurie yra pasitelkiami kritikuojant VTAT platesniu mastu. „Lrytas“ rašo, „Baisiausia šioje istorijoje yra tai, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba atėmė berniuką iš Pakruojyje gyvenančios šeimos dėl vieno vienintelio skundo, net nesant jokiems

realiems įrodymams, kad prieš vaiką buvo smurtaujama“. Tarnybų darbas vaizduojamas kaip nerimą keliantis „Įprastą vakarą šeima ramiai ruošiesi vakarienei, kai netikėtai į jų kiemą su sirenomis ir įjungtais švyturėliais įlėkė policijos ekipažas <...> Po kelių minučių atvyko ir vaiko teisių apsaugos specialistai. Jie taip pat apklausė ir apžiūrėjo vaiką ir, nors nerado jokių smurto požymių, berniuką išsivežė“. Tėvų reakcija apibūdinama šiais žodžiais „Tėvai iki šiol ištikti šoko ir negali suprasti, už ką iš jų atimtas vaikas?“. Pastarosios eilutės prisideda prie vyraujančio naratyvo, jog institucijos blogai atlieka savo darbą, sukelia daugiau žalos vaikui nei jį apsaugo. „Delfi“ straipsnyje yra diskutuojama apie vaiko teises ir teigiama, jog VTAT specialistai negali suprasti teisės aktų. Advokatė I. Kudinavičiūtė-Michailovienė „Lrt.lt“ minėjo, kad didžiausių problemų kyla ne dėl paties įstatymo, o dėl žmonių, kurie juos interpretuoja, kompetencijos: „Interpretavimo variantai yra be galo dideli ir ta diskrecija, kuri patikėta spręsti vaiko teisių tarnyboms, kartais yra per didelė arba asmuo nėra kompetentingas tiek nuspręsti – belieka remtis tik poįstatyminiu aktu nustatytomis lentelėmis“. Advokatė savo praktikoje sako pastebėjusi, kad net jei specialistas ir kompetentingas, dažnai trukdo didelis darbo krūvis ir informacijos, kuria jis gali disponuoti, stoka. Toks rėminimo būdas gali potencialiai prisideda prie VTAT darbuotojų įvaizdžio kaip nekompetentingų ir nesugebančių tinkamai atlikti savo darbą suvokimo. „Kauniečių šeimos istorija – geras pavyzdys, kaip dėl viešumo situacija buvo išspręsta per mėnesį. Ar ir Pakruojo šeimos atveju tik viešumas gali tapti vieninteliu kovos būdu prieš absurdiškumą?“ retoriškai klausia „Lrytas“ žurnalistas. Pažymėtina, kad straipsnyje išimtinai pasakojama tėvų versija ir nėra pateiktas vaiko teisių tarnybų komentaras. Tarnybų darbas vadinamasi „absurdišku“ ir daroma prielaida, jog vienintelis būdas su juo kovoti yra viešumas. Neabejotina, kad toks rėminimo būdas gali prisidėti prie neigiamo požiūrio į institucijas, kadangi tarnybų pozicija yra ignoruojama, o jų kritikų pozicija iškeliama ir remiama skirtingomis priemonėmis.

Taip pat analizuotuose žiniasklaidos straipsniuose galima įžvelgti atsiliepimų, kuriuose tarnybų darbas vertinamas neutraliai arba teigiamai. „Lrytas“ svetainėje publikuotame straipsnyje teigiama „Jos teigimu, VTA darbuotojai šią šeimą lankydavo kas savaitę, tačiau nepastebėjo, kad kuris nors iš tėvų būtų apsvaigęs nuo narkotikų – atrodė, kad šeima suprato savo klaidas ir rūpinosi dukra“. Šiuo atveju yra pabrėžiamas VTAT nuosekliai atliekamas darbas, kuris galimai galėjo turėti teigiamą poveikį šeimos gyvenimui. Kitame nagrinėtame „Delfi“ straipsnyje yra aprašomas teigiamas tarnybų darbo pavyzdys: „Situacija pasikeitė, kai paauglę Vaiko teisių apsaugos darbuotojai paėmė iš tėvo ir apgyvendino pas tetą – tėvo sugyventinė prašė grįžti į namus, nes esą reikia padėti dirbti darbus, bet nukentėjusioji atsisakė. „Kai mergaitė persikėlė pas tetą, pagerėjo jos mokslai, ji visad būdavo pasiruošusi pamokoms“. Šiuo atveju nedviprasmiškai yra argumentuojama, kad dėl VTAT darbuotojų priimto sprendimo, vaikas buvo apsaugotas nuo prieš tai patirto smurto ir buvo padarytas teigiamas poveikis jo raidai.

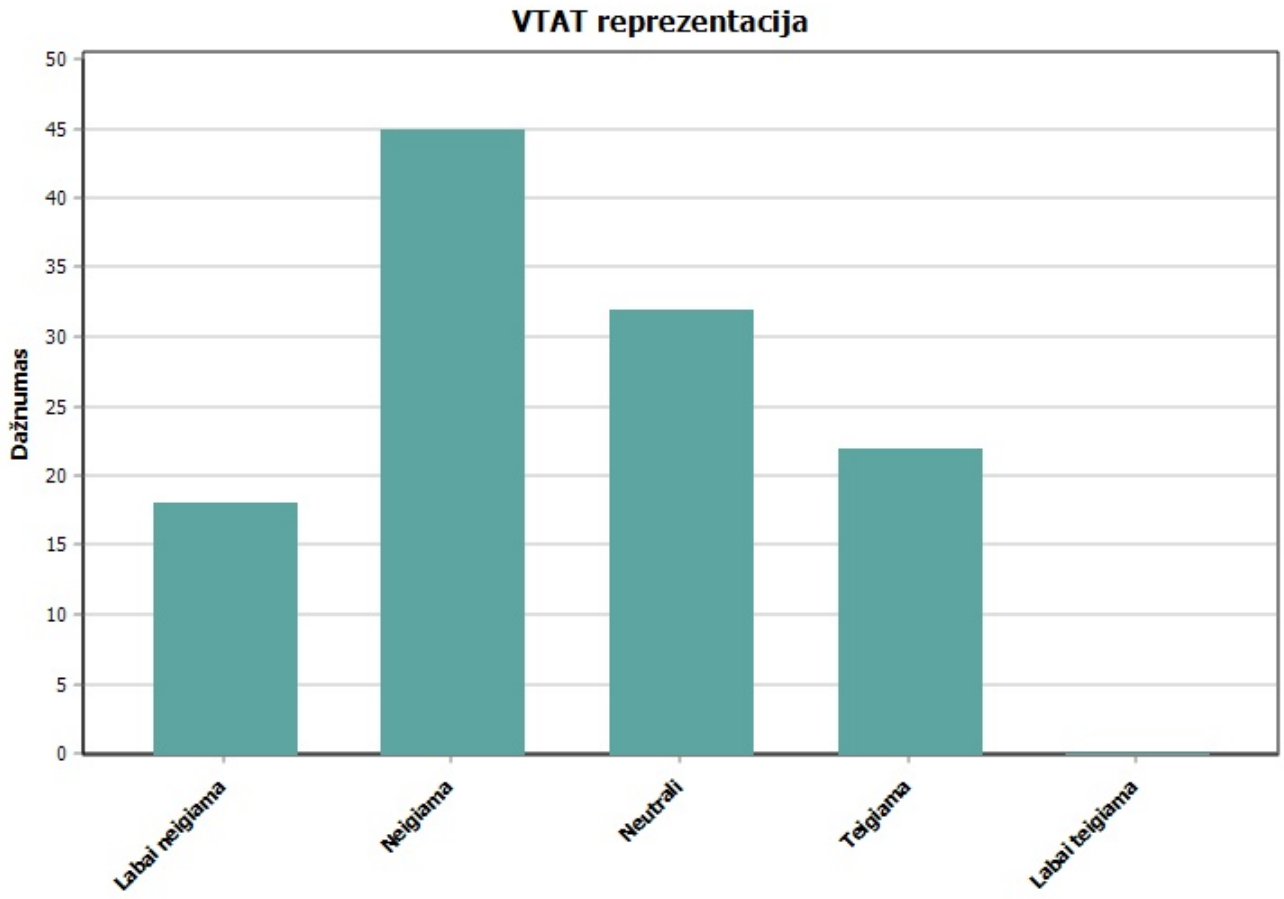
Vaiko teisių apsaugos tarnyba dažnai pristatoma nelaimingo įvykio ar nusikaltimo fone, tokio pobūdžio informaciją dažniausiai ir pastebi informacijos gavėjai. Prieš įsigilinant į detales, antraštėse ar

straipsnio pradžioje tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti nurodytas įvykio kaltininkas. Rečiau pranešama apie įvykius, kuomet vaikai sėkmingai buvo apsaugoti nuo smurto artimoje aplinkoje, todėl tendencingai formuojamas požiūris apie išimtinai prastai atliktą tarnybų darbą, kuris didina nepasitikėjimą jomis. Smurto prieš vaikus atvejais informaciją apie konkretų įvykį pristato skirtingos pusės: tėvai, VTAT darbuotojai, teisininkai ar kiti specialistai. Žurnalistai pateikia didelį informacijos kiekį, kuris dažnai yra šališkas ir nepatvirtintas ir keičiasi bėgant laikui, o vaiko teisių darbuotojų informacijos atskleidimą riboja konfidencialumo principo laikymasis. Dėl šios priežasties skaitytojai įsitraukia į konkretaus atvejo nagrinėjimą turėdami nevisapusišką informaciją, kuri veda link šališko reiškinio suvokimo ir požiūrio į vaiko teisių tarnybas. Žurnalistai siekdami aukštesnių reitingų ir didesnio skaitomumo, pateikia sunkų emocinį krūvį turinčias, kontraversiškas, skambias antraštes, kurios reguliariai kartojamos gali reikšmingai įtakoti skaitytojų pažiūrų formaciją ar vyraujančių įsitikinimų sustiprinimą. „Tv3“ naujienų svetainėje rašoma: „Dviejų vaikų mama Eglė Kručinskienė sako, kad kokie yra šeimos poreikiai – neklausiama, o šeimai esą padeda visai svetimi žmonės, ne vaiko teisių specialistai, bet kaimynai, politikai“. Vaiko teisių specialistai yra pristatomi kaip neatsižvelgiantys į realius poreikius ir priduriama „<...> vienas politikas pasirūpino, kad jai būtų lašinamos lašelinės, nes po vaikų atėmimo moteris sako buvo nusilpusi, stokojo mineralinių medžiagų“. Pateikiant konkrečius pavyzdžius, yra formuojamas požiūris, jog tarnybos kelia rimtą grėsmę vaikų ir tėvų sveikatai, dėl ko yra reikalinga medicininė pagalba. Cituojami vaikų pasisakymai, kuriuose vaiko teisių apsaugos darbuotojai vadinami „pelėmis": „Mergaitė vyresnė, ji supranta. Sako, mama, atėjo pelė. Taip, sakau, atėjo – jie iš filmuko turi savo palyginimus“. „Diena“ rašo, jog po tėvų įvykdyto vaiko nužudymo „buvo rengiamos pilietinės akcijos, kurių metu buvo raginama skirti daugiau dėmesio kovai su smurtu prieš vaikus“. Tačiau kai priemonės kovai prieš smurtą buvo pritaikytos ir „Seimas praėjus kelioms savaitėms po nusikaltimo uždraudė visų formų smurtą prieš vaikus ir fizinių bausmių taikymą“, šioms priemonėms buvo pasipriešinta. Ši tendencija byloja apie tai, jog po rezonansinės vaiko mirties žiniasklaidos priemonėse buvo eskaluojamas smurto prieš vaikus priemonių poreikis, tačiau kai tos priemonės buvo pritaikytos, kilo nauja pasipiktinimų banga dėl priemonių žiaurumo ir netinkamumo.

Apibendrinus galima teigti, jog žiniasklaidoje vyraujantis naratyvas apie VTAT yra reakcingas ir dramatizuotas, už jo galima įžvelgti tokių žiniasklaidos siekių, kaip didesnis skaitomumas manipuliuojant istorija, šališkas informacijos pateikimas ar politinė agitacija. VTAT reprezentacija nagrinėtuose straipsniuose varijuoja nuo pozityvios iki labai neigiamos. Tarnybų atliekamas darbas rėminamas kaip pernelyg formalus, linkęs į kontrolę ir stokojantis emocinio kontakto bei pasižymintis komunikacijos trūkumais. Teigiama, jog tarnybų darbuotojams labiau rūpi jų prestižas ir biurokratinės operacijos nei geriausių vaiko interesų užtikrinimas. Toks rėminimas prisideda prie VTAT kaip represninių, savo asmeninių interesų siekiančių ir grėsmę aplinkiniams keliančių, suvokimo. Institucijų reakcija į tėvų potencialiai naudojamą smurtą yra rėminama kaip beprecedentis kerštas ir akla

neapykanta. Kaltinimai prisideda prie tarnybų, kaip nepagrįstai pažeidžiančių šeimų teisę į privatumą suvokimo, kas savo ruožtu skatina nepasitikėjimą ir kelia baimę tarnybų atžvilgiu.

6 pav. yra vaizduojama, kaip nagrinėtuose žiniasklaidos straipsniuose yra vertinamas vaiko teises atstovaujančių tarnybų darbas. Vertinimo spektras varijuoja nuo labai neigiamo tarnybų darbo iki labai teigiamo. Iš pateikto grafiko matyti, jog dažniausiai (45) tarnybų darbas yra vertinamas neigiamai. Neutraliai tarnybos buvo įvertintos 32 kartus, o teigiamai – 22 kartus. Kraštutinių vertinimų srityje išryškėjo priešinga tendencija: tarnybų darbas nei vieną kartą nebuvo įvertintas labai teigiamai, tačiau net 18 kartų labai neigiamai. Apibendrinus galima teigti, jog atsižvelgus į kiekybinės analizės rezultatus, Lietuvos naujienų svetainėse dominuoja negatyvus VTAT rėminimas.

6 pav. VTAT reprezentacija Lietuvos naujienų svetainėse

3.8. Konfidencialumo principo laikymasis

Daugelis nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, apibrėžiančių žiniasklaidos etinius ir teisinius įsipareigojimus pritaria, kad žmogus turi teisę gyventi asmeninį gyvenimą į kurį kišamasi kuo mažiau. Ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, fizinę ir psichinę asmenys neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmenines nuotraukas, skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją. Konfidencialumo principo nesilaikymas yra vienas iš teorinėje dalyje nagrinėtų žiniasklaidos pažeidimų. Konfidencialumas gali būti pažeistas kai viešai pasidalinama jautria asmenine informacija ir kitais duomenimis, padedančiais identifikuoti asmenį. Pasak Žurnalistų etikos inspektoriaus, dažniau pasitaiko atvejai, kai yra pateikiami kiti duomenys (kaimynai, gyvenvietė, amžius ir pan.) pagal kuriuos yra nesunku atpažinti asmenį, apie kurį yra rašoma.

Straipsnių analizės metu buvo galima įžvelgti tendenciją, kuomet yra pateikiami tam tikri duomenys, padedantys identifikuoti smurtą patyrusius vaikus. „Delfi“ publikuotame straipsnyje, kuriame rašoma apie smurtą patyrusią mergaitę yra atskleidžiama ne tik miestas, tačiau tikslus aukos ir aukos brolio amžius, prižiūrimų vaikų skaičius, tai, kad vaiką auginantys asmenys nėra biologiniai tėvai, bet globėjai, kiti įvykiai ir datos, pagal kuriuos aplinkiniai žmonės gali identifikuoti šeimą ar konkretų asmenį. Straipsnyje nurodyta priežastis, kodėl buvo smurtaujama: "Moteris teigė, kad perskaičiusi mergaitės asmeninius susirašinėjimus pamatė, kad ji ieško lytinių santykių. Moteris dėl to buvo labai šokiruota ir griebusi diržą pradėjo paauglę daužyti". Šis paaiškinimas yra svarbus tuo, nes iškelia klausimą, kaip reaguotų nepilnametės aplinkiniai, jei iš pateiktų duomenų būtų galima ją identifikuoti. Tikėtina, jog tai, kad smurto auka tariamai "ieško lytinių santykių" paskatintų aplinkinių patyčias ir turėtų neigiamą psichologinį poveikį vaiko raidai. „Tv3“ publikuotuose straipsniuose apie smurtą patyrusius vaikus gausu detalių, leidžiančių identifikuoti smurtą patyrusius vaikus: „<...> pranešė, kad gruodžio 20 dieną buvo gautas Kupiškio rajono <...> raštas, kad gruodžio 9 ar 10 d. Kupiškio rajone, Aukštupėnų kaime, 1971 metais gimęs vyras namuose smurtavo prieš draugės mažametį sūnų (gimusį 2012 metais), sukeldamas jam fizinį skausmą“, „Gruodžio 20 dieną apie 7.10 val. Prienų rajone, Jiezno vaikų globos namuose, 2001 metais gimusi ugdytinė ranka vieną kartą sudavė mažametei ugdytinei (gimusiai 2010 metais) į veidą“, „Gruodžio 29 dieną apie 14.30 val. Kaišiadoryse, Vytauto Didžiojo gatvėje, 1976 metais gimęs neblaivus tėvas šluota sudavė mažamečiui (gimusiam 2004 metais) sūnui į veidą“. Kyla klausimas, ar visi šie pateikti duomenys yra būtini siekiant tinkamai nušviesti smurtines istorijas ir ar vertingi atsižvelgiant į su tuo susijusią riziką.

Kai kurie žurnalistų cituojami pavyzdžiai iššaukia etinių pasvarstymų ir atrodo sunkiai pateisinami. „Delfi“ cituoja mokyklos direktorės žodžius, kurioje įvyko muštynės tarp nepilnamečių: „Turime tikrai didelių problemų su nukentėjusiu berniuku ir jo šeima. Jis didesnis smurtautojas nei

matyti įraše“. Taigi, nepaisant to, kad vaikas patyrė žalą, didžiausiame Lietuvos žinių portale yra teigiama, jog vaikas yra „didesnis smurtautojas nei matyti“. Kadangi identifikuoti asmenis šiuo atveju yra nesunku, pastarasis neigiamas dėmesio sutelkimas ties smurtą patyrusiais vaikas gali prisidėti prie antrinės viktimizacijos ir ilgalaikės neigiamos įtakos vaikų įvaizdžiui ir santykiams su aplinkiniais.

Ironiška, kad „15min“ straipsnyje žurnalistai nusprendė pateikti 30 nuotraukų iš potencialiai smurtavusios šeimos asmeninio albumo, kuriose matomi vaikai su tėvais. Nuotraukose vaizduojami linksmai žaidžiantys ar kitomis veiklomis užsiimantys vaikai, kuriuos prižiūri tėvai. Sudarytas nuotraukų albumas pavadintas „Gintaro ir Eglės Kručinskų šeima, iš kurios buvo paimti vaikai“. Vaikų veidai yra lengvai užtušuoti, tačiau nepaisant šito ir kitų duomenų, tapatybę atpažinti yra lengva. Antro albumo pavadinimas yra “Atimtų vaikų mama Eglė Kručinskienė“. Sprendžiant iš nuotraukų albumų turinio ir pavadinimų, galima teigti, jog yra siekiama personalizuoti šeimą, tėvus pavaizduoti kaip šiltus ir atsakingus, kas prisidėtų prie teigiamo požiūrio šeimos atžvilgiu formacijos. Pastarąjį teiginį patvirtina vaikų atskyrimui nuo tėvų apibūdinti naudojama sąvoka „atimtų vaikų“, kuria, kaip bus nagrinėta naudojamų sąvokų skyriuje, yra išreiškiamas palankumas potencialiai smurtą naudojusiai pusei. Tikėtina, jog toks smurto prieš vaikus istorijos rėminimo būdas yra įtakotas asmeninių politinių motyvų ir yra šališkas, kadangi pateikiama asmeninė šeimos informacija buvo pateikta pačių tėvų, kurie yra suinteresuoti pristatyti save teigiamai. „15min“ savo antraštėje skelbia „Už smurtą prieš sūnų teisiama 7 vaikų mama E.Geležiūnienė: „Žaidžia, susižeidžia – nefiksuoji tų mėlynių“. Nurodyta, kad vis dar vyksta teismo procesas, tačiau antraštėje skelbiamas potencialiai smurtavusios moters vardas, straipsnio pradžioje naudojama nuotrauka ir pateikiamos kitos detalės, pagal kurias nesunkiai galima identifikuoti konkrečią šeimą. Kadangi teismo procesas dar nėra baigtas, galima teigti, jog yra pažeidžiama nekaltumo prezumpcija, nes kaltumas dar nėra įrodytas. Kiekvienu atskiru atveju žurnalistams yra svarbu įvertinti, koks potencialus paviešintų duomenų poveikis skirtingiems įvykio dalyviams ir ar paviešinti asmeniniai duomenys yra tikrai svarbūs, ar jų nebuvimas apribos skaitytojų galimybę susidaryti visapusišką vaizdą apie konkrečius įvykius ir ar minimi duomenys nėra pertekliniai, skirti skaitytojų smalsumui sužadinti. Taip pat kyla klausimas, ar netgi tais atvejais, kai smurtas yra įrodytas, asmeninę informaciją ir tapatybę atskleidžiančius duomenis pateikiantys žurnalistai neprisideda prie antrinės vaikų viktimizacijos ir ilgalaikių neigiamų įvaizdžio pokyčių.

Kituose nagrinėtuose straipsniuose galima įžvelgti priešingą tendenciją, kuomet skaitytojai yra supažindinami su konfidencialumo principo svarba ir duomenys, leidžiantys identifikuoti nukentėjusių asmenų tapatybę, nėra pateikiami. „Delfi“ straipsnis apie nepilnametės iššaginimą pradedamas teigiant: „Siekiant apsaugoti nuo prievartautojo nukentėjusios nepilnametės interesus, nei jos, nei kitų istorijos dalyvių asmens duomenys nebus atskleidžiami“. Anksčiau minėtas teiginys, jog be konkrečių asmenį padedančių identifikuoti detalių, kurios nėra pateikiamos šiame straipsnyje, istorija gali būti mažiau visapusiška ir paveiki, nėra teisingas, kadangi visada galima palikti kitas svarbias detales. „15min“ taip

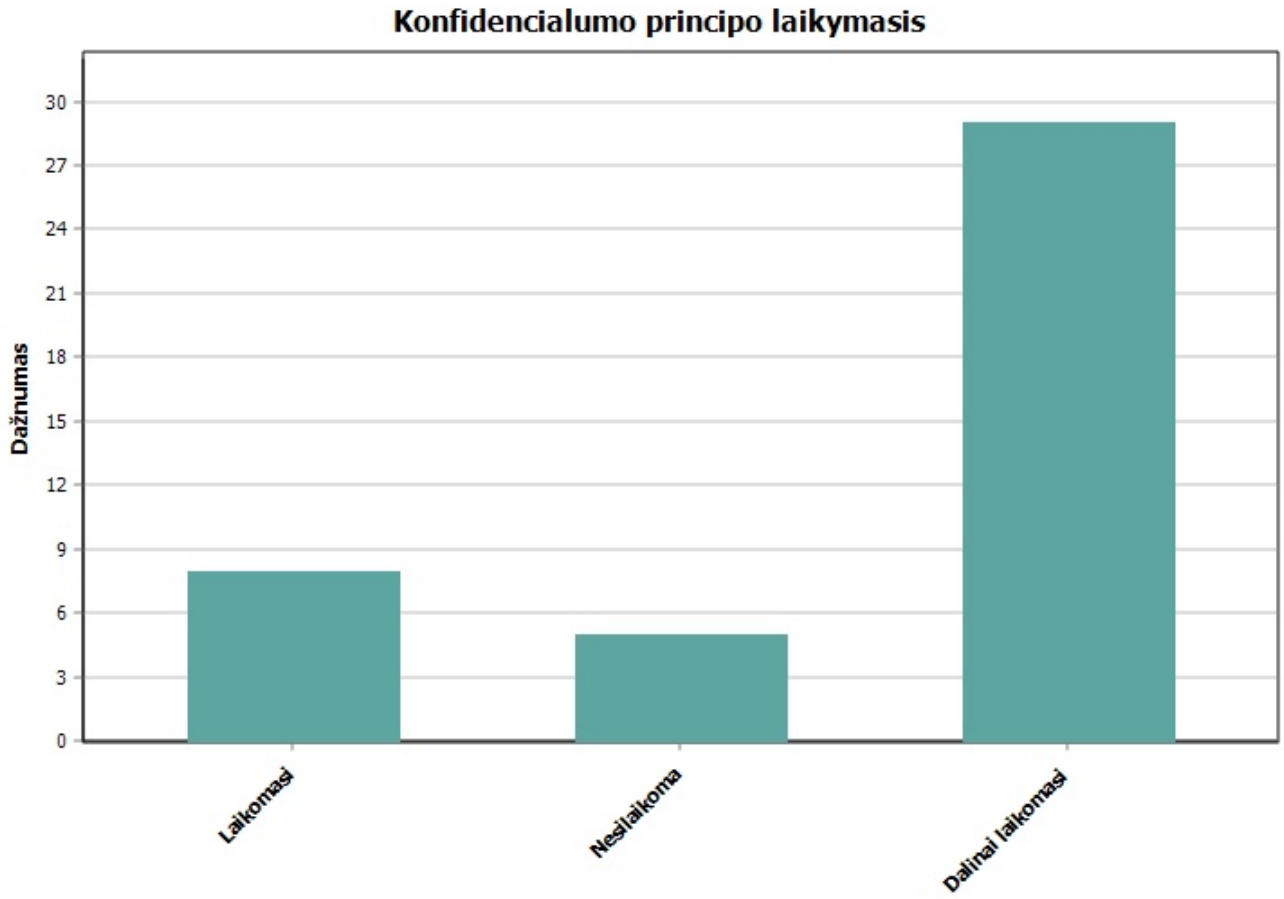
pat straipsnio pradžioje įspėja, jog „Moteris, kurios vardas ir gyvenamoji vieta, saugant vaikus nuo viešumo, neskelbiama“. Abu šie įvadiniai pasakymai gali būti vertinami teigiamai, tačiau tinkamesnis yra aukščiau nagrinėtas „Delfi“ teiginys, kadangi jame nėra apsiribojama aukos vardu ir gyvenamąja vieta, tačiau minimi aukos ir kitų istorijos dalyvių asmens duomenys, pagal kuriuos būtų nesunku identifikuoti smurto auką. Kitame „15min“ straipsnyje rašoma „tarnybos vadovas. J. Maciejevskis gyrė tuos, kas sugeba vaiko teisių pažeidimus net nufilmuoti, tačiau paragino nepersistengti tokio pobūdžio vaizdo medžiagą viešinant, nes šis veiksmas taip pat gali pažeisti nepilnamečių teises bei interesus“. Šį pavyzdį galima paminėti kaip teigiamą konfidencialumo principą užtikrinantį pasirinkimą, apsaugantį smurto aukas nuo neigiamo visuomenės dėmesio ir su tuo susijusių žalingų padarinių. Tokiu būdų yra pastiprinamas smurtą prieš vaikus stebinčių asmenų aktyvumas bei motyvai pranešti apie šiuos įvykius, tačiau kartu nurodoma, jog pranešimas turi atitikti geriausius vaiko interesus. Deja, nėra nurodyta, kokiu būdu smurtinės medžiagos paviešinimas gali pakenkti smurto aukoms ir nėra pateikiama informacija, kam reiktų pranešti apie pastebėtą smurtą prieš vaikus.

Smurto prieš vaikus atvejais, dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų ar teisėtų globėjų, yra sprendžiama teismuose, kuriuose yra surenkamas ir vertinamas didelis informacijos kiekis. Žiniasklaida turi priėjimą prie sąlyginai mažos dalies informacijos, kuri paaiškėja teismo proceso metu ar po jo. Atskleisdami dalį informacijos iš vienos suinteresuotos pusės ir paskelbdami asmenybę identifikuojančią informaciją (ar suteikiančią galimybę identifikuoti) žiniasklaida paskatina spekuliatyvias diskusijas ir visuomenės susiskaldymą. Iš to seka, kad yra svarbu pateikti patikimų šaltinių patvirtintą, nešališką ir konfidencialumo principo nepažeidžiančią informaciją.

Apibendrinus galima teigti, jog analizės metu nėra įžvelgiama objektyvių rodiklių, nurodančių, jog straipsniai, kuriuose nėra pateikiama detali informacija apie įvykio dalyvių tapatybę, gyvenamąją vietą padedantys identifikuoti duomenys ar kita asmeninė informacija apie aukas, smurtautojus ar su jais susijusius žmonėmis prisidėtų prie mažiau informatyvaus nagrinėjamo įvykio ar smurto fenomeno suvokimo. Detali informacija apie aukų ir smurtautojų asmenybę padedančius identifikuoti duomenis, iškelia keletą svarbių etinių klausimų ir verčia suabejoti tokių veiksmų motyvų pagrįstumu ir tikėtosi poveikio efektyvumu. Tikėtina, jog konfidencialios informacijos paskelbimas gali prisidėti prie antrinės viktimizacijos ir stigmatizavino, ypač tais atvejais, kai šie duomenys dažnai yra keičiami, papildomi ar paskelbiami neatitinkančiais realybės. Tikėtina, jog konfidencialumo principą pažeidžianti informacija yra pateikiama siekiant vidinių žiniasklaidos tikslų: sudominti skaitytojus subtiliomis įvykių detalėmis, gyvenamosios vietos ar tapatybės atskleidimu, siekiant įtraukti skaitytojus į diskusijas ir didinti savo skaitytojų ratą.

Siekiant kiekybine forma iliustruoti, kaip nagrinėtuose straipsniuose yra laikomasi konfidencialumo principo užtikrinimo, buvo išskirtos trys kategorijos: „laikomasi“, „nesilaikoma“ ir „dalinai laikomasi“ (žiūrėti 7 pav.). Iš pateikto grafiko matyti, jog dažniausiai (29) konfidencialumo

principo yra laikomasi dalinai. Tai reiškia, jog smurtą patyrusių asmenų tapatybė nėra atskleidžiama, tačiau skaitytojai yra supažindinami su kitais duomenimis, pagal kuriuos nesunkiai galima nustatyti aukų ar smurtautojų tapatybę. Atitinkamai 8 kartus smurtą patyrusių asmenų konfidencialumas buvo užtikrintas visapusiškai, o 5 kartus konfidencialumo principas buvo pažeistas tiesiogiai atskleidžiant smurtą patyrusių vaikų tapatybę nusakančius duomenis.

7 pav. Kaip dažnai Lietuvos naujienų svetainėse yra laikomasi konfidencialumo principo

3.9. Naudojamos sąvokos

Žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumui ir jų poveikis visuomenei priklauso nuo viešojoje erdvėje dominuojančių sąvokų, kuriomis siekiama pristatyti tam tikrus reiškinius ar veiksmus. Analizuojant daugelį pasirinktų straipsnių išryškėja bendri sąvokų, skirtų apibūdinti jautrioms, su smurtu susijusioms problemoms, ar vaikų apsauga nuo tėvų ar kitų asmenų daromos žalos, pasirinkimo principai. Nagrinėjant sąvokas yra atsižvelgta ne tik į žurnalistų naudojamas sąvokas, tačiau ir kitų žiniasklaidos darbuotojų apklausiamų asmenų naudojamas sąvokas. Toks pasirinkimas pagrindžiamas

teigiant, jog žiniasklaidos darbuotojai visada turi priimti sprendimą, kas bus apklausiamas ir kas pristatys nagrinėjamą problemą. Didelė straipsnių turinio dalis yra sudaryta ne iš žurnalistų įžvalgų, bet iš jų apklausiamų asmenų pateiktos informacijos. Tokiu būdu yra kuriamas įspūdis, jog nešališkai yra pristatomos abi pusės, nors jos gali pasižymėti pernelyg panašiu požiūriu ir neatspindėti realių visuomenėje vyraujančių pažiūrų spektro įvairovės. Pabrėžtina, kad žurnalistai priima sprendimą, kas bus apklausiamas, nuo ko priklauso tolimesnis naratyvo formacijos pobūdis ir kryptis. Priklausomai nuo pasirinktų asmenų užimamos pozicijos ir interesų, galutinis naratyvo rezultatas gali būti radikaliai skirtingas. Dėl šios priežasties yra svarbu nagrinėti ir iš pažiūros nepriklausomų (žiniasklaidai nedirbančių) asmenų pasisakymus, kadangi jie yra pasirinkti žiniasklaidos atstovų ir jų pasisakymai prisideda, ar net turi lemiamą įtaką, kuriant naratyvo turinį ir tokiu būdų formuojant visuomenės požiūrį.

Pirmiausiai galima pradėti nuo visuotinai paplitusios ir retai kvestionuojamos sąvokos „paimti vaiką“ vartojimo, kuri dažniausiai yra vartojama vaiko apsaugos nuo tėvų ar kitų potencialiai smurtaujančių asmenų kontekste. Tai švelniausia sąvokos forma, kuria žiniasklaidoje siekiama apibūdinti veiksmą, kuomet vaiko teisių apsaugos specialistai, gavę informaciją dėl vaikui potencialiai daromos žalos, siekia jį apsaugoti ir atskirti. Galima argumentuoti, kad ši sąvoka nėra visiškai neutrali, tačiau santykyje su vaiko teisių apsaugos specialistais, nežymiai atspindi šališką palankumą tėvų, ar kitų asmenų, potencialiai darančių žalą vaiko sveikatai, naudai. Mažiau klausimų kyla dėl kitos nagrinėjamuose straipsniuose taip pat vartojamos sąvokos „grobti vaikus“. Šia sąvoka siekiama pabrėžti tariamai nusikalstamą ir represinį tarnybų darbo pobūdį. Kaip pavyzdį galima paminėti „Delfi“ straipsnyje išsakytus žodžius: „O, kaip sakoma, akys nemato – širdies neskauda. Kodėl tiesa negalėtų būti ir tai, kad vaikai grobiami ne tik kažkur Azijos pakraštyje, kaip kartas nuo karto praneša naujienų portalai, bet ir čia, Elektrėnuose?“. Retoriškai klausima ir bandoma įteigti, jog vaikų „grobimas“ yra realus reiškinys ir Lietuvoje. Kontekstas, kuriame vartojama sąvoka „grobti vaikus“ dažniausiai pasitaiko vaiko atskyrimo nuo potencialiai smurtavusių tėvų ar kitų globėjų atvejais. Šia sąvoka yra demonstruojamas nepritarimas ir kuriamas neigiamas institucijų įvaizdis, kas potencialiai yra naudojama kaip priemonė sukelti visuomenės nepasitenkinimą siekiant delegitimuoti institucijų veiklą. Sąvoka „atimti vaiką“ nagrinėjamų straipsnių kontekste pažymi nerūpestingą, žalingą ar prievartinį vaiko paėmimą iš šeimos. Pabrėžtina tai, kad nagrinėtuose straipsniuose nedominuoja terminas „apsaugoti vaikus“ arba „išgelbėti vaikus“, kas būtų tinkama ir pagrįsta atsvara prieš tai nagrinėtiems neigiamiems apibūdinimas ir kas byloja apie neigiamą smurto prieš vaikus darbuotojų rėminimą nagrinėtuose straipsniuose. Galima daryti išvadą, jog nagrinėtuose straipsniuose dominuoja neigiami, vaiko teisių apsaugos tarnyboms nepalankūs vaikų atskyrimo nuo smurtaujančių tėvų ar kitų globėjų apibūdinimai. Šių sąvokų naudojimas prisideda prie bendro neigiamo vaiko teisių apsaugos tarnybų vertinimo ir didžiuosiuose žiniasklaidos portaluose vyraujančio naratyvo smurto prieš vaikus tematika.

Kitas svarbus žiniasklaidos naratyvo formacijos aspektas smurto prieš vaikus tema yra sąvokų,

kurios naudojamos apibūdinti smurtui prieš vaikus, pasirinkimo principai ir jų potenciali įtaka skaitytojų pažiūroms. „Delfi“ cituotame smurtu kaltinamos motinos pasisakyme galima įžvelgti siekį sušvelninti ir racionalizuoti savo smurtinius veiksnus. Straipsnyje teigiama, jog „sūnus pasileido bėgti į gatvę ir ji esą tiesiog bandė jį sudrausminti“. Tokiu atveju smurtas yra tik drausminimo priemonė, kuria siekiama apsaugoti nuo didesnės žalos. „Aš jo prieš tai maldavau, prašiau – sustok, sustok, nebėk. Bet jam tie maldavimai... vaikas nelabai klauso. Aš tada jam pliaukštelėjau kokius tris kartus per kombinezoną, jis nieko nepajuto <...> jis toliau norėjo bėgti, tada aš jam pora kartų trinktelėjau per rankytę“. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog naudojamos lengviausios fizinį smurtą apibūdinančios sąvokos „pliaukštelėjau“ ir „trinktelėjau“, tačiau siekį sumenkinti veiksmų žalą dar labiau atspindi vertinimas, kad vaikas „nieko nepajuto“ . Toliau yra teigiama, kad buvo trenkta „per kombinezoną“, taigi, į drabužį, tačiau ne į kūną. Pabrėžtina, kad šiame straipsnyje, kaip atsvara smurtu kaltinamos moters pasakojimui, nebuvo pateikta smurtą stebėjusio liudininko istorija, kuri buvo pateikta vėliau ir reikšmingai skyrėsi nuo pastarojo pasakojimo.

Kitame „Delfi“ straipsnyje smurtas sudavimas yra apibrėžiamas kaip „nepedagoginis metodas“. Toks apibūdinimas yra groteskiškas. Dažnai pateisinant nesunkų smurtą yra naudojamas argumentas, jog lengvos fizinės bausmės gali būti naudojamos kaip auklėjimo priemonė, taigi, pedagoginis metodas. Tačiau šiuo atveju yra teigiama, jog sudavimas yra "nepedagoginis metodas", nors analizuojant straipsnį išaiškėja, kad šios idėjos autorius pastarąjį argumentą naudoja siekdamas pateisinti tėvų smurtą. Taigi, galima teigti, jog antraštė yra prieštaringa ir nors sąvoka „nepedagoginis metodas“ buvo siekiama palankesnės skaitytojų reakcijos į smurtą prieš vaikus, logiškai ir semiotiškai toks sąvokos iškraipymas neturi pagrindo ir yra klaidingas. Netgi tuo atveju, kai vaikas buvo nužudytas, tėvai smurtą prieš vaikus linkę teisinti jo esą pedagoginę nauda. „Diena“ naujienų svetainėje rašoma: „Prokurorų teigimu, vaiko mirtį sukėlė abiejų sugyventinių veiksmai. Prokuroras yra sakęs, kad smurtą prieš mažametį pora aiškino auklėjimu: jie tikino vaiką baudę už netinkamą elgesį, jeigu jis neklausydavo“. Ši tendencija rodo, jog smurto kaip auklėjimo priemonės samprata gali būti labai žalinga, nes suteikia smurtautojams pretekstą pateisinti savo veiksmus ir jų padarinius. „Delfi“ rašoma: „Mes vėlgi kalbėkime apie nepedagoginius metodus, bet ne apie smurtą, grėsmę vaikams ir pan.“. Pastarasis teiginys patvirtina tendenciją, kad užuot atsisakius smurto, desperatiškai siekiama sumenkinti smurto padarinių žalą ar pakeisti apibrėžimą. Sąvokų vartojimą prieštarą atspindi atvejai, kai tas pats įvykis yra pristatomas pašalinio smurtą stebėjusio asmens „pradeda lupti. Tai tikrai nebuvo pliaukštelėjimas. Tai buvo veiksmas iš peties. Ir ne vieną, ne du kartus. Per užpakalį. Vaikas verkė“, „Kodėl ta moteris muša vaiką?“, „Bevesdama ji tą vaiką vėl ėmė trankyti – gal 5 kartus per užpakalį sudavė“, „porą kartų trenkė mažyliui per rankas“, „Berniukas jau buvo ramus, tačiau pasivedusi 10–15 metrų ji vėl ėmė daužyti vaikui per užpakalį“, „Tai buvo, mano nuomone, emocinis išsiliejimas“. Toks prieš tai nagrinėto įvykio aprašymas pateikia kategoriškai skirtingą perspektyvą ir galimai prisideda prie

skirtingos skaitytojų interpretacijos bei požiūrio į smurtinius įvykius formacijos. Nagrinėtuose straipsniuose taip pat galima aptikti teisine kalba apibūdinamų smurtinių veiksnių: „Prokuratūra yra skelbusi, kad vaiko motina kaltinama nežymiu vaiko sveikatos sutrikdymu, piktnaudžiavimu tėvų teisėmis ir pareigomis. Ji savo kaltę kategoriškai neigia <...> „Pasak prokurorės, ši nusikalstama veika apima ir fizinio skausmo sukėlimą mažamečiui“ skelbia naujienų svetainė „Diena“. Teisiniai kalbai būdingi apibūdinimai pasižymi tuo, jog yra tikslesni ir nesumenkina smurto, kaip vaiko asmenybei žalingos veiklos, padarinių. Tačiau „Jeigu būtų įvesta sąvoka žymus skausmas, tada sankcija porai mėnesių paimti vaiką yra kaip ir adekvati. Kas žymus, kas nežymus, būtų palikta vertinti pirmiausia specialistams, paskui teismui, kuris nusprendžia dėl paėmimo“. Akivaizdu, kad šioms sąvokoms taip pat yra būdingas abstraktumas, dėl kurio būtų sunku nustatyti, kas yra žymus ar nežymus smurtas.

Kitokią tendenciją galima įžvelgti, kai kalbant apie potencialiai naudotą smurtą žiniasklaidoje pasisako smurtą pastebėję specialistai. „<...> ir kai ji pamatė tą visą reikalą, tai ji atlėkė visa perbalusi. Sako: „direktore, žiūrėkite, kas čia darosi“. Rankos buvo mėlynos su raudonomis dėmėmis. Tos dėmės jau ne vakar buvo padarytos, sudaužytas jis turbūt buvo laikomas namuose“ („15min“). Smurto identifikavimas rėminamas kaip šokiruojantis įvykis, kalbama apie žaizdas ir yra naudojama sąvoka „sudaužytas“. Tame pačiame straipsnyje, tačiau nagrinėjant atskirą įvykį, yra nurodoma, jog „liudininkų teigimu, ne kartą buvo pastebėtas viešumoje purtantis ir kitaip smurtaujantis prieš vaiką“. Apibūdinimas „purtantis ir kitaip smurtaujantis“ neturi prieš tai nagrinėto lengvinančio ir racionalizuojančio poveikio, kuris dažniau yra pasitelkiamas smurtu kaltinamų asmenų. Vertinant smurtui apibūdinti žiniasklaidoje vartojamas sąvokas, svarbu atsižvelgti į tai, jog smurto intensyvumas atskirais atvejais gali reikšmingai skirtis. Arba tuomet, kai naudoto smurto padariniai yra nepataisomi ir neginčijami „Gegužę Kauno apygardos teismas kaunietę I. Bogovičienę pripažino kalta žiauriai nužudžius savo mažametį sūnų formalino injekcijomis ir nuteisė ją kalėti“. Vartojama sąvoka „žiauriai nužudžius“, kuri apibūdina aukščiausią įmanomą smurto laipsnį. Toks pristatymas galimai patvirtinta tendenciją, jog sunkūs smurto įvykiai yra nedviprasmiškai pasmerkiami, kartais dramatizuojami siekiant patraukti skaitytojų dėmesį, o smurto įvykiai pasižymintys lengvesniais padariniais yra rėminami kaip svarstytinas, aptarimo reikalingas klausimas. Aprašydami seksualinio smurto įvykį, „Delfi“ jį nupasakoja šiais žodžiais „Vos mergina užmigo – skriaudėjas vėl ėmėsi veiksmų, o ši nepasidavė – spyrė jam į pilvą ir šis iškrito iš lovos. Po šio merginos smūgio vaikinas parodė savo vyrišką jėgą – vėl atsigulė į lovą, prispaudė ją kūnu, pradėjo traukti nuo jos drabužius, iššagino <...>“. Pažymėtina, jog šį įvyki komentuodama mokyklos direktorė atsakomybę dėl išprievartavimo perkėlė merginai. Šiuo atveju „Delfi“ vartojamos sąvokos yra adekvačios ir nurodo, jog tarp vaikino ir merginos vyko tikra kova, kas byloja apie tai, jog mergina priešinosi ir nedavė sutikimo. Toks naratyvo formacijos būdas ir jam būdingos sąvokos skatina neigiamai žiūrėti į vaikino naudotas smurtines priemones bei prisideda prie kritiško požiūrio direktorės pozicijos atžvilgiu. Kitais atvejais pastebėtina, jog kuomet šalia straipsnio yra pasidalinama video įrašu,

įrodančiu, jog buvo smurtauta, tuomet yra vartojama adekvačiai smurtą apibrėžianti sąvoka. „15min“ rašydami apie atvejį, kai dviejų vaikų motina naudojo smurtą prieš vaikus, kuris buvo pavaizduotas video įrašę, smurtui apibūdinti pasirinko sunkų emocinį krūvį turinčius žodžius „be gailesčio talžanti“, kurie išreiškia pagrįstą nepasitenkinimą ir prisideda prie netolerantiško požiūrio į smurtą formavimosi.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kokios sąvokos ir kodėl yra naudojamos apibūdinant vaiko teisių apsaugos tarnyboms. Lietuvoje vaiko teisių apsauga dažnai kritikuojama ją lyginant su norvegiška „Barnevernet“. Įdomu tai, jog žodžio „Barnervernet“ reikšmė išvertus į lietuvių kalbą yra „vaiko teisių apsauga“. Šis terminas sutampa su lietuvišku, tačiau dažniausiai yra naudojama neišversta jo versija. Natūraliai kyla klausimas, kodėl Lietuvos žiniasklaidoje šis terminas nėra išverstas į Lietuvių kalbą. Viena iš galimų interpretacijų nurodo, jog tokia alternatyva yra pasirinkta dėl to, jog norvegiška sąvoka yra tolima, nesuprantama ir galimai kelianti grėsmę. Šios sąvokos naudojimas atlieka keletą persidengiančių funkcijų: prisideda prie vyraujančio naratyvo, kuriame vaiko teisių apsaugos darbuotojai vaizduojami neigiamai. Istoriškai vaiko norvegų vaiko teisių apsaugos tarnybos buvo pirmosios, kurios susilaukė kritikos dėl vaikų „atiminėjimo“, tad neverstas jų apibūdinimas buvo pasirinktas kaip to paties dalyko kritika Lietuvoje. Galiausiai tolima ir nesuprantama sąvoka turi psichologinį efektą, kuris prisideda prie vaiko teisių apsaugos tarnybų kaip svetimų ir priešiškų įvaizdžio formavimo. „LRT“ straipsnyje taip pat pateikiamas paaiškinimas šiuo klausimu „Kodėl norvegiška „Barnevernet“ lietuvio suvokimu yra blogis? Tas žodis Lietuvoje net neišverčiamas, nes taip baisiau skamba. Lietuviškai suvoktą „Barnevernet“ – monstras“ <...> Toks iškreiptas suvokimas apie „Barnevernet“ kaip apie baudžiamąją, ir todėl kritikuotiną, instituciją buvo nuolat stiprinamas, kartojant tą patį per tą patį, patvirtinant ir užtvirtinant, ypač – socialinėmis interakcijomis, dažniausiai TV laidomis, kur vieninteliai informatoriai buvo 3 (tos pačios) nukentėjusios nuo „Barnevernet“ motinos“. Straipsnio autorė teigia, jog nagrinėjama sąvoka buvo sąmoningai pasirinkta kaip kelianti baimę siekiant pakenkti VTAT įvaizdžiui. Citatoje taip pat teigiama, jog pastarojo klausimo rėminimas buvo šališkas, kadangi naratyvą iš esmės suformavo „3 tos pačios“ motinos, kurios asmeniškai nukentėjo nuo norvegų vaiko teisių apsaugos tarnybų. Kitame nagrinėtame straipsnyje tarnybų darbui apibūdinti pasirinktas terminas "siaučia", kuris byloja apie drastiškas ir neatsakingas priemones, kurios prisideda prie neigiamo požiūrio į VTAT.

Sulyginus tėvų ir atsakingų tarnybų žiniasklaidoje naudojamas sąvokas, galima daryti išvadą, kad tėvų veiksmams apibūdinti yra pasirenkamos švelnesnės ir racionalizuojančios žodžių formos, o tarnybų veiksmams apibūdinti naudojamos šiurkščios ir sunkiai pateisinamos sąvokos. Netgi tuo atveju, kai vaikas buvo nužudytas, tėvai smurtą prieš vaikus linkę teisinti jo pedagoginę nauda. Pastarasis teiginys patvirtina tendenciją, kad užuot atsisakius smurto, siekiama sumenkinti smurto padarinių žalą ar pakeisti apibrėžimą. Kitokią tendenciją galima įžvelgti, kuomet kalbant apie potencialiai naudotą smurtą žiniasklaidoje pasisako smurtą pastebėję specialistai, kurie smurtą apibūdina realistiškiau ir

nesiekia sumenkinti jo padarinių. Toks pristatymas patvirtinta tendenciją, jog sunkūs smurto įvykiai yra nedviprasmiškai pasmerkiami, kartais dramatizuojami siekiant patraukti skaitytojų dėmesį, o smurto įvykiai pasižymintys lengvesniais padariniais yra pateisinami, arba rėminami kaip svarstytinas, aptarimo reikalingas klausimas. Nagrinėtuose straipsniuose dominuoja neigiami, vaiko teisių apsaugos tarnyboms nepalankūs vaikų atskyrimo nuo smurtaujančių tėvų ar kitų globėjų apibūdinimai. Šių sąvokų naudojimas prisideda prie bendro neigiamo vaiko teisių apsaugos tarnybų vertinimo ir didžiuosiuose žiniasklaidos portaluose vyraujančio naratyvo smurto prieš vaikus tematika.

Kiekybinės analizės metu buvo siekiama nustatyti, kaip dažnai ir kokios sąvokos Lietuvos naujienų portaluose yra naudojamos apibūdinti smurtiniam elgesiui. Nustatyta, jog dažniausiai yra naudojama sąvoka „smurtauti“, – 198 kartus. Antra pagal dažnumą sąvoka yra „mušti“, kuri buvo paminėta 126 kartus. Trečia pagal dažnumą vartojama sąvoka, kuri ženkliai atsilieka nuo pirmųjų dviejų, yra sąvoka „daryti žalą“, kuri buvo panaudota 32 kartus. Sąvokos „suduoti“ ir „pliaukštelėti“ buvo panaudotos po 26 kartus, o sąvokos „trenkti“ ir „skriausti“ atitinkamai 10 ir 13 kartų. Kitos sąvokos, kuriomis buvo siekiama apibūdinti smurtinius veiksnius ir kurios buvo paminėtos rečiau nei 10 kartų yra „sukelti skausmą“, „sudrausminti“, „bausti“, „pamokyti“, „kenkti“, „talžyti“, „išnaudoti“, „neprižiūrėti“, „nepedagoginis metodas“ ir „auklėjimo priemonė“.

4. Turinio struktūra ir problematika

Pasirinktuose žiniasklaidos straipsniuose išnagrinėjus vartojamas sąvokas ir jų reikšmę naratyvo formacijai, svarbu pasigilinti, kaip yra sudaroma bendra straipsnių turinio struktūra ir kokį potencialų poveikį ji turi skaitytojų pažiūroms. Daroma prielaida, jog tokie aspektai kaip naratyvo struktūra, informacija kurią pateikiant pradedamas straipsnis, kiek dėmesio skiriama vieniems ar kitiems pasisakymams, kurioje straipsnio vietoje yra ar kieno lūpomis yra pateikiama informacija, kaip suformuluotas žurnalisto klausimas ar kokia žurnalistų reakcija į gautus atsakymus turi reikšmingą, tačiau netiesioginę įtaką informacijos gavėjams.

Straipsnių analizės metu išryškėjo tendencija, jog straipsnių antraštėse ar pačiuose straipsniuose neretai vyrauja vieno suinteresuoto žmogaus pasisakymai, pasižymintys sunkiu emociniu krūviu ar sensacingumu. Tokie subjektyvią nuomone pristatantys pasisakymai yra skambūs ir patraukia skaitytojų dėmesį, tačiau kartu yra prieštaringi ar apeliuoja į baimę, todėl žiniasklaidos svetainės, užuot suteikę visapusišką ir objektyvią informaciją, prisideda prie riboto ir iškreipto realybės suvokimo. Kadangi kartais yra pateikiama maža dalis vienos pusės požiūrį atstovaujanti informacija, o kitos pusės požiūris yra arba ignoruojamas arba iškreipiamas pasirinktų žmonių, atsiranda niša spekuliacijoms kurios veda link iracionalių interpretacijų gausos ir susiskaldymo visuomenėje. „Tv3“ pasidalintame pranešime apie potencialiai smurtavusią motiną, siekiama supažindinti skaitytojus su vaikų gyvenimo sąlygomis.

Praėjus daugiau nei mėnesiui po nagrinėjamo įvykio, žurnalistai apsilankė tėvų namuose, kuriuose stebi kone idiliškas šeimos gyvenimo ypatybes: „aplinka jauki ir tvarkinga, matyti vaiko lovelė, kurioje pūpso pliušiniai žaislai. Mama varto nuotraukų albumus, kuriose įamžintos gražiausios akimirkos su vaikais: keliauja prie jūros, vaikšto lauke, pramogauja“. Pridėtuose nuotraukose taip pat vaizduojami vaikų žaislai, albumai ir kiti daiktai. Kyla klausimas, ar skaitytojų supažindinimas su šeimos buitimi praėjus ilgam laikui po potencialaus smurto įvykio, kai susitikimas su žurnalistais yra suplanuotas ir tėvai gali pasiruošti teigiamoje šviesoje pristatyti save, yra tinkamas būdas išsiaiškinti apie realų, kasdienišką šeimos gyvenimą. Pastarasis straipsnis pradedamas įrodinėjant, jog šeimos gyvenimo būdas ir elgesys su vaikais yra tinkamas. Toks naratyvo formacijos būdas rodo, jog nėra siekiama supažindinti skaitytojus su konkrečia šeima, bet juos pavaizduoti teigiamai ir atspindi žurnalistų šališkumą.

Skyriuje apie konfidencialumo principą buvo nagrinėjama, kaip nagrinėtuose straipsniuose yra užtikrinama smurtą patyrusių asmenų asmeninių duomenų slaptus ir kita informacija, leidžianti identifikuoti konkrečius asmenims. Priešingoje spektro pusėje galima išskirti kitą žiniasklaidos trūkumą, kuomet pristatant smurto prieš vaikus atvejus yra pateikiamas itin mažas informacijos kiekis. „Tv3“ aprašydami smurto prieš vaikus atvejus, pateikia 4 skirtingus atvejus viename straipsnyje. Kiekvienas atskiras atvejis yra labai trumpas, pavyzdžiui: „Šeštadienį Biržuose, 15.30 val. tėvas smurtavo prieš nepilnametį sūnų, pranešė Panevėžio apskrities policija“. Naudojant tokio tipo pranešimus yra išvengiama ar apribojama tikimybė, jog bus pažeistas konfidencialumas ir atsitiktinai atskleista nukentėjusio tapatybė. Apsiribojant keliais esminiais įvykį nusakančiais dalykais taip pat sumažėja šališkumo ir emocijų įtaka, kuri gali prisidėti prie iškreipto reiškinio suvokimo. Tačiau tokio tipo pranešimų trūkumas gali būti pernelyg nuasmeninantis ir atitolinantis pranešimo pobūdis, kuris apriboja skaitytojų galimybę tapatintis su aukomis ir internalizuoti smurtui netolerantiškas vertybes. Kiti trumpi informaciniai pranešimai apie smurto įvykius pasižymi tuo, jog nėra nenurodoma, kokio tipo pagalba laukia smurto aukų. Informavimas apie tolimesnę įvykių eigą gali būti naudingas siekiant supažindinti skaitytojus su skirtingomis institucijomis, kurios yra atsakingos už vaikų apsaugą, jų naudojamas priemones ir siūlomas paslaugas. Pastebėtina, kad vienos žiniasklaidos svetainės parengtą straipsnį apie smurtą patyrusius vaikus dažnai perspausdina kitos svetainės. Straipsniai gali išlikti identiški, keistis jų apimtis ar nuotrauka, tačiau iš esmės yra atkartojamas tas pats naratyvas. Tokiais atvejais nagrinėjama istorija skirtingų žiniasklaidos priemonių nesiskiria jokiais svarbiais aspektais, todėl yra formuojamas siauras, vienpusiškas požiūris. Straipsnių įvairovė, kuomet galima susipažinti su keliomis skirtingomis tos pačios istorijos versijomis, galimai suteiktų daugiau informacijos ir prisidėtų prie kritiško požiūrio į nagrinėjamus klausimus ugdymo.

„15min“ straipsnyje yra apklausiami keli Lietuvoje gerai žinomi ir populiarūs žmonės. Visi apklaustieji išreiškia neigiamą požiūrį smurto prieš vaikus atvejais: „Labai džiaugiuosi, kad aš ir mano vaikas gyvename šalyje, kur smurtas prieš vaikus, įskaitant fizines bausmes, yra draudžiamas įstatymo.

Deja, aš pasigendu Vyriausybes ryžto nuosekliai vykdyti vaiko teisių reformą ir aktyviai padėti šeimoms auginti laimingus vaikus, šviesti visuomenę apie atsakingą tėvystę“. Akivaizdu, jog tokiu būdu yra siekiama pozityvaus visuomenės pažiūrų pokyčio smurto prieš vaikus klausimu. Nėra aišku, kiek veiksmingos gali būti tokios priemonės, tačiau galima argumentuoti, jog nepagrįsti ir paviršutiniški žymių žmonių pareiškimai gali pasižymėti netvariu ir trumpalaikiu poveikiu. Platesnio ekonominio-socialinio, kultūrinio, psichologinio, istorinio, teisinio konteksto pateikimas ir moksliniai argumentai pateikiami suprantama kalba, labiau nei žymių žmonių pasisakymai prieš smurto, galėtų prisidėti prie tvaraus ir ilgalaikio pažiūrų pokyčio. Argumentas, jog naujienų skaitytojai susitapatins su šiais žymiais žmonėmis ir perims jų pažiūras vien todėl, kad jie yra žymus, kelia abejonių ir reikalauja atskiro tyrimo.

Kaip potencialius žiniasklaidos straipsnių struktūrinius trūkumus, prisidedančius prie neefektyvaus smurtą patyrusių vaikų naratyvo formacijos, galima įvardinti šališką istorijų pristatymą, kuomet susikoncentruojama į subjektyvius suinteresuotų asmenų pasisakymus; nuasmeninantį ir atitolinantį pranešimų pobūdį, kuris apriboja skaitytojų galimybę tapatintis su aukomis ir internalizuoti smurtui netolerantiškas vertybes; straipsnių įvairovės stoką, kuomet negalima susipažinti su keliomis skirtingomis tos pačios istorijos versijomis, kurios suteiktų daugiau informacijos ir prisidėtų prie kritiško požiūrio į nagrinėjamus klausimus ugdymo; žymių žmonių naudojimą kaip priemonę skatinti nepakantumą smurtui, nepakankamai susikoncentruojant į platesnį kontekstą smurto prieš vaikus klausimais.

4.1. Apeliavimas į baimę

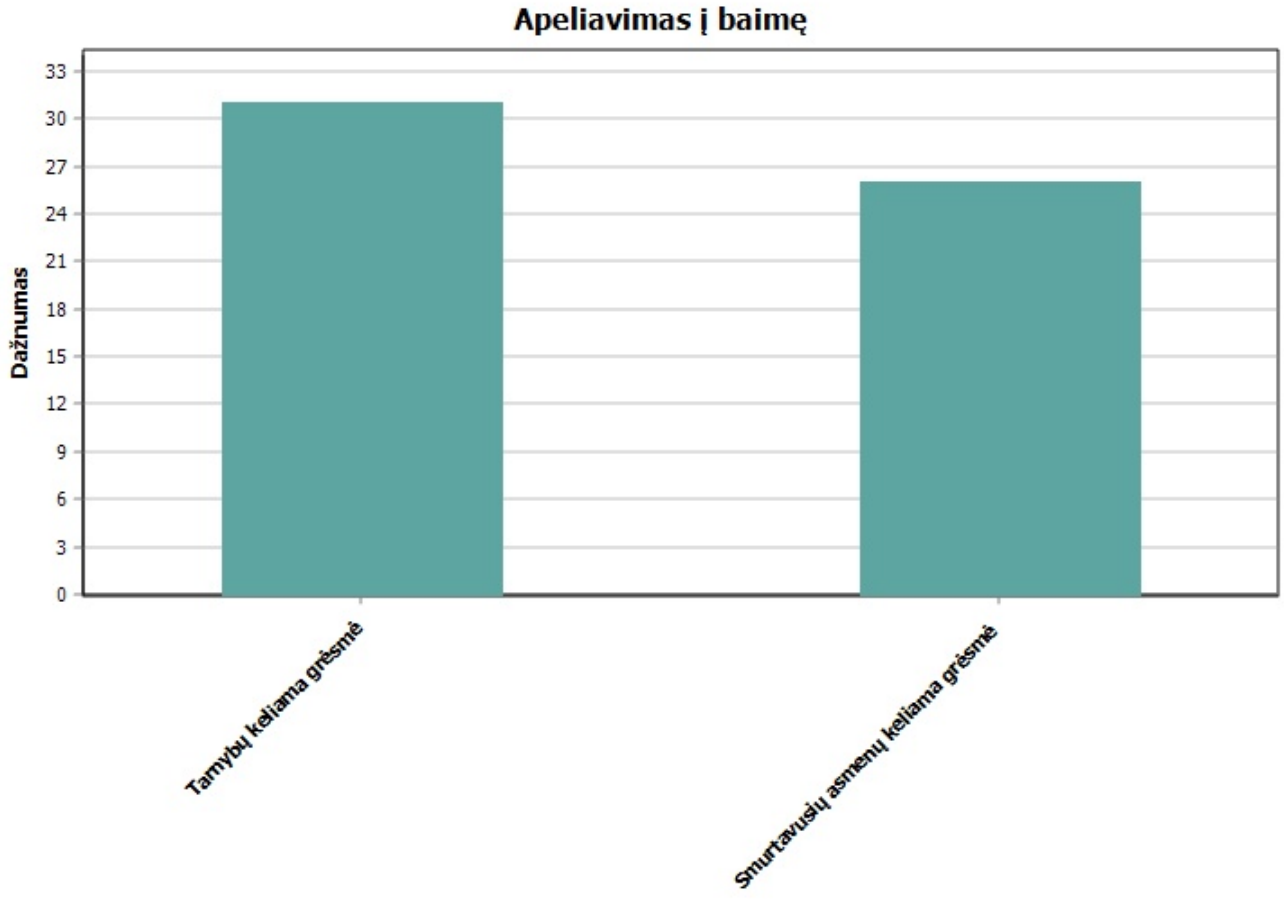
Nagrinėjant pasirinktus straipsnius smurtą patyrusių vaikų tematika, kaip atskirą kategoriją galima išskirti apeliavimą į baimę (angl. fear appeal). Baimės aspektų generavimas skirtingu mastu būdingas tiek smurtą potencialiai naudojusiai, tiek nuo smurto nukentėjusiai pusėms. Ši sąvoka apibūdina pastangas pakeisti žmonių elgesį ar jų požiūri teigiant, kad tam tikras veiksmas sukelia pavojų svarbioms vertybėms (šeimai, gyvybei, sveikatai, turtui). Žmonės labai skiriasi tiek jautrumu pačiam bauginimui, tiek ir polinkiu keisti savo elgesį. Viešųjų ryšių srityje, priklausomai nuo žmonių ypatybių, šis metodas gali būti efektyvus keičiant žmonių suvokimą, arba veikti priešingai, nes kartais žmonės imasi veiklos, nuo kurios bandoma atgrasinti, nes tai padidina savo vertės suvokimą. Nagrinėjant smurto prieš vaikus ypatumus, tokio metodo taikymas tarp žurnalistų ar jų apklausiamų asmenų nėra etiškas, kadangi apeliavimas į baimę yra manipuliatyvus veikimas, kuris iššaukdamas gynybinę reakciją gali paskatinti smurtui tolerantiškų pažiūrų internalizavimą ar konkrečius smurtinius veiksmus.

Pirmiausiai galima atkreipti dėmesį į tai, kokiomis formomis apeliavimas į baimę pasireiškia smurtą potencialiai naudojusios pusės atstovų pasisakymuose. Smurto prieš vaikus naratyvas, kuris nurodo, jog reikia apsaugoti vaikus nuo smurto artimoje aplinkoje yra „pasisavinamas“ smurtą

potencialiai naudojusios pusės ir apibendrinamas visos visuomenės mastu "<...> šiai dienai normalios šeimos jaučiasi nebesaugiai". Dėl naudojamo smurto kaltinamos šeimos yra pristatomos kaip aukos, su kuriomis yra bandoma susidoroti "<...> šeima faktiškai patenka į katastrofišką padėtį <...> išeiti iš šito algoritmo tampa be galo sudėtinga, ji patenka į grėsmę". „Delfi“ cituojamas potencialiai smurtą naudojusius tėvus atstovaujantis advokatas "<...> šeima būtų jau seniai, švelniai tariant, sutvarkyta, jei advokatai nebūtų įsijungę į pagalbą". Taigi, pagalbos vaikui naratyvas yra apverčiamas aukštyn kojomis ir nuo pagalbos potencialiai smurtą patyrusiam vaikui yra pereinama prie mechaninio ("<...>nes kada prasideda algoritmas<...>") susidorojimo su šeima. Tokiu būdų yra peršama sąmokslo teorija apie beprecedentį susidorojimą su šeimomis, kuriama baimė ir nepasitikėjimas tarnybų darbu, visuomenė skatinama priešiškai reaguoti ir gintis.

Smurto prieš vaikus šalininkų pusėje taip pat galima įžvelgti apeliavimo į baimę požymių: "Pati esu skaičiusi daugybę kraupių bylų su tokiais atvejais, kur vaikas būdavo labai ilgai kankinamas ir žalojamas, ir jau kai jis būdavo nužudytas, ant jo kūnelio būdavo toks ilgas sąrašas sužalojimų, kraujosruvų, nuplėštų nagučių, kaulų lūžių ir t.t., kad tai buvo ne pirmas, ne antras ir net ne dešimtas kartas". Panašu, jog naujienų svetainės „Delfi“ kalbinta politikė susikoncentruoja ties kraštutiniais atvejais ir užuot pateikusi su smurtu susijusią statistiką ir dažniausiai pasitaikančias smurto ypatybes, selektyviai iškelia tam tikrus atvejus, siekdama emocinio efekto. Tarus, kad vienas iš žiniasklaidos uždavinių yra informuoti ir pateikti racionalią, faktais, bet ne emocijomis paremtą informaciją, galima teigti, jog tokio tipo pasisakymai neįgyvendina šio uždavinio ir gali sukelti priešingą norimam efektui: palankių pažiūrų smurto atžvilgių įsitvirtinimą, kuris, kaip minėta, gali paskatinti žmones imtis veiklos, nuo kurios bandoma atgrasinti.

Apibendrinant pažymėtina, kad baimės aspektų generavimas skirtingu mastu būdingas tiek smurtą potencialiai naudojusiai, tiek nuo smurto nukentėjusiai pusėms. Smurto prieš vaikus naratyvas, kuris nurodo, jog reikia apsaugoti vaikus nuo smurto artimoje aplinkoje yra „pasisavinamas“ smurtą potencialiai naudojusios pusės, kuri teigia, jog reikia apsisaugoti nuo tarnybų, siekiančių užtikrinti vaikų teises. Apeliavimas į baimę iš tarnybų pusės pasižymi selektyvia koncentracija ties kraštutiniais smurto prieš vaikus atvejais, užuot pateikus statistiką ir dažniausiai pasitaikančias smurto ypatybes, galimai siekiant emocinio efekto. 8 pav. pavaizduota apeliacijos į baimę pasiskirstymas pagal dažnumą tarp dviejų kategorijų. Analizės metu buvo aptiktas 31 atvejis, kuomet nagrinėtuose straipsniuose buvo generuojami potencialūs tarnybų keliami baimės aspektai ir 26 atvejai, kuomet selektyviai susikoncentruojama ties potencialia smurtautojų keliama grėsme, siekiant paveikti skaitytojus. Galima teigti, jog santykyje su potencialiai smurtavusių asmenų keliama grėsme, nagrinėtuose straipsniuose yra labiau susikoncentruojama ties tarnybų potencialiai keliama grėsme.

8 pav. Apeliavimas į baimę pagal grupes

4.2. Tyrimo rezultatų aptarimas

Atlikus tyrimą nustatyta, jog nagrinėtų straipsnių antraštėse galima įžvelgti neišreikštus žiniasklaidos motyvus, įtakojančius smurtą patyrusių vaikų naratyvo formacijos ypatumus, prisidedančius prie reiškinio suvokimo visuomenės mastu. Nagrinėtuose straipsniuose dominuoja paveikiamosios antraštės. Tokio pobūdžio antraštės nėra informatyvios, jos pristato subjektyvią ir prieštaringą vieno asmens nuomonę. Naudojamų retorinių klausimų paskirtis yra panaši į paveikiamųjų antraščių. Retoriniai klausimai matomi antraštėse, užuot informavę skaitytoją, nukreipia skaitytojų mąstymą tam tikra linkme, provokuoja ir intriguoju dar prieš pradedant skaityti straipsnį. Paveikiamosiose antraštėse vyrauja stiprūs teiginiai ir yra naudojama ne žurnalisto, tačiau tam tikros srities specialisto ar visuomenės veikėjo nuomonė. Kadangi nuomonė yra šališka vienos pusės atžvilgiu, paveikiamosioms antraštėms būdinga tai, jog yra suteikiama galimybė skaitytojui tam tikra kryptimi interpretuoti straipsnių turinį. Paveikiamosiomis antraštėmis siekiama apeliuoti į emocijas, šokiruoti ir tokiu būdų potencialiai patraukti skaitytojų dėmesį. Informatyvios antraštės, lyginant su

paveikiamosiomis, pateikia informaciją, kurią galima patvirtinti arba paneigti susipažinus su straipsnyje esančia medžiaga. Nagrinėtuose pasirinktų straipsnių antraštėse taip pat galima aptikti dramatiškų, į emocijas orientuotų pasisakymų, kuriuose galima įžvelgti siekį įtikinti ir pakeisti skaitytojų požiūrį sau palankia kryptimi. Pasirenkamos aštrios sąvokos ir stereotipiniai palyginimai, kurie daugeliui yra gerai žinomi. Tais atvejais kai smurto prieš vaikus įvykis dirbtinai išpučiamas, gali pasireikšti desensualizacija lengvesnio smurto atvejams. Įprasti artimoje aplinkoje pasitaikantys smurtiniai įvykiai, lyginant su tokio tipo dramatiškais pavyzdžiais, gali pasirodyti nepakankamai reikšmingi ir todėl būti traktuojami ne kaip smurtas. Kitas galimas paaiškinimas, jog dėl perdėto dramatizavimo ir kino elementų naudojimo, pristatoma istorija skaitytojams pasirodys nereali ir neįtikėtina, todėl bus atmesta kaip neegzistuojanti.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad nagrinėtuose straipsniuose galima įžvelgti skirtingus kontekstus, tačiau bendras politinis, teisinis, kultūrinis, istorinis ar socialinis kontekstas, su kuriuo yra supažindinamas skaitytojas, nėra pakankamai platus ir išsamus. Aprašant smurto prieš vaikus atvejus yra apsiribojama skaitytojų supažindinimu su siauromis įstatymų pataisomis ir smurto prieš vaikus problemos sprendimas yra nušviečiamas daugiausiai iš teisinės pusės. Nėra pateikiama platesnė kitų šalių patirtis, kurios per pastaruosius dešimtmečius sėkmingai priėmė smurtą prieš vaikus draudžiančius įstatymus ir atitinkamai sumažino tolerancijos smurtui lygį. Trūksta konteksto iš kitų kultūrų, kuriose smurtas yra labiau paplitęs, kas prisidėtų prie smurto suvokimo kaip santykinio ir kintančio fenomeno. Smurto problemos sprendimas priklauso nuo reiškinio paaiškinimo, priežasčių ir padarinių, aplinkybių kuriomis jis randasi aptarimo žiniasklaidoje. Rezultatai taip pat parodė, jog jei mažiausiai žiniasklaidos dėmesio susilauks sunkūs smurto atvejai, o dažniau bus aptariami tie atvejai, kai buvo naudojamas lengvesnis smurtas arba yra nesutariama dėl tam tikrų veiksmų pobūdžio, žiniasklaida gali prisidėti prie šališko nagrinėjamo reiškinio suvokimo, kuomet smurtiniai veiksmai bus racionalizuojami ar ignoruojami kaip nedarantys rimtos žalos vaiko asmenybei.

Nagrinėtuose straipsniuose yra naudojami emocionalus, neutralus-techniškas, ironiškas pasakojimo tonai. Emocionalus tonas gali būti naudojamas apibūdinti ir kartu pateikti paaiškinimą, pateisinantį smurto naudojimą. Emocionalūs pasisakymai yra patrauklūs žurnalistams, kadangi jie skatina skaitytojų domėjimąsi istorija ir įgalina juos įsijausti į nupasakojamus įvykius, todėl emocionalūs pasakymai dažnai patraukia skaitytojų akis, o žurnalistų yra naudojami straipsnių antraštėse ar skyrių pavadinimuose. Emocionalus ir personalizuotas tonas taip pat skatina tapatintis, įžvelgti teigiamas savybes ir tokiu būdų patraukti skaitytojus į savo pusę. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog tarp kitų žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumų galima išskirti apeliavimą į jausmus, kuris yra priskiriamas argumentacijos klaidų grupei, kuomet yra bandoma sukelti tam tikrus jausmus, padėsiančius įtikinti oponentus ar klausytojus. Vienoks ar kitoks apeliavimas į jausmus visada naudojamas nagrinėtuose straipsniuose, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog tuomet kai smurtu yra kaltinami tėvai, dominuoja paviršutiniškas įvykių aptarimas ir smurtinių veiksmų sušvelninimas, vaiko savijauta ar padariniai

asmenybei nėra nagrinėjami. Ironiškas tonas gali būti pasitelkiamas stereotipiško požiūrio apie netinkamą elgesį su vaikais kritikai. Neutralus-techniškas straipsnio tonas yra naudojamas, kuomet yra pateikiama su nagrinėjamu klausimu susijusi statistika ir pabrėžiamas atstumas nuo tam tikrų pasisakymų.

Tyrimo rezultatai parodė, jog argumentacijos forma yra vienas iš veiksnių, prisidedantis prie bendro žiniasklaidos naratyvo formacijos ypatumų komplekso, kuris atlieka svarbų vaidmenį formuojant skaitytojų požiūrį ir kuriant socialinę tikrovę. Argumentacijos forma, kuomet naratyvas susideda iš pavienių, dažnai emocionalių suinteresuotų asmenų pasakymų, yra patraukli skaitytojams, kadangi yra sensacinga ir patraukia dėmesį. Sensacingi ir emocionalūs pasisakymai taip pat patraukia dėmesį ir kelia baimę, todėl yra geriau pastebimi ir turi didesnį emocinį poveikį nei informatyvūs ir techniški pasisakymai. Žurnalistai, siekdami sukelti tam tikrą efektą ir pritraukti skaitytojus iškelia sensacingus pasisakymus, kurie dėl šio aspekto yra geriau pastebimi ir yra sudaromos sąlygos tokio tipo pažiūrų įsivyravimui visuomenėje. Žurnalistų siekis padidinti savo skaitytojų ratą reikšmingai apriboja informacijos skleidimo funkciją, prisideda prie šališkos naratyvo formacijos, kuri savo ruožtu neigiama linkme gali iškreipti visuomenės požiūrį smurto prieš vaikus tema. Tyrimo metu nustatyta, jog cituodami skirtingus įvykių dalyvius žurnalistai atsiriboja nuo atsakomybės dėl to, kas bus pasakyta. Kai kurios nuomonės gali būti faktiškai klaidingos ir prieštaraujančios, todėl jos neturėtų būti pateiktos kaip tolygios toms, kurios yra pagrįstos ir teisingos.

Tyrimas atskleidė, jog yra naudojamos skirtingos kaltės atribucijų formos, kurios yra nukreiptos į vyriausybės ir institucijų darbą, socialines-ekonomines priežastis, smurtavusius asmenis ir kt. Kaltė perkeliama nuo smurtaujančių asmenų ar gilesnių socioekonominių priežasčių analizės, prie paviršutiniškų priežasčių, kas prisideda prie siauro smurto fenomeno supratimo ir šališkos kaltės atribucijos. Nustatyta, jog tais atvejais kai matomi akivaizdūs ir sunkūs smurto padariniai, institucijos yra kaltinamos dėl blogai atlikto darbo. Tačiau tais atvejais, kai padariniai yra mažiau žiaurūs, institucijos yra kaltinamos dėl privatumo pažeidimų ir kitokios žalos vaikams ir jų tėvams. Vyrauja paradoksalus požiūris, kuomet institucijos skatinamos labiau įsitraukti siekiant užkirsti kelią smurtui, tačiau tuo pat metu jos yra kritikuojamos dėl įsitraukimo. Toks požiūris pratęsia naratyvą apie vaiko teisių apsaugos specialistus kaip abejingus vaiko interesams ir gali prisidėti prie negatyvaus institucijų darbo vertinimo. Rezultatai rodo, jog nagrinėtuose straipsniuose išreiškiami kaltinimai prisideda prie tarnybų, kaip nepagrįstai pažeidžiančių šeimų teisę į privatumą suvokimo, kas savo ruožtu skatina nepasitikėjimą ir kelia baimę tarnybų atžvilgiu. Formuojamas naratyvas, jog institucijų darbuotojams labiau rūpi jų prestižas ir biurokratinės operacijos, tačiau ne vaikų interesai. Pristatant institucijų atliekamą darbą galima aptikti sąmokslo teorijų tipo pasisakymų, įžvelgti atsiliepimų, kuriuose tarnybų darbas vertinamas neutraliai arba teigiamai.

Tyrimo rezultatai rodo, jog galima įžvelgti tendenciją, kuomet yra pateikiami tam tikri duomenys, padedantys identifikuoti smurtą patyrusius vaikus. Atskleista, kad nėra pakankamo pateikti asmens tapatybę padedančius atskleisti duomenis, kadangi jie nėra būtini siekiant tinkamai nušviesti smurtines istorijas atsižvelgiant į su tuo susijusią riziką. Žurnalistų cituojami pavyzdžiai iššaukia etinių pasvarstymų ir atrodo sunkiai pateisinami. Žurnalistai neįvertina, koks potencialus paviešintų duomenų poveikis skirtingiems įvykio dalyviams ir ar paviešinti asmeniniai duomenys yra tikrai svarbūs, ar jų nebuvimas apribos skaitytojų galimybę susidaryti visapusišką vaizdą apie konkrečius įvykius ir ar minimi duomenys nėra pertekliniai, skirti skaitytojų smalsumui sužadinti. Kituose nagrinėtuose straipsniuose atskleista priešinga tendencija, kuomet skaitytojai yra supažindinami su konfidencialumo principo svarba ir duomenys, leidžiantys identifikuoti nukentėjusių asmenų tapatybę, nėra pateikiami. Tyrimo rezultatai parodė, jog nagrinėjant sąvokas yra svarbu atsižvelgti ne tik į žurnalistų naudojamas sąvokas, tačiau ir kitų žiniasklaidos darbuotojų apklausiamų asmenų naudojamas sąvokas. Didelė straipsnių turinio dalis yra sudaryta ne iš žurnalistų įžvalgų, bet iš jų apklausiamų asmenų pateiktos informacijos. Tokiu būdu yra kuriamas įspūdis, jog nešališkai yra pristatomos abi pusės, nors jos gali pasižymėti pernelyg panašiu požiūriu ir neatspindėti realių visuomenėje vyraujančių pažiūrų spektro įvairovės. Žurnalistai priimdami sprendimą, kas bus apklausiamas, reikšmingai įtakoja tolimesnį naratyvo formacijos pobūdį ir kryptį. Tyrimas parodė, jog smurto kaip auklėjimo priemonės samprata gali būti labai žalinga, nes suteikia smurtautojams pretekstą pateisinti savo veiksmus ir jų padarinius.

Analizuojant pasirinktus straipsnius nustatyta, jog tokie aspektai kaip naratyvo struktūra, informacija kurią pateikiant pradedamas straipsnis, kiek dėmesio skiriama vieniems ar kitiems pasisakymams, kurioje straipsnio vietoje yra ar kieno lūpomis yra pateikiama informacija, kaip suformuluotas žurnalisto klausimas ar kokia žurnalistų reakcija į gautus atsakymus turi reikšmingą, tačiau netiesioginę įtaką informacijos gavėjams. Kaip atskirą kategoriją, prisidedančią prie naratyvo formacijos smurto prieš vaikus tematika, galima išskirti apeliavimą į baimę (angl. fear appeal). Baimės aspektų generavimas skirtingu mastu būdingas tiek smurtą potencialiai naudojusiai, tiek nuo smurto nukentėjusiai pusėms. Ši sąvoka apibūdina pastangas pakeisti žmonių elgesį ar jų požiūri teigiant, kad tam tikras veiksmas sukelia pavojų svarbioms vertybėms.

IŠVADOS

1. Tradiciškai yra išskiriamos keturios smurto prieš vaikus formos: fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas ir nepriežiūra. Mokslinėje literatūroje galima įžvelgti neryškius skirtumus tarp konkrečiam smurto tipui priskiriamų veiksmų, sunkumo laipsnio, trukmės ar smurtautojo statuso bei ryšio su auka. Veiksniai, prisidedantys prie smurtinio elgesio prieš vaikus apima individualias vaiko savybes, tėvų ir kitų artimiausiai aplinkai priklausančių asmenų elgesį ir vaiko ryšį su visuomene. Smurtas nėra nulemtas vieno veiksnio, tačiau dažniausiai pasireiškia dėl kelių skirtingų rizikos veiksnių tarpusavio sąveikos. Skirtingos smurto formos gali pasižymėti panašiais padariniais, kurie dažniausiai priklauso nuo smurto formų įvairovės, dažnumo ir sunkumo. Padarinių spektras yra labai platus, tačiau smurto padarinius tiriantys specialistai sutaria dėl smurto išgyvenimo vaikystėje žalos vaiko asmenybei.

2. Žiniasklaida užima svarbų vaidmenį rinkdama, ruošdama ir platindama informaciją. Rėminimo teorija yra viena iš žiniasklaidos poveikio teorijų, aiškinanti, kaip konkretus įvykis yra vaizduojamas ir kaip tai veikia informacijos gavėjų suvokimą. Smurtą patyrusių vaikų atvejų kontekste, rėminimo teorija paaiškina, kaip žurnalistai konstruoja naratyvus iš pavienių įvykių, kurie padeda suvokti kontekstą neatsiejamai nuo naujienų rengėjų ir platintojų subjektyvių pažiūrų ir prioritetų. Žiniasklaidos dienotvarkės nustatymo teorija teigia, jog žiniasklaida nurodo ne vien apie ką galvoti ir kokias temas laikyti aktualiomis, bet ir kaip galvoti. Šių teorijų efektų poveikis priklauso nuo skaitytojų tarpasmeninės komunikacijos, individualaus žinių ir patirties lygio, alternatyvių žiniasklaidos priemonių skaičiaus ir prieinamumo. Pagrindiniai žiniasklaidos trūkumai: klaidingos informacijos platinimas; nuomonių pliuralizmo, konfidencialumo ir privatumo principų nesilaikymas; sensacingumo siekis; bandymas nukreipti dėmesį nuo svarbių įvykių ir problemų; politinio ar verslo elito atstovavimas; manipuliatyvus siekis pritraukti savo produkcijos vartotojus.

3. Smurto prie vaikus naratyvo formacijai didelę reikšmę turi straipsnių antraštėse naudojami stiprų emocinį poveikį turintys veiksmažodžiai ar būdvardžiai, pateikiami kategoriški ir lakoniški požiūriai. Antraštėse taip pat yra naudojamos subjektyvios, vieną suinteresuotą pusę atstovaujančios nuomonės, kurios gali prisidėti prie šališkos pateikiamos informacijos interpretacijos. Naudojama prieštaringa, realybės neatitinkanti, baimę kelianti ar sensacinga informacija, kuri žadina emocijas ir galimai yra naudojama siekiant padidinti skaitytojų skaičių. Pasirinktas antraščių rėminimo tipas gali prisidėti prie nepasitenkinimo institucijomis, šališko ar paviršutiniško smurto fenomeno sampratos, susiskaldymo tarp skirtingų visuomenės grupių ar nepagrįstos baimės. Dažniausiai nagrinėtuose straipsniuose naudojamos informatyvios (24) ir paveikiamosios (16) antraštės, kuriose pateikiamas faktas (19), teiginys (14) ar yra naudojama nuomonė (13).

4.1. Smurto prieš vaikus tema dažniausiai pasireiškia teisinio (138) ir socialinio (99) konteksto ribose. Medicininis, religinis, politinis, globalus, kultūrinis, istorinis ar kiti kontekstai, kurie yra esminiai

siekiant visapusiško požiūrio į smurtą formacijos, nėra aptinkami arba atlieka nereikšmingą vaidmenį. Platesnio konteksto nebuvimas smurto prieš vaikus tematika ir reakcingas prevencinių priemonių prieš smurtą pristatymas gali būti laikomi veiksniais, prisidedančiais prie visuomenės nepasitenkinimo, priešiškumo ar smurto fenomeno suvokimo, kuomet smurtiniai veiksmai yra racionalizuojami ar ignoruojami kaip nedarantys rimtos žalos vaiko asmenybei.

4.2. Semantiniu požiūriu svarbiausi yra emocionalus, ironiškas ir neutralus-techniškas tonai, kurie gali pasireikšti kaip natūrali reakcija į patirtus įvykius arba yra naudojami kaip priemonė pasiekti savo tikslus. Iš smurtą stebėjusių asmenų perspektyvos, emocionalus tonas yra naudojamas kaip natūrali reakcija į padarytą žalą, kuomet iš smurtu kaltinamų asmenų pusės, – kaip priemonė pateisinti ir racionalizuoti naudotą smurtą. Neutralus-techniškas tonas yra naudojamas siekiant specializuota kalba detaliau paaiškinti nagrinėjamą reiškinį. Ironišku tonu gali būti siekiama pasišaipyti iš absurdiškų su smurtu prieš vaikus susijusių paaiškinimų ar stereotipiško požiūrio. Kiekybiniu požiūriu, nagrinėtuose straipsniuose dažniausiai yra naudojamas emocionalus (92), subjektyvus (80) ir techniškas (76) pasakojimo tonai.

4.3. Nagrinėtuose straipsniuose yra pateikiama smurtavusių ar nuo smurto nukentėjusių asmenų tapatybė ar kiti duomenys, padedantys identifikuoti tapatybę. Konfidencialios informacijos paskelbimas gali prisidėti prie antrinės viktimizacijos ir stigmatizavimo, ypač tais atvejais, kai šie duomenys dažnai yra keičiami, papildomi ar paskelbiami neatitinkančiais realybės. Tikėtina, jog konfidencialumo principą pažeidžianti informacija yra pateikiama siekiant vidinių žiniasklaidos tikslų: sudominti skaitytojus subtiliomis įvykių detalėmis, siekiant didinti savo skaitytojų ratą. Dažniausiai (29) konfidencialumo principo yra laikomasi dalinai, 8 kartus smurtą patyrusių asmenų konfidencialumas buvo užtikrintas visapusiškai, o 5 kartus konfidencialumo principas buvo pažeistas tiesiogiai atskleidžiant smurtą patyrusių vaikų tapatybę.

4.4. Potencialiai smurtavusių tėvų veiksmams apibūdinti yra pasirenkamos švelnesnės ir racionalizuojančios žodžių formos, o tarnybų veiksmams apibūdinti naudojamos šiurkščios ir sunkiai pateisinamos sąvokos. Vyrauja tendencija, jog užuot atsisakius smurto, siekiama sumenkinti smurto padarinių žalą ar pakeisti apibrėžimą. Smurtą pastebėję specialistai smurtą apibūdina realistiškiau ir nesiekia sumenkinti jo padarinių. Sunkūs smurto įvykiai yra nedviprasmiškai pasmerkiami, kartais dramatizuojami siekiant patraukti skaitytojų dėmesį. Smurto įvykiai pasižymintys lengvesniais padariniais yra pateisinami, arba rėminami kaip svarstytinas, aptarimo reikalingas klausimas. Nustatyta, jog dažniausiai smurtiniams veiksmams apibūdinti naudojama sąvoka „smurtauti“ (198). Antra pagal vartojimo dažnumą sąvoka „mušti“ buvo paminėta 126 kartus.

5.1. Struktūriniai žiniasklaidos naratyvo trūkumai apima šališką istorijų pristatymą bei nuasmeninantį ir atitolinantį pranešimų pobūdį, kuris apriboja skaitytojų galimybę tapatintis su aukomis ir internalizuoti smurtui netolerantiškas vertybes. Straipsnių įvairovės stoka, kuomet naujienų svetainės perspausdina

kitų svetainių identiškus straipsnius, apriboja skaitytojų galimybę susipažinti su keliomis skirtingomis tos pačios istorijos versijomis.

5.2. Žurnalistai remiasi subjektyviomis nuomonėmis, nepatvirtintais ar prieštaringais teiginiais, kurie nėra įvertinti kritiškai. Argumentacijos pobūdis nėra konstruktyvus ir orientuotas į sprendimus, tačiau dominuoja atsakomybės šalinimasis. Naudojamas netinkamas abstrakcijos laipsnis, kuris iškreipia suvokimą apie problemos mastą ir jos sprendimo galimybes. Galima įžvelgti per didelį susikoncentravimą ties tam tikrais smurto problematikos aspektais ir nepagrįstą generalizavimą, kuriuo galimai siekiama sukurti iliuziją, jog tam tikras veiksmas ar reiškinys yra visuotinis ir reikalauja sistemiškų pokyčių. Kiekybiniu požiūriu dažniausiai naudojama argumentacijos forma yra įtikinėjimas (53), rečiausiai – į konstruktyvų problemos sprendimą orientuota argumentacijos forma (18).

5.3. Žiniasklaidoje vyraujantis naratyvas VTAT atžvilgiu yra reakcingas ir dramatizuotas. Jame galima įžvelgti tokių žiniasklaidos siekių, kaip didesnis skaitomumas manipuliuojant smurto prieš vaikus istorija, šališkas informacijos pateikimas ar politinė agitacija. VTAT reprezentacija nagrinėtuose straipsniuose varijuoja nuo pozityvios iki labai neigiamos. Dominuoja neigiamas (45) arba neutralus (32) VTAT darbo įvertinimas. Tarnybų atliekamas darbas rėminamas kaip pernelyg formalus, linkęs į kontrolę, stokojantis emocinio kontakto, pažeidžiantis privatumą bei pasižymintis komunikacijos trūkumais. Baimės aspektų generavimas skirtingu mastu būdingas tiek smurtą potencialiai naudojusiai, tiek nuo smurto nukentėjusiai pusėms.

5.4. Analizuotuose straipsniuose vyrauja skirtingos kaltės atribucijos formas, kurios yra nukreiptos į vyriausybės ir institucijų darbą, socialines-ekonomines priežastis ar smurtavusius asmenis. Kaltės atribucija gali būti naudojama kaip priemonė, nustatanti reakcijų į vaikų patiriamą smurtą ypatumus, kuria siekiama asmeninių interesų įgyvendinimo ar įtvirtinimo. Tais atvejais, kuomet matomi akivaizdūs ir sunkūs smurto padariniai, institucijos yra kaltinamos dėl blogai atlikto darbo, tačiau tais atvejais kai buvo naudota lengvesnė smurto forma, institucijos yra kaltinamos dėl tėvų ar kitų smurtavusių asmenų privatumo pažeidimų ir kitokios žalos padarymo. Dažniausiai kaltės atribucija yra nukreipta į potencialiai smurtavusius asmenis (71) bei tarnybas, atsakingas už vaiko teisių užtikrinimą (44). Trečia pagal dažnumą kategorija apima skirtingus veiksnius (41), kas rodo, jog smurto prieš vaikus priežastingumo spektras nagrinėtuose straipsniuose yra labai platus.

REKOMENDACIJOS

Remiantis atlikta kokybine ir kiekybine didžiausiose Lietuvos naujienų svetainėse publikuotų straipsnių analize, suformuluotos rekomendacijos šių svetainių redakcijoms rengiant straipsnius smurto prieš vaikus tematika.

1. Naujienų svetainių redakcijos turėtų atidžiau vertinti visuomenės veikėjų ar kitų asmenų išsakytas subjektyvias nuomones, patikrinti, ar išsakomi teiginiai yra pagrįsti ir suderinami su kita turima informacija. Žurnalistų darbas smurto prieš vaikus tematika neturėtų apsiriboti prieštaringos informacijos perteikimu, bet gilesniu tyrimu remiantis socialinių darbuotojų bei vaiko teisių apsaugos specialistų nuomone, siekiant kuo geriau atspindėti situaciją iš įvairių pusių.

2. Vietoje emocionalaus-dramatiško pasakojimo tono kuris yra daugiausiai orientuotas į emocijas, rekomenduojama dažniau naudoti neutralų-techninį pasakojimo toną, siekiant nešališkai skaitytojus supažindinti su turima informacija.

3. Vengti prieštaringos, realybės neatitinkančios, baimę keliančios ir sensacingos informacijos. Straipsnių antraštėse nenaudoti stiprų emocinį poveikį turinčių sąvokų, kategoriškų ir lakoniškų vienos suinteresuotos pusės požiūrių smurto prieš vaikus tema.

4. Praplėsti konteksto, kuriame yra pateikiami smurto prieš vaikus atvejai, ribas, įtraukiant kultūrinį, globalų, istorinį ir kitus kontekstus. Pateikti šviečiamųjų straipsnių apie požiūrio į smurtą kaitą skirtingais istorijos etapais, smurto atsiradimo priežastis ir padarinius vaiko asmenybei ar geriausius vaiko interesus atitinkantį auklėjimą.

5. Rekomenduotina neapsiriboti trumpais informaciniais pranešimais apie konkretų smurto atvejį bei vengti kelių skirtingų pranešimų apie smurtą sujungimo į vieną straipsnį, kadangi tai gali prisidėti prie nuasmeninančio ir atitolinančio požiūrio į smurto aukas formacijos.

6. Naujienų svetainių darbuotojams rekomenduojama didinti kompetenciją vaiko teisių bei smurto prieš vaikus srityse, siekiant kritiško požiūrio vertinant prieštaringus apklausiamų asmenų pasisakymus, identifikuojant skirtingas smurto formas, konfrontuojant išgirdus moksliniais tyrimais neparemtą informaciją ir prisidedant prie šiuolaikinio požiūrio į smurtą prieš vaikus formavimo.

7. Visapusiškai laikytis konfidencialumo principo ir nuolatos vertinti, kokią potencialią įtaką pateikiama informacija gali turėti smurto aukoms. Neatskleisti smurto aukų tapatybės bei kitos informacijos, kuria remiantis būtų nesunku identifikuoti smurtą patyrusius asmenis ir tokiu būdu prisidėti prie antrinės viktimizacijos ar stigmatizavimo.

8. Straipsnių smurto prieš vaikus įvairovės stoka, kuomet naujienų svetainės perspausdina kitų svetainių parengtus identiškus straipsnius, apriboja skaitytojų galimybę matyti visapusišką vaizdą ir susipažinti su skirtingomis istorijos versijomis, todėl rekomenduojama nekopijuoti kitų svetainių straipsnių.

LITERATŪRA

1. Abbey A., Clinton A. M., McAuslan P., Zawacki T., Buck P. O. (2002). Alcohol-involved rapes: Are they more violent? Psychology of Women Quarterly, 26, 99–109.

2. Aleknonis, G. (2010). Komunikaciniai teisės žinoti ir laisvės informuoti aspektai. *Social Sciences Studies*, *2*(6), 7-21.

3. Anda RF, Butchart A, Felitti VJ, Brown DW. Building a framework for global surveillance of the public health implications of adverse childhood experiences (2010). *Am J Prev Med*.;39(1):93–98.

4. Anderson, C. A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J. D., Linz, D., ... & Wartella, E. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological science in the public interest*, *4*(3), 81-110.

5. Andrijauskaitė, D. (2018). Lietuvos žiniasklaidos ir institucijų egzistencinių grėsmių nacionaliniam saugumui diskurso formavimas karinių pratybų Zapad 2017 kontekste.

6. Anstorp, Trine og Benum, Kirsten (2014). Traumebehandling. Komplekse traumelidelser og dissosiasjon. Universitetsforlaget.

7. Barndommen kommer ikke i reprise (2013). Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014-2017).

8. BARNEOMBUDETS RAPPORT OM SEKSUELLE KRENKELSER BLANT UNGDOM (2018). Alle kjener noen som har opplevd det, eller så har man opplevd det selv. Barneombudet Mars 2018, Norge.

9. Bauman, Z. (2011). Vartojamas gyvenimas.

10. Bendixen, Mons; Kennair, Leif Edward Ottesen (2014). Resultater fra prosjekt Seksuell helse og trakassering i videregående opplæring 2013-2014. Trondheim: NTNU.

11. Benson B. J., Gohm C. L., Gross A. M., (2007). College Women and Sexual Assault: The Role of Sex-related. Journal of Family Violence, 22, 341–351.
12. Besova, A. A.; Cooley, C.S. (2009). Foreign News and Public Opinion: Attribute Agenda-Setting Theory Revisited. Ecquid Novi: African Journalism Studies, 30(2): 219-242.

13. Blažys V. Prievarta prieš vaikus. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kėlimo kursų paskaitų medžiaga. Vilnius, 2001, p. 67–68.

14. Blažys, V. (1999). Seksualinė prievarta ir vaiko raida. Socialinis ugdymas, p. 36.

15. Blažys, V. (2001). Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos prieš vaiką komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. P. 56-76.

16. Burke NJ, Hellman JL, Scott BG, Weems CF, Carrion VG. The impact of adverse childhood experiences on an urban pediatric population. *Child Abuse & Neglect* 2011; 35(6): 408-13.

17. Butchart A, Harvey AP, Mian M, Fürniss T. Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence Geneva: World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse, 2006

18. Butchart, A., Harvey, A. P., Mian, M., & Fürniss, T. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization and International Society for Child Abuse and Neglect.
19. Butler, P. Journalism Ethics: The Global Debate (2009). International Center for Journalists. Advancing Quality Journalism Worldwide.

20. Cahill L, Sherman P. Child Abuse and domestic Violence. *Pediatrics in Review* 2006; 27(9): 339-45.

21. Campbell JA, Walker RJ, Egede LE. Associations Between Adverse Childhood Experiences, High-Risk Behaviors, and Morbidity in Adulthood. *American Journal of Preventive Medicine* 2015.

22. Canada? Canadian Public Administration, 52(3), 347–370.

23. Carr, A. (2006). *The handbook of child and adolescent clinical psychology. A contextual approach*. Hove: Routledge.

24. Černius, J. (2006). Žmogaus vystymosi kelias. Nuo vaikystės iki brandos. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.

25. Children and Gender-based Violence: An overview of existing conceptual frameworks (2007). Save the Children Sweden - South and Central Asia Region.

26. Cicchetti, D., & Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology, 1,* 409-38.

27. Clum G. A., Nishith P., Calhoun K. S. (2002). A Preliminary Investigation of Alcohol Use During Trauma. Journal of Traumatic Stress, 15 (4), 321-328.

28. Combs J. L., Jordan C. E., Smith G. T. (2014). Individual Differences in Personality Predict Externalizing Versus Internalizing Outcomes Following Sexual Assault. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 15(2), 243–251

29. Consultative Group on Early Childhood Care and Development (2012). The essential package: holistically addressing the needs of young vulnerable children and their caregivers affected by HIV/ AIDS.

30. Danese A, McEwen BS. Adverse childhood experiences, allostasis, allostatic load, and age-related disease (2012). *Physiol Behav*.;106(1):29–39.

31. Dapšys, A.; Sakalauskas, G. (2005). Smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos teisiniai aspektai.

32. Davis K. C., George W. H., Norris J. (2004). Women's responses to unwanted sexual advances: the role of alcohol and inhibition conflict. Psychology of Women Quarterly, 28, 333-343.
33. de Klerk, V. C. (2009). *Understanding the perpetrators of violent crimes against children*. na.

34. Dearing, W. G.; Rogers, M. E. (1996). Agenda-Setting. London; New Delhi, Sage.

35. Dobryninas A. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje (2000). Vilnius.

36. Dubosc A., Capitaine M., Franko D. L., Bui E., Brunet A., Chabrol H., Rodgers R. F. (2012). Early Adult Sexual Assault and Disordered Eating: The Mediating Role of Posttraumatic Stress Symptoms. Journal of Traumatic Stress, 25, 50–56.

37. Dudaitė, J., & Kairienė, B. (2017). Žiniasklaidos formuojamas požiūris į vaiko teisių įgyvendinimą, 1 (36).

38. Duke, N. N., Pettingell, S. L., McMorris, B. J., and Borowsky, I. W. (2010). Adolescent violence perpetration: Associations with multiple types of adverse childhood experiences. *Pediatrics, 124*(4), 778-786.

39. Effects of Bullying (2016). In: Services USDoHH, editor. Washington DC: stopbullying.gov.

40. Elklit A., Christiansen D. (2010). ASD and PTSD in rape victims. Journal of Interpersonal Violence, 25(8), 1470–1488.
41. Entman, R. M. (1993). Framing: Toward a clarification of a fractured paradigm. Journal of Communication, 43, 51–58.

42. Entman, R. M. (2007). Framing bias: Media in the distribution of power. *Journal of communication*, *57*(1), 163-173.

43. Etter DJ, Rickert VI. The Complex Etiology and Lasting Consequences of Child Maltreatment. *Journal of Adolescent Health* 2013; 53(4): S39-S41.

44. Eurobarometras, S. 88. (2017). Visuomenės nuomonė Europos Sąjungoje. Lietuvos šalies ataskaita.

45. Farmer P. An anthropology of structural violence. *Current Anthropology* 2004; 45(3): 305-25.

46. Felitti & Anda The Relationship of Adverse Childhood Experiences to Adult Medical Disease, Psychiatric Disorders, and Sexual Behavior: Implications for Healthcare (2010).

47. Fergusson, D. M., Boden, J. M., & Horwood, L. J. (2008). Exposure to childhood sexual and physical abuse and adjustment in early adulthood. *Child Abuse & Neglect*, *32*, 607-19.

48. Finkelhor D, Ormrod RK, Turner HA. Lifetime assessment of poly-victimization in a national sample of children and youth. *Child Abuse & Neglect* 2009; 33(7): 403-11.

49. Finkelhor D, Ormrod RK, Turner HA. Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse & Neglect* 2007; 31(1): 7-26.

50. Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H. A., & Hamby, S. L. (2014). Trends in children's exposure to violence, 2003 to 2011. *JAMA pediatrics*, *168*(6), 540-546.

51. Finkelhor, D., Turner, H. A., Ormrod, R., Hamby, S., & Kracke, K. (2009). Children's exposure to violence: A comprehensive national survey. U.S. Department of Justice.

52. Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., & Hamby, S. L. (2015). Prevalence of childhood exposure to violence, crime, and abuse: Results from the national survey of children's exposure to violence. *JAMA Pediatrics, 169*(8), 746-754.

53. Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge (2015). Projektrapport. Sortland commune.

54. Fulu E, Warner X, Miedema S, Jewkes R, Roselli T, Lang J. Why do some men use violence against women and how can we prevent it? Quantitative findings from the United Nations Multi-country Study on Men and Violence in Asia and the Pacific. Bangkok: UNDP, UNFPA, UN Women and UN Volunteers. 2013.

55. Furst, M. (2000). Psichologija. Vilnius: Lumen.

56. Gailienė, I., & Kuklinskaitė, K. (2004). Prievarta prieš vaikus: pradinių klasių mokinių patirties ir elgesio analizė. *Ugdymo psichologija*, *11*(12), 109-118.

57. Galtung J. Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses. *Journal of Peace Research (*1985); 22(2): 141-58.

58. General comment No. 13: The right of the child to freedom from all forms of violence. New York: United Nations, 2011.

59. Gidycz C. A., Orchowski L. M., King C. R., Rich C. L. (2008). Sexual victimization and health-risk behaviors: A prospective analysis of college women. Journal of Interpersonal Violence, 23(6), 744–763.

60. Gilbert, R., Spatz-Widom, C., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Child maltreatment: Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet*, *373*, 68-81.

61. Gilligan, J. (2002). Smurto prevencija. Vilnius: Eugrimas.

62. Gilmore A. K., Schacht R. L., George W. H., Otto J. M., Davis K. C., Heiman J. R., Norris J., Kajumulo K. F. (2010). Assessing Women's Sexual Arousal in the Context of Sexual Assault History and Acute Alcohol Intoxication. International Society for Sexual Medicine, 7, 2112–2119.

63. Grigutytė, N., Salialionė, I., Skučaitė, V., & Karmazė, E. G. (2008). Tyrimo „Smurto mokyklose paplitimas, formos, priežastys, prevencija ir pagalbos priemonės" ataskaita.

64. Hallahan, K. (1999). Seven models of framing: Implications for public relations. *Journal of public relations research*, *11*(3), 205-242.

65. Hampton, RL, TP Gullotta, GR Adams, EH Potter III & RP Weissberg (Eds). 1993. *Family violence: Prevention and treatment*. New Delhi: Sage Publications.

66. Herman, E. S., & Chomsky, N. (2010). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Random House.

67. Hillis S, Mercy J, Amobi A, et al. Global prevalence of past-year violence against children: a systematic review and minimum estimates. Pediatrics. 2016;137(3): e20154079.

68. Hjemdal, Sogn & Schau. Vold, negative livshendelser og helse. En gjennomgang av data fra to regionale helseundersøkelser. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport 1/2012.

69. Hodgkin, R., & Newell, P. (2002). Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas. *Jungtinių Tautų vaikų fondas UNICEF*.

70. Horn PV, Lieberman A. Psychological impact on and treatment of children who witness domestic violence In: Jenny C, ed. Child Abuse and Neglect: Diagnosis, Treatment, and Evidence St Louis, Missouri: Elsevier Saunders; 2011: 501-12.

71. Howard N. Snyder, "Sexual Assault of Young Children as Reported to Law Enforcement: Victim, Incident, and Offender Characteristics" (Washington: Bureau of Justice Statistics, 2000), pp. 1–17.

72. Hubbard, D. 2001. *A summary of the Combating of Rape Act, (Act No. 8 of 2000)*. Windhoek: Legal Assistance Centre.
73. Humphrey J. A., White J. (2000). Women's vulnerability to sexual assault from adolescence to young adulthood. Journal of Adolescent Health, 27, 419-424.

74. Hurrelmann K.; Unverzagt G. (2001). Kaip išugdyti stiprius vaikus. Vilnius.

75. INSPIRE, W. (2016). Seven strategies for ending violence against children. Geneva: World Health Organization.

76. International NGO Council on Violence Against Children (2012). Violating children's rights: Harmful practices based on tradition, culture, religion or superstition. New York: International NGO Council on Violence Against Children.

77. ISPCAN (2014). World Perspectives on Child Abuse. Eleventh edition ed. Colorado: Australian Institute of Criminology Oak Foundation.

78. Jewkes, R, L Penn-Kekana, H Rose-Junius & J Malala (2003). "Child sexual abuse and HIV: Study on links in South Africa and Namibia". An unpublished research report for Save the Children (UK) and (Sweden).

79. Johnson P. J., Hellerstedt W.L. (2002). Current or past physical or sexual abuse as a risk marker for sexually transmitted disease in pregnant women. Perspectives on Sexual and Reproductive Health, 34, 62–7.

80. Juodytė, A. (2008). Manipuliacinės įtraukimo į komunikaciją strategijos periodinėje spaudoje. *Journalism Research*, *1*.

81. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. Econometrica, 47, 263–291.

82. Kairienė, B. (2002). Jaunuolių, patyrusių tėvų agresiją, psichosocialinė raida ir pedagoginės korekcijos galimybės. *Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas*.

83. Kairienė, B. (2015). Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos.

84. Kairienė, B., & Jekaitytė, L. (2010). Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu. *Socialinis darbas*, *9*(1), 99-106.

85. Karmaza, E., Grigutytė, N., Karmazė, E. G. (2007). Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. *Metodinės rekomendacijos. Vilnius*, 1-121.

86. Kaysen D. L., Lindgren K. P., Lee C. M., Lewis M. A., Fossos N., Atkins D. C. (2010). Alcohol-Involved Assault and the Course of PTSD in Female Crime Victims. Journal of Traumatic Stress, 23 (4), 523–527.

87. Kempe CH, Silverman FN, Steele BF, Droegemueller W, Silver HK. The battered-child syndrome *JAMA* 1962; 181 (1): 17-24.

88. Kenneth V. Lanning, "A Law Enforcement Perspective on the Compliant Child Victim," (2002). *APSAC Advisor (Special Issue): The Compliant Child Victim* 14, no. 2 4–9.

89. Kerker BD, Zhang J, Nadeem E, et al. (2015). Adverse Childhood Experiences and Mental Health, Chronic Medical Conditions, and Development in Young Children. *Academic Pediatrics*; 15(5): 510-7.

90. Kiršienė, M. (2010). *Smurtas prieš vaikus mokykloje: prevencija ir galima pagalba* (Doctoral dissertation, Vytautas Magnus University).

91. Kiškis, A. (2004). Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*, *59*(51), 39-53.

92. Klevens, J. & Whitaker, D. J. (2007) Primary prevention of child physical abuse and neglect: Gaps and promising directions. *Child Maltreatment, 12*, 364-77.

93. Knox M. On Hitting Children: A Review of Corporal Punishment in the United States. *Journal of Pediatric Health Care*

2010; 24(2): 103-7.

94. Krebs C. P., Lindquist C. H., Warner T.D., Fisher B. S., Martin S. L. (2009). The Differential Risk Factors of Physically Forced and Alcohol- or Other Drug-Enabled Sexual Assault Among University Women. Violence and Victims, 24 (3), 302-321.

95. *Kristin Alve Glad, Carolina Øverlien og Grete Dyb (2010).* Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn. En kunnskapsoversikt, Oslo.

96. Krug E, Dahlberg L, Mercy J, Zwi, A, Lozano R. World report on violence and health. Geneva: World Health Organization; 2002.

97. Krug, E., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.

98. Kučinskė, I. (2005). Elito įvaizdžio formavimo ypatumai Lietuvos žiniasklaidoje. *Sociologija: Mintis ir Veiksmas*, *2005*(2).

99. Kunnskapsoversikt om og forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge (2015). Skriftserien.

100. Kvieskienė, G. (2005). Pozityvioji socializacija. Monografija. Vilnius: VPU.

101. Lawyer S., Resnick H., Bakanic V., Burkett T., Kilpatrick D. (2010). Forcible, Drug-Facilitated, and Incapacitated Rape and Sexual Assault Among Undergraduate Women. American College Health, 58 (5), 453-460.

102. Lee Y, Svevo-Cianci K. General Comment no. 13 to the Convention on the Rights of the Child: The right of the child to freedom from all forms of violence. *Child Abuse & Neglect* 2011; 35(12): 967-9.

103. Leetaru, K. (2012). Agenda Setting.

104. Leoschut L, Kafaar Z. The frequency and predictors of poly-victimisation of South African children and the role of schools in its prevention. *Psychology, Health & Medicine* 2017; 22(sup1): 81-93.

105. Leserman J. (2005). Sexual abuse history: Prevalence, health effects, mediators, and psychological treatment. Psychosomatic Medicine, 67, 906–915.

106. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius (2017). Veiklos ataskaita.

107. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl nacionalinės programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą (2000, Nr. 29) // fiin., 2000, Nr. 5-144.

108. Margolin, G., & Elana B. G., (2004). Children's exposure to violence in the family and community. *Current Directions in Psychological Science*, *13*, (4), 152-155.

109. Martin L. R. Violence at the School and Education (1999). Bad Heilbrunn, p. 13.

110. Maternowska M, Potts A, Fry D, Casey T. Research that drives change: Understanding the Drivers of Violence Affecting Children in Italy, Peru, Viet Nam and Zimbabwe. Florence: UNICEF Office of Research 2017.

111. McCombs, E. M.; Shaw L. D. (1972). The Agenda- Setting Function of Mass Media. The Public Opinion Quarterly, 36(2): 176- 187.

112. McCombs, M. (2002, June). The agenda-setting role of the mass media in the shaping of public opinion. In *Mass Media Economics 2002 Conference, London School of Economics*.

113. McCombs, M. (2005). A look at agenda-setting: Past, present and future. Journalism Studies, 6(4), 543–557.

114. McCombs, M. E., Shaw, D. L., & Weaver, D. H. (2014). New directions in agenda-setting theory and research. *Mass communication and society*, *17*(6), 781-802.

115. Meraz, S., and Papacharissi, Z. (2013) "Networked Gatekeeping and Networked Framing on Egypt," The International Journal of Press/Politics, 18(2), pp. 138-166.

116. Metzger, M. J. The Study of Media Effects in the Era of Internet Communication (2009). In The SAGE Handbook of Media Processes and Effects. Ed. By R.L. Nabi and M.B. Oliver. Los Angeles: Sage.

117.Michael Schudson, The sociology of news, New York, London: *W. W. Nor- ton and Company*, 2003, p. 49.

118.Mitchell, Miller, J.; Wright, R. A. (ed.) (2005). Encyclopedia of Criminology. Fitzroy Dearborn.

119.Mokinių patiriamo ir naudojamo smurto tyrimas: mokinių apklausa 2002 (tarptautinis projektas „Mare Balticum") (2003). Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas.

120.Morkevičienė, A., Blažys, V. (2000). Fizinis ir psichologinis smurtas. Vilnius.

121.Mossige & Stefansen. Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015. NOVA. Rapport 5/2016.

122.Mossige, S. & Stefansen, K (red.). (2007). Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole. NOVA Rapport nr. 20, 2007. Oslo: Norsk institutt for forskning på oppvekst, aldring og velferd.

123.Moy, P., Tewksbury, D., & Rinke, E. M. (2016). Agenda-Setting, Priming, and Framing. *The international encyclopedia of communication theory and philosophy*, 1-13.

124.Mucundorfeanu, M., & Vana, D. T. (2012). AGENDA SETTING, FRAMING, PRINTING: ANALIZA EFECTELOR MASS-MEDIA IN ROMĂNIA. *Review of Management & Economic Engineering*, *11*(2).

125.Nevinskaitė, L. (2011). Šiuolaikinės medijos ir masinės komunikacijos teorijos. *Vilnius: Petro Ofsetas*.

126.Nowak, E. (2016) Agenda-setting theory and the new media.

127.Nurius P. S., Norris J., Young D. S., Graham T. L., Gaylord, J. (2000). Interpreting and defensively responding to threat: Examining appraisals and coping with acquaintance sexual aggression. Violence and Victims, 15, 81-117.

128.Parks K. A., Hequembourg A. L., Dearing R. L. (2008). Women's social behavior when meeting new men: the influence of alcohol and childhood sexual abuse. Psychology of Women Quarterly, 32(2) 145–158.

129.Peter Dahlgren, The transformation of democracy? In: New media and politics (2001). Barrie Axford, Richard Huggins (eds.). London, New Delhi: *SAGE Publications*, p. 81.

130.Pinheiro PS. World Report on Violence against Children (2006). Geneva: Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), the United Nations Children's Fund (UNICEF) and the World Health Organization (WHO).

131.Pivorienė, R. (2001). Metodinė medžiaga pedagogams darbui su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. P. 103-116.

132.Pruskus, V., Tuzienė, G. (2011). Agresyvaus elgesio prieš bendramokslius priežastys, dažnumas ir formos: mokinių, mokytojų ir tėvų vertinimas. *Filosofija, Edukologija*, *19*(2), 181-197.

133.Putnam, F. W. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 42(3)*, 269-78.

134.Raman, S., Kadir, A., Seth, R., Muhammad, T., Maternowska, C., Goldhagen, J., ... & D'Annunzio12, D. (2017). Violence against children of the world: burden, consequences and recommendations for action.

135.Reading R, Bissell S, Goldhagen J, et al. Promotion of children's rights and prevention of child maltreatment. *The Lancet* 2009; 373(9660): 332-43.

136.Respublikos, L. civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000

137.Rogan, G, R. (2006). Conflict Framing Categories Revisited. Communication Quarterly, 54(2): 157-173.

138.Rogge J.U., Vaikams reikia ribų (2004). Vilnius.

139.Sakalauskas, G., Ūselė, L. (2007). Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*, *2*(56), 7-54.

140.Saleem, N. 2007. U.S. Media Framing of Foreign Countries Image: An Analytical Perspective. Canadian Journal of Media Studies, 2(1): 130-161.

141.Scheufele, D. A., & Tewksbury, D. (2006). Framing, agenda setting, and priming: The evolution of three media effects models. *Journal of communication*, *57*(1), 9-20.

142. Scott DA. The landscape of child maltreatment. *The Lancet* 2009; 373(9658): 101-2.

143.Šerkšnienė, R.; Petraitis, D. (2008). Metodinės rekomendacijos specialistams, dirbantiems su smurtą patyrusiais vaikais. Kaunas: VĮ šeimos santykių institutas.

144.Sherr L, Roberts KJ, Gandhi N. Child violence experiences in institutionalised/orphanage care. *Psychology, Health & Medicine* 2017; 22(sup1): 31-57.

145.Shoemaker, P. J., & Reese, S. D.(1996). Mediating the message: Theories of influences on mass media content

146.Smith K. M., Larive L. L., Romanelli F. (2002). Club drugs: ethylenedioxymethamphetamine, flunitrazepam. Ketamine hydrochloride and gamma- hydroxybutyrate. American Journal of Health- System Pharmacy, 59, 1067 – 1076.

147. Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje (1997). Vilnius, p. 43.

148. Smurtas šeimoje: prevencija, intervencija ir galima pagalba (2008). Vilnius.

149.Šorienė, R. (red.) (2005). Smurto prevencija mokyklose. Vilnius: ŠAC.

150.Spencer, N., Wallace, A., Sundrum, R., Bacchus, C., & Logan, S. (2006). Child abuse registration, fetal growth, and preterm birth: a population based study. *Journal of Epidemiology and Community Health, 60*, 337-40.

151.Stalker K, McArthur K. Child abuse, child protection and disabled children: a review of recent research. *Child Abuse Review* 2012; 21(1): 24-40.

152.Statneckytė, S. (2014). Mediatizacijos įtaka politinės komunikacijos kultūrai. *Tiltai*, *64*(3), 153-163.

153.Stein M. B., Barrett-Connor E. (2000). Sexual Assault and Physical Health: Findings From a Population-Based Study of Older Adults. Psychosomatic Medicine, 62 (6), 838-843.

154.Stevens, J. E. (2012). The Adverse Childhood Experiences Study–the largest, most important public health study you never heard of–began in an obesity clinic. *ACES Too High News*, *3*.

155.Stoltenborgh M, Bakermans- Kranenburg MJ, van Ijzendoorn MH, Alink LRA (2013). Cultural-geographical differences in the occurrence of child physical abuse? A meta-analysis of global prevalence. *Int J Psychol*. 48(2):81–94.

156.SUO 2001:72. Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda. Slutbetänkande av Komittén mot barnmisshandel.

157.Symeou, P. C., Bantimaroudis, P., & Zyglidopoulos, S. C. (2015). Cultural agenda setting and the role of critics: An empirical examination in the market for art-house films. *Communication Research*, *42*(5), 732-754.

158.Taylor, P., & Harris, J. (2007). *Critical Theories Of Mass Media: Then And Now: Then and Now*. McGraw-Hill Education (UK).

159.Teplin LA, McClelland GM, Abram KM, Mileusnic D. Early Violent Death Among Delinquent Youth: A Prospective Longitudinal Study (2005). *Pediatrics*; 115(6): 1586-93.

160.The Declaration of Chapultepec (1994). Mexico City.

161.Tomasula J. L. Anderson L., Littleton H. L., Riley – Tillman H. (2012). The Association Between Sexual Assault and Suicidal Activity in a National Sample. School Psychology Quarterly, 27 (2), 109-119.

162.Tomoda A. Neurobiological and behavioral consequences of exposure to childhood traumatic stress and preliminary evidence for sensitive periods in the effect of childhood abuse on regional brain development. *Neuroscience Research* 2010; 68.

163.Tran, H. (2014) "Online Agenda Setting a New Frontier for Theory Development," in T. J.

164.Unicef (1989). Convention on the Rights of the Child.

165.Vaikas tarp prievartos ir išnaudojimo (2000). Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

166.Valickas, G. (1997). Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. Vilnius.

167.Van Aelst, P., Thesen, G., Walgrave, S., & Vliegenthart, R. (2014). Mediatization and political agenda-setting: changing issue priorities? In *Mediatization of politics* (pp. 200-220). Palgrave Macmillan, London.

168.van Berlo W., Ensink B. (2000). Problems with sexuality after sexual assault. Annual Review of Sex Research, 11, 235–257.

169.Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU (2015). European Union Agency for Fundamental Rights.

170.Webber R., Wilmot J. (2013). Young people seeking help for sexual assault. A question- and-answer online environment. Youth Studies Australia, 32 (1), 30-38.

171.WHO. Report of the Consultation on Child Abuse Prevention (1999). Geneva, Switzerland: World Health Organization. Violence and Injury Prevention Team, Global Forum for Health Research.

172.WHO. World report on violence and health (2002). Geneva: World Health Organization.

173.WHO/World Health Organisation (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention*. Geneva, 29–31 March. Geneva: WHO.

174.Wiklund M., Malmgren-Olsson E., Bengs C., Ohman A. (2010). "He messed me up": Swedish adolescent girls experiences of gender-related partner violence and it's consequences over time. Violence Against Women, 16 (2), 207-32.

175.Winsvold, A. (2015). Det som skjer på nett forblir på nett. Hvordan barnehusene håndterer nettrelaterte overgrep. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo.

176.World Health Organization, United Nations (2014). *Global Status Report on Violence Prevention 2014*. Geneva, Switzerland: WHO Press.

177.Žiobienė, Edita. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. In: *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 9(87). p. 31–36. ISSN 1392-6195.

178.Zubrutė, L. Nepilnamečių apsauga: kur klumpa žiniasklaida (2014). *Journalism Research*, 129-149.

179.Žukauskienė, R. (2006). Kriminalinio elgesio psichologija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

180.Žurnalistų etikos inspektorius (2007). 2005-2006 METŲ ANALITINĖ APŽVALGA „VISUOMENĖS INFORMAVIMO DEMOKRATINĖS KULTŪROS PLĖTROS GAIRĖS" IR 2006 METŲ VEIKLOS ATASKAITA.

181.Øverlien, Hauge & Schulz (red). Barn, vold og traumer (2016).

182.Aasland, Margrete Wiede (2009). Si det til noen. Høyskoleforlaget AS.

INETERNETINIAI ŠALTINIAI

1. DELFI, L. Kukuraitis: didėjantis pranešimų apie smurtą prieš vaikus skaičius rodo visuomenės sąmoningumo augimą [[interaktyvus], [žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.] <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/l-kukuraitis-didejantis-pranesimu-apie-smurta-pries-vaikus-skaicius-rodo-visuomenes-samoningumo-augima.d?id=74831314 >.
2. Gemius Audience [interaktyvus], 2017. 2017 m. pradžia augino svetainių populiarumą [žiūrėta 2019-01-15].< http://www.gemius.lt/visos-naujienos/id-2017-m-pradzia-augino-svetainiu-populiaruma.html >.
3. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030" [interaktyvus], [žiūrėta 2018 m. liepos 4 d.]. <*http//www.lietuva2030.lt/images/stories/projektas.pdf*>.

4. Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Valstybės žinios. 2011, Nr. 72-3475. [žiūrėta 2018-10-15]. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E14E65020CCC.>.

5. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1993 [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-15].<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.1480?jfwid=3eixg65ch>.

6. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas, [interaktyvus], 2 0 0 6 . [žiūrėta 2018 m. liepos 2 d.]. < https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.280580>.

7. Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-15]. <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>.

8. Lietuvos statistikos departamentas. Oficialiosios statistikos portalas [interaktyvus], [žiūrėta 2018 m. spalio 13d. <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>.

9. National Scientific Council on the Developing Child [interaktyvus], 2010. Persistent fear and anxiety can affect young children's learning and development: *Working paper No. 9*. [žiūrėta 2018-10-15]. <www.developingchild.net>.

10. Neglect of children. National exchange club foundation. Preventing child... Senn'ng America [interaktyvus], [žiūrėta 2018-12-04]. <http:// www.prevcntchildabuse.com/neglect>.

11. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas [interaktyvus]. Vilnius, 2002. [žiūrėta 2018-10-17]. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.817CC58C1A54/TAIS_410367>.

12. Save the Children. Save the Children's Resource Centre [interaktyvus], 2018. Violence against children. [žiūrėta 2018-11-29]. <https://resourcecentre.savethechildren.net/keyword/violence-against-children>.

13. Smurtą patyrusių vaikų ir smurto prieš vaikus atvejų statistika [interaktyvus], 2016. [žiūrėta 2018-10-16]. <http://vaikoteises.lt/media/file/Statisitika/smurtas2016.docx.pdf>.

14. World Health Organization. Violence against children [interaktyvus], 2018. [žiūrėta 2018-11-29].< https://www.who.int/mediacentre/factsheets/violence-against-children/en/>.

15. Žurnalistų etikos inspektorius. 2011–2012 metų analitinė apžvalga „Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės", [interaktyvus]. Vilnius, 2013. [žiūrėta 2018-10-15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/apps3/1/2428_TQTWWTXS.PDF>.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. TYRIMUI ATRINKTŲ STRAIPSNIŲ SĄRAŠAS

„Delfi“:

1) Kristina Pocytė, 2019 m sausio 28d. Plinta gimnazijoje kilusių muštynių įrašas: direktorė smurtautoju vadina nukentėjusįjį: https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/plinta-gimnazijoje-kilusiu-mustyniu-irasas-direktore-smurtautoju-vadina-nukentejusiji.d?id=80216607

2) Edmundas Jakilaitis, 2018 m. spalio 29 d. Paimtų vaikų šeimos advokatas: sudavimas vaikui – ne smurtas, o nepedagoginis metodas: https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/paimtu-vaiku-seimos-advokatas-sudavimas-vaikui-ne-smurtas-o-nepedagoginis-metodas.d?id=79449127

3) Aleksandra Katlerienė, 2018 m. rugpjūčio 28 d. Rugpjūtį iš šeimų paimti 493 vaikai: ekspertai sako, kad šis skaičius galėtų būti 10 kartų didesnis: https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rugpjuti-is-seimu-paimti-493-vaikai-ekspertai-sako-kad-sis-skaicius-galetu-buti-10-kartu-didesnis.d?id=78907617

4) Erika Venckutė, 2018 m. birželio 12 d. Globėją įsiutino feisbuko žinutės: nepilnametę bandė auklėti smūgiais:https://m.delfi.lt/kriminalai/article.php?id=78253239&fbclid=IwAR0mubepEzptcXW38ytc2mTsGDHiMINLUgocz6h4VRdJYIuSDJQQ1NHcpjA#

5) Kristina Pocytė, 2019. Lietuvio emigranto žiaurumas sukrėtė britų tyrėjus: nužudęs mylimąją atėjo apsipirkti: https://www.delfi.lt/multimedija/bausti/lietuvio-emigranto-ziaurumas-sukrete-britu-tyrejus-nuzudes-mylimaja-atejo-apsipirkti.d?id=80203827

6) BNS, 2018 m. spalio 24 d. Priimtas sprendimas: vaikus atiduoda tėvui su labai intensyvia tarnybų pagalba: https://m.delfi.lt/lietuvoje/article.php?id=79404637

7) Dainius Sinkevičius, 2018 m. lapkričio 30 d. Košmaras Lietuvos kaime: nuteistas tėvas, dukrą pavertęs verge Izaura: https://m.delfi.lt/lietuvoje/article.php?id=79730591#

8) Kristina Pocytė, 2018 m. gruodžio 15 d. Nepilnametės iššaginimas mokyklos personalo nesukrėtė: visos jos čia tokios: https://m.delfi.lt/lietuvoje/article.php?id=79572867#

9) „Delfi“, 2018 m. lapkričio 12 d. Birštone vyras metė telefoną mažametei podukrai į veidą: https://www.delfi.lt/news/daily/crime/birstone-vyras-mete-telefona-mazametei-podukrai-i-veida.d?id=79558731

10) „Delfi“, 2018 m. lapkričio 22 d. Žiaurus motinos elgesys Šalčininkų r.: apipylė dukrą benzinu ir grasino padegti: https://www.delfi.lt/news/daily/crime/ziaurus-motinos-elgesys-salcininku-r-apipyle-dukra-benzinu-ir-grasino-padegti.d?id=79653421

11) Ineta Nedveckė, 2018 m. lapkričio 27 d. Vaikų psichiatras: net ir tie, kurie vaikus užmuša, nenorėjo mušti stipriai: https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vaiku-psichiatras-net-ir-tie-kurie-vaikus-uzmusa-nenorejo-musti-stipriai.d?id=79694465

12) „Delfi“, 2018 m. rugpjūčio 16 d. Dėl galimo smurto iš moters paimti du mažamečiai vaikai: https://www.delfi.lt/news/daily/crime/del-galimo-smurto-is-moters-paimti-du-mazameciai-vaikai.d?id=78827381

13) BNS, 2018 m. gruodžio 21 d. Teisėsauga nutraukė ikiteisminį tyrimą dėl smurto prieš vaikus Kauno lopšelyje-darželyje: https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisesauga-nutrauke-ikiteismini-tyrima-del-smurto-pries-vaikus-kauno-lopselyje-darzelyje.d?id=79937995

„15min“:

1) 2018 m. lapkričio 29 d. Žinomi žmonės – apie smurtą: „Mušamas vaikas netenka tikėjimo jūsų meile ir pasitikėjimo savimi“: https://www.15min.lt/vardai/naujiena/lietuva/zinomi-zmones-apie-smurta-musamas-vaikas-netenka-tikejimo-jusu-meile-ir-pasitikejimo-savimi-1050-1067404?copied

2) Dovilė Joblanskaitė, 2018 m. rugsėjo 12 d. Matuko reforma: atima net iš globėjų, namo grįžo tik 18 iš 523 paimtų vaikų: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/matuko-reforma-atima-net-is-globeju-namo-grizo-tik-18-is-523-paimtu-vaiku-56-1026390?copied

3) Paulius Gritėnas, 2018 lapkričio 25 d. Prie Seimo susirinkę Vaiko teisių apsaugos įstatymo kritikai baiminasi dėl „grobiamų vaikų“ ir reikalauja politikų atsakomybės: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prie-seimo-vaiko-teisiu-apsaugos-istatymo-kritiku-ir-gyneju-susidurimas-56-1064990#galerija/?copied

4) Dovilė Joblonskaitė, 2018 m. spalio 24 d. Penkių vaikų tėvas Evaldas Lasys sunerimęs: kiek vaikų bus atimta per Kalėdas?: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/15min-studijoje-diskusija-ne-tik-apie-vaiku-bet-ir-tevu-teises-56-1049384?copied

5) 2019 m. sausio 16 d. Keturių mėnesių dukrą po papurtymo į komą pasiuntęs tėvas paleistas iš areštinės: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/keturiu-menesiu-dukra-po-papurtymo-i-koma-pasiuntes-tevas-paleistas-is-arestines-59-1088700?copied

6) 2018 m. lapkričio 12 d. Teisėsauga baigė ikiteisminį tyrimą dėl galimo kauniečių Kručinskų smurto prieš vaikus: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/teisesauga-baige-ikiteismini-tyrima-del-galimo-kaunieciu-krucinsku-smurto-pries-vaikus-59-1058314?copied

7) Karolina Stažytė, 2018 m. gruodžio 18 d. Už smurtą prieš sūnų teisiama 7 vaikų mama E.Geležiūnienė: „Žaidžia, susižeidžia – nefiksuoji tų mėlynių“: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/smurtu-pries-vaika-kaltinama-e-geleziuniene-teisme-kaip-vertinu-kaltinimus-keista-59-1076268?copied

8) Nufilmuotas smurtas prieš vaikus Pakruojo rajone: https://www.15min.lt/video/nufilmuotas-smurtas-pries-vaikus-pakruojo-rajone-144342

9) Inga Saukienė, 2018 m. sausio 9 d. Išsilaisvinimo drama: 12 metų moteris su 5 vaikais kentė vyro smurtą – bijojo skirtis, kad neužmuštų: https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/seima/issilaisvinimo-drama-12-metu-moteris-su-5-vaikais-kente-vyro-smurta-bijojo-skirtis-kad-neuzmustu-1026-907618?copied

10) 2018 m. rugsėjo 14 d., Vaiko teisių apsauga apie smurtą patyrusius mažamečius: motinai uždrausta prie jų artintis: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vaiko-teisiu-apsauga-apie-smurta-patyrusius-pakruojiecius-motinai-uzdrausta-prie-ju-artintis-56-1029890?copied

„Lrytas“:

1) Vygandas Trainys, 2018 m. spalio 25 d. Vaikus po mėnesio atgavusi kaunietė: „Vaizdas mus sukrėtė“: https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2018/10/25/news/vaikus-po-menesio-atgavusi-kaunietevaizdas-mus-sukrete--8020417/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

2) Gintarė Kairytė, 2018 m. liepos 5 d. Naujas įstatymas: nuo šiol penkiamečio vieno namuose nepaliksite: https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/seima/2018/07/05/news/naujas-istatymas-nuo-siol-penkiamecio-vieno-namuose-nepaliksite-6861344/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

3) Asta Martišiūtė, 2018 m. gruodžio 3 d. Žiaurus akibrokštas mamai: vaiką paliko augti su jį mušančiu tėvu ir prievartautoju dėde: https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2018/12/03/news/ziaurus-akibrokstas-mamai-vaika-paliko-augti-su-ji-musanciu-tevu-ir-prievartautoju-dede-8433196/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

4) Asta Kuznecovaitė, 2019 m. sausio 16 d. Tėvas už grotų, motina rauda, o kūdikis merdi: https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2019/01/16/news/tevas-uz-grotu-motina-rauda-o-kudikis-merdi-8881563/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

5) 2018 m. vasario 9 d. Vaikų netekę tėvai lieja ašaras: lietuviškas „Barnevernet“ siaučia Kretingoje: https://tv.lrytas.lt/zinios/lietuvos-diena/2018/02/09/news/vaiku-neteke-tevai-lieja-asaras-lietuviskas-barnevernet-siaucia-kretingoje-4588595/

6) Aušra Pilaitienė, 2019 m. sausio 21 d. Dvimetės prievartautojas iš Tauragės išgirdo teismo verdiktą : https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/kriminalai/2019/01/21/news/dvimetes-prievartautojas-is-taurages-isgirdo-teismo-verdikta-8908163/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

7) 2019 m. sausio 16 d. Supurtytos ir komos ištiktos 4 mėnesių mergytės tėvas nebus suimtas: https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/kriminalai/2019/01/16/news/4-menesiu-komos-busenos-kudikio-tevas-nebus-suimtas-8885768/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

8) 2019 m. sausio 19 d. Prienų r. tarnybos atvyko paimti mažamečius iš girtaujančių tėvų: vyras sužalojo pareigūną: https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/kriminalai/2019/01/19/news/prienu-r-tarnybos-atvyko-paimti-mazamecius-is-girtaujanciu-tevu-vyras-suzalojo-pareiguna-8921957/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

9) Rasuolė Bauraitė, 2018 m. sausio 25 d. Prieš metus nužudyto Matuko istorijoje – ir skaudus klausimas: „Ar galėjo likti gyvas?“: https://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/2018/01/25/news/paaiskino-kokias-lietuvos-zaizdas-atvere-ziauri-matuko-nuzudymo-istorija-4399909/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy

„Tv3“:

1) Gertrūda Katiliūtė, 2018 m. sausio 11 d. Nesibaigiančio smurto prieš vaikus akivaizdoje – širdį verianti šiauliečių gyvenimo drama : https://www.tv3.lt/naujiena/941722/nesibaigiancio-smurto-pries-vaikus-akivaizdoje-sirdi-verianti-siaulieciu-gyvenimo-drama

2) Gera Mozorovienė, 2018 m. spalio 23 d. Parodė, kokiomis sąlygomis gyveno atimti kauniečių vaikai: https://www.tv3.lt/naujiena/gyvenimas/978737/parode-kokiomis-salygomis-gyveno-atimti-kaunieciu-vaikai

3) 2018 m. gruodio 27 d. Pradėti trys tyrimai dėl smurto prieš vaikus: https://www.tv3.lt/naujiena/naujienos/940218/pradeti-trys-tyrimai-del-smurto-pries-vaikus

4) 2018 m. gruodžio 11 d. Kručinskai vardija žalą: mergaitė yra sužalota psichologų tardymo: https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/984118/krucinskai-vardija-zala-mergaite-yra-suzalota-psichologu-tardymo?utm_source=susijeStr&utm_medium=susijeAktualijos&utm_campaign=naujiena

5) 2018 m. rugsėjo 2 d. Savaitgalį fiksuota smurto prieš vaikus atvejų : https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/972699/savaitgali-fiksuota-smurto-pries-vaikus-atveju

6) 2018 m. gruodžio 21 d. Telšiuose tėvas laidu talžė nepilnametę dukrą: https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/985329/telsiuose-tevas-laidu-muse-keturmete-dukra

„Diena“:

1) Ingrida Steniulienė, 2018 m. lapkričio 22 d. Už sūnaus nužudymą nuteista M. Kaziukaitytė prašo išteisinimo: http://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/nusikaltimai-ir-nelaimes/uz-sunaus-nuzudyma-nuteista-m-kaziukaityte-praso-isteisinimo-890112

2) Ieva Urbonaitė-Vainienė, 2018 m. liepos 10 d. Per 9 paras iš tėvų paimta 90 vaikų: http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/9-paras-tevu-paimta-90-vaiku-871952

3) Ramūnas Jakubauskas, 2019 m. sausio 15 d. Komos ištikto kūdikio būklė – sunki, tėvai buvo stebimi vaiko teisių: http://www.diena.lt/naujienos/vilnius/nusikaltimai-ir-nelaimes/vilniaus-medikai-gelbsti-komos-istikta-kudiki-tevas-uzdarytas-i-arestine-897002

4) 2019 m. sausio 2 d. Girtas pasienietis tapo nevaldomas – sumušė namiškius, iš šeimos paimti vaikai: http://www.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/girtas-pasienietis-tapo-nevaldomas-sumuse-namiskius-seimos-paimti-vaikai-895247

5) 2018 m. gruodžio 20 d. Telšiuose tėvas laidu mušė keturmetę dukrą: http://www.diena.lt/naujienos/kriminalai/nusikaltimai/telsiuose-tevas-laidu-muse-keturmete-dukra-894135

6) Ingrida Steniulienė, 2018 m. gruodžio 20 d. Kraupios istorijos finalas: sūnų formalinu nunuodijusi motina kalės 16 metų: http://www.diena.lt/naujienos/kaunas/nusikaltimai-ir-nelaimes/kraupios-istorijos-finalas-sunu-formalinu-nunuodijusi-motina-kales-16-metu-893986

7) Austėja Masiokaitė, 2018 m. gruodžio 18 d. Teismas atvertė didelio atgarsio sulaukusią smurto prieš vaiką bylą: http://www.diena.lt/naujienos/kaunas/nusikaltimai-ir-nelaimes/teismas-atverte-didelio-atgarsio-sulaukusia-smurto-pries-vaika-byla-893719

„LRT“:

1) 2018 m. lapkričio 13 d. V. Savukynas. Ar tikrai valstybės institucijoms rūpi mūsų vaikai?:https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/10/233836/v-savukynas-ar-tikrai-valstybes-institucijoms-rupi-musu-vaikai

2) Rita Miliūtė, 2019 m. sausio 9 d. L. Slušnys: Vaiko teisių apsaugos įstatymo kritikai mato velnius ten, kur jų nėra: https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/240574/l-slusnys-vaiko-teisiu-apsaugos-istatymo-kritikai-mato-velnius-ten-kur-ju-nera

3) 2019 m. sausio 15 d. Vilniuje supurtytą 4 mėnesių kūdikį ištiko koma: vaiko teisės pavojaus neįžvelgė: https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/241274/vilniuje-supurtyta-4-menesiu-kudiki-istiko-koma-vaiko-teises-pavojaus-neizvelge

4) Karolina Stažytė, 2019 m. sausio 8 d. Prakalbo apie E. Kručinskienės veiksmus policijai pranešęs kaunietis: ne pliaukštelėjimai ten buvo: https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/240425/prakalbo-apie-e-krucinskienes-veiksmus-policijai-praneses-kaunietis-ne-pliaukstelejimai-ten-buvo?fbclid=IwAR2L4bMebQ1z7yU9nqRkYJ5zV21dgsW06dp1e5mo8s_TnaD90Q-bKqxKnAY

5) 2018 m. lapkričio 27 d. D. Bogdanienė. Vaiko teisių krizė ar neatpažintas lietuviškas ekstremizmas?: https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/10/235493/d-bogdaniene-vaiko-teisiu-krize-ar-neatpazintas-lietuviskas-ekstremizmas?fbclid=IwAR1YP9pGXmMziRwIq-Tf0-7UqLky4a_8jFa1GZHvvgpAEXbQ47UJJ0yhmsY

2 PRIEDAS. STRAIPSNIŲ ANTRAŠČIŲ ANALIZĖ

ANTRAŠČIŲ TIPAI

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Įtikinamoji	6	12,00%	1	100,00%
Įspėjamoji	3	6,00%	1	100,00%
Skatinamoji	0			
Pramoginė	1	2,00%	1	100,00%
Paveikiamoji	16	32,00%	1	100,00%
Informatyvi	24	48,00%	1	100,00%

ANTRAŠČIŲ YPATYBĖS

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Teiginys	14	28,00%	1	100,00%
Nuomonės naudojimas	13	26,00%	1	100,00%
Faktas	19	38,00%	1	100,00%
Retorinis klausimas	3	6,00%	1	100,00%
Skatinimas	0			
Kita	1	2,00%	1	100,00%

3 PRIEDAS. STRAIPSNIŲ TURINIO ANALIZĖ

KONTEKSTAS

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Teisinis	138	10,90%	1	100,00%
Socialinis	99	7,80%	1	100,00%
Kultūrinis	20	1,60%	1	100,00%
Istorinis	2	0,20%	1	100,00%
Politinis	20	1,60%	1	100,00%
Religinis	2	0,20%	1	100,00%
Kitas kontekstas	10	0,80%	1	100,00%
Medicininis	25	2,00%	1	100,00%
Globalus	8	0,60%	1	100,00%

PASAKOJIMO TONAS

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Emocionalus	92	7,30%	1	100,00%
Ironiškas	25	2,00%	1	100,00%

Techniškas	76	6,00%	1	100,00%
Neutralus	51	4,00%	1	100,00%
Subjektyvus	80	6,30%	1	100,00%
Kitas tonas	7	0,60%	1	100,00%
Intriguojantis	9	0,70%	1	100,00%

ARGUMENTACIJOS FORMA

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Problemos sprendimas	18	1,40%	1	100,00%
Neigimas	19	1,50%	1	100,00%
Spekuliatyvi	22	1,70%	1	100,00%
Prieštaravimas	26	2,10%	1	100,00%
Įtikinėjimas	52	4,10%	1	100,00%
Paaiškinimas	35	2,80%	1	100,00%

KALTĖS ATRIBUCIJA

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Tarnybos	44	3,50%	1	100,00%
Smurtautojai	71	5,60%	1	100,00%
Smurto aukos	4	0,30%	1	100,00%
Vyriausybė	18	1,40%	1	100,00%
Alkoholis/narkotinės medžiagos	18	1,40%	1	100,00%
Teismai	8	0,60%	1	100,00%
Skurdas	7	0,60%	1	100,00%
Kiti veiksniai	41	3,20%	1	100,00%

VTAT REPREZENTACIJA

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Labai neigiama	18	1,40%	1	100,00%
Neigiama	45	3,60%	1	100,00%
Neutrali	32	2,50%	1	100,00%
Teigiama	22	1,70%	1	100,00%
Labai teigiama	0			

KONFIDENCIALUMO PRINCIPO LAIKYMASIS

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Laikomasi	8	0,60%	1	100,00%
Nesilaikoma	5	0,40%	1	100,00%
Dalinai laikomasi	29	2,30%	1	100,00%

APELIAVIMAS Į BAIMĘ

Kodas	Skaičius	%	Atvejai	% Atvejai
Tarnybų keliama grėsmė	31	2,50%	1	100,00%
Smurtavusių asmenų keliama grėsmė	26	2,10%	1	100,00%